Bidrag till mordets psykologi : kriminalpsykologiska studier

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

INLEDNING.

Föreliggande kriminalpsykologiska monografier, vilka utgöra de första i en serie bidrag till mordets psykologi, äro, i likhet med mina tidigare utgivna kriminalpsykologiska studier, byggda på undersökningar i Centralfängelset å Långholmen, Stockholm, där jag tack vare Överdirektören och Chefen för Kungl. Fångvårdsstyrelsen m. m. Viktor Almquists utomordentliga tillmötesgående haft tillfälle till ingående samtal med ett stort antal brottslingar av alla kategorier och där jag särskilt ägnat mig åt studiet av mördarnes psykologi.

Som inledning till dessa monografier över några olika brottslingstypers psykologi må det tillåtas mig att i största korthet redogöra för det mål jag eftersträvat och den metod jag använt under mina studier ävensom för min ställning till några därmed sammanhängande frågor, vilka ovillkorligen tränga sig fram under studier av denna art, men vilka icke lämpligen kunna behandlas i redogörelserna för de olika brottsliga individernas själsutveckling.

Redan under mina teoretiska kriminalpsykologiska studier, särskilt under den tid jag arbetade vid Professor von Liszts kriminalistiska institut vid universitetet i Berlin, kom jag tillden bestämda övertygelsen, att kriminalpsykologien i våra dagar nått in i ett utvecklingsskede, där det är nödvändigt att fortskrida från allmänna och medelbara, väsentligen statistiska undersökningar till personliga observationer av de brottsliga. Kriminalpsykologien är som bekant en ung vetenskap, knappast mera än ett halvt århundrade gammal, och lika naturligt och berättigat som det var att denna unga vetenskaps banbrytare och skapare, liksom väl alla andra vetenskapers pioniärer, först och främst försökte skaffa en allmänt orienterande men därför också relativt ytlig och osäker överblick över det nya arbetsfält som öppnat sig för dem, lämnande åt sina efterföljare att genom desto noggrannare forskningar tränga djupare in i verkligheten och bygga säkrare grundvalar för våra kunskaper inom detta område, lika självklart förefaller det mig att kriminalpsykologien numera, om den icke skall stelna och dö bort i ett antal sålunda från början fastslagna och enligt sakens natur som sagt mer eller mindre ytliga och osäkra teser om de brottsligas egenskaper i största allmänhet, måste föras vidare just genom detaljundersökningar. Men sådana detaljundersökningar äro, såvitt jag kunnat finna, icke möjliga annat än genom personliga observationer, d. v. s. genom att man i fängelserna uppsöker och iakttager de brottsliga själva. Denna syn på kriminalpsykologiens närmaste uppgifter i våra dagar har under mina praktiska studier bland de brottsliga i synnerligen hög grad vunnit ökad visshet och styrka. Och såtillvida har mitt mål under dessa studier varit att så fullständigt som möjligt utforska allt som funnits och skett i enstaka brottslingars själsliv. — Denna inledning är icke platsen att påvisa riktigheten av denna min uppfattning avkriminalpsykologiens nödvändigaste uppgifter i dess nuvarande utvecklingsskede. Det är min förhoppning att i stället inom kort kunna utarbeta till offentliggörande en för några år sedan hållen serie föreläsningar över kriminalpsykologiens historia. Här har jag endast velat angiva den första grunden till det mål jag uppställt för mig vid dessa studier.

Å andra sidan kan ju kriminalpsykologien som vetenskap omöjligt stanna vid att undersöka och skildra enstaka brottslingars själsliv, den måste ju trots allt ständigt också försöka ordna och systematisera det insamlade materialet; och inom varje kategori av brottslingar, som man utvalt till särskilt studium, måste man därför såvitt möjligt sträva efter att åtminstone provisoriskt särskilja de brottsliga individerna i grupper efter inre samhörighet, eller m. a. o. efter gemensamma väsentliga egenskaper. Ett sådant uppdelande av de brottsliga erbjuder emellertid i hög grad olika svårigheter inom olika brottslingskategorier. Vid studier bland t. ex. stöldförbrytare och efter vad jag tror även sedlighetsförbrytare kan man snart sagt omedelbart urskilja psykologiskt ganska skarpt markerade och från varandra tydligt skilda typer eller grupper, vilka tillsamman omfatta praktiskt sett alla brottslingar inom det ifrågavarande området. Bland mördarna framstod däremot från början varje enskilt brott såsom framvuxet ur så fullständigt egenartade psykologiska förutsättningar, att varje möjlighet att uppdela dessa brottslingar i grupper efter gemensamma väsentliga egenskaper syntes utesluten, och under de studier vilka ligga till grund för detta arbete förblev jag i själva verket länge övertygad om att kriminalpsykologien inom detta område tillsvidare måste inskränka sig tillisolerade individualundersökningar eller m. a. o. psykologiska brottslingsmonografier, visserligen med uppmärksamheten ständigt öppen för alla sådana gemensamma egenskaper hos de brottsliga, som i framtiden, då ett mera omfattande material hunnit samlas, skulle kunna möjliggöra en psykologisk systematisering. Och det särskiljande av mördarna i grupper som jag slutligen kommit fram till, måste jag själv till förekommande av missförstånd från början beteckna som både i sina grundvalar hypotetiskt och i sitt utförande oavslutat. Det är möjligt, ehuru enligt min mening föga sannolikt, att man vid ytterligare fördjupade studier kommer att finna de psykologiska skiljemärken, som jag tagit fasta på, allt för ytliga; och om indelningen i fråga kommer att visa sig äga bestående värde, är det höjt över allt tvivel att den kommer att utökas med nya grupper.

Denna indelning vilar på en totaluppfattning av det innerst gemensamma i alla hithörande brottslingars själsliv, gent emot vilken jag från början av många skäl stod icke endast starkt skeptisk utan t. o. m. positivt avvisande, men som trots allt kritiskt motstånd vuxit organiskt fram ur mina samlade erfarenheter bland dessa brottslingar, tills jag slutligen icke längre kunnat betvivla dess riktighet, nämligen kortast uttryckt att det avgörande i all denna brottslighet är svaghet. Naturligtvis avser jag härmed icke det självklara faktum att mördarna liksom alla andra brottslingar — bortsett från ett alldeles försvinnande och betydelselöst fåtal undantag — äro socialetiskt undermåliga, ett förhållande som det icke behöves några kriminalpsykologiska observationer för att fastställa, eftersom det följer ur brottets begrepp av samhällsskadlighandling. Ännu mindre tänker jag på att åtskilliga mord ske i samband med ekonomiska förbrytelser under sådana förhållanden att brottslingens oförmåga att medelst hederligt, produktivt arbete förskaffa sig medel till sitt livsuppehälle ytligt sett framstår som brottets orsak; dels äro mord av detta slag i verkligheten långt sällsyntare än man i allmänhet föreställer sig, och dels äro deras verkliga orsaker ingalunda endast dessa brottslingars oförmåga att ärligen försörja sig själva utan undantagslöst också långt djupare liggande psykiska defekter. Utan med svaghet menar jag i detta sammanhang allmän livsoduglighet eller oförmåga att komma tillrätta med de krav som tillvaron ställer på varje människa oberoende av hennes sociala miljö och övriga yttre livsvillkor. Jag hoppas kunna fullt klargöra såväl innebörden i denna uppfattning som ock grunderna för densamma under loppet av den följande framställningen, efter vars beviskraft dess värde som teori eller arbetshypotes givetvis måste bedömas. Redan här bör emellertid betonas, att svagheten eller livsodugligheten enligt denna uppfattning ingalunda alltid är den djupaste själiska verkligheten inom var och en av dessa brottslingar därför att den är det djupast gemensamma hos dem alla, det är tvärtom ganska ofta möjligt att påvisa den allmänna livsodugligheten ursprung i särskilda individuella psykiska defekter; men detta måste då givetvis ske från fall till fall. Framhållas bör måhända också, att den ifrågavarande svagheten naturligtvis principiellt överallt skall kunna återföras på kroppsliga defekter av vare sig organisk eller funktionell natur, vilket emellertid återigen uppenbarligen blir den medicinska vetenskapens och icke kriminalpsykologiens uppgift.Dessutom kan i detta sammanhang nämnas, att jag under mina studier bland andra brottslingar än mördarna ofta varit frestad att utsträcka den nu antydda uppfattningen utöver den här behandlade kriminaliteten till att omfatta all brottslighet överhuvudtaget, så att dess innehåll skulle kunna förenklas till satsen: all brottslighets innersta väsen är svaghet, men att jag åtminstone tills vidare anser det sannolikt, att åtskilliga

mindre grova brott växa fram ur själsegenskaper, som — ehuru naturligtvis innebärande socialetisk undermålighet — verkligen måste erkännas vara psykologiskt positiva krafter eller i varje fall icke utan vidare kunna karakteriseras som defekter, som svaghet i den här avsedda meningen.

Denna svaghet eller allmänna livsoduglighet finner man nu bland mördarna i olika former, som visserligen ytligt betraktade alldeles icke synas äga någon psykologisk gemenskap, men vilka alla i grund och botten endast äro medel eller vägar att undfly den verklighet, vilken dessa livsodugliga icke kunna komma tillrätta med. Det oftast valda av dessa medel är helt naturligt det bekvämaste, nämligen självbedrägeriet. Detta är de lättsinniga och lyckliga förbrytarnas breda väg bort från tillvarons alla besvärande realiteter, och särskilt när det är inom en straffanstalt för livstidsfångar som man lär känna dessa glada självbedragare, häpnar man över hur talrika de i själva verket äro och hur svindlande suveränt de genom sitt självbedrägeri förmå omskapa även den mest påtagliga och orubbliga av alla yttre verkligheter. Den därnäst vanligaste formen för befrielse från verkligheten är vad man för korthetens skull kan kalla livs- eller självuppgivelse, d. v. s. att från början till slut avstå från alla individuellt bestämdasträvanden i tillvaron och stanna i fullständig inaktivitet i allt som icke är nödvändigt för det animala livets fortsättande. Hos dessa självuppgivna möter man oftast ett ganska starkt, ångestbetonat medvetande om att någonting i deras liv från början varit radikalt oriktigt, vilket ständigt hetsar dem att söka efter orsaken till att de aldrig verkligen levat och som gör att särskilt inom fängelset grubblet framstår som det omedelbart mest karakteristiska draget i deras själsliv. Också dessa ytterligt förpinta äro jämförelsevis talrika bland mördarna; överhuvudtaget finner man i allmänhet bland brottslingarna, liksom i alla andra avseenden så också i fråga om lycka och lidande, endast extrema typer; måttfullhet söker man genomgående förgäves i de brottsligas värld. En tredje väg bort från verkligheten är att i saknad av alla tillräckligt starka personliga känslor och instinkter försöka tillägna sig sin omgivnings alla praktiska levnadsregler och moraliska livsnormer och sålunda smyga sig fram genom tillvaron i en sorts skenliv. Denna grupp av mördare är utan tvivel mindre talrik än de båda föregående, men den är kriminalpsykologiskt värd särskild uppmärksamhet, därför att man hos de flesta andra brottslingar finner ganska djupa spår av samma psykologiska process som är det centrala och avgörande i dessas själsliv.

Det är nu efter dessa livsoduglighetens olika former, eller exaktare uttryckt efter de olika själsegenskaper som föranleda livsoduglighetens utflöde i dessa former, som jag särskilt olika grupper bland de här till behandling upptagna brottslingarna. Att denna indelning är ofullständig, därför att det otvivelaktigt bland mördarna finnes också andra vägar bort frånverkligheten än självbedrägeri, självuppgivelse och skenliv, har redan framhållits. Här bör därutöver betonas, att denna indelnings grupper naturligtvis varken äro skarpt skilda från varandra eller för övrigt homogena i den mening att icke även andra egenskaper, än de som härflyta ur de nu antydda defekterna, skulle kunna spela en betydande roll i de enskildas själsliv. Tvärtom möter man snart sagt överallt inom var och en av dessa grupper svagare eller starkare utslag av samma själsegenskaper som utgöra det väsentliga inom de andra. Alldeles särskilt gäller detta ifråga om de själsanlag som möjliggöra självbedrägeriet, vars förödelser inom de brottsligas liv överhuvudtaget knappast kunna överskattas; men det gäller även, som också redan framhållits, i betydande utsträckning i fråga om de själiska förutsättningarna för skenliv och slutligen, ehuru i mindre omfång, också i fråga om tendenserna till självuppgivelse. Och naturligtvis är varje enskild brottsling trots de centrala defekter som han har gemensamma med andra brottslingar en psykologiskt minst lika egenartad individ som varje annan människa. Förövrigt gäller givetvis också om denna indelning, att dess verkliga innebörd och grunder kunna fullt klargöras först under loppet av den här följande framställningen av de ifrågavarande brottslingarnas själsliv och att dess värde måste bedömas efter i vad omfattning den kunnat bidraga till att samla och bringa i dagen just det psykologiskt väsentliga i all denna kriminalitet.

I överensstämmelse med det nu anförda har det mål jag slutligen uppställt för mig blivit att så djupt som möjligt tränga in i och så fullständigt som möjligt sprida klarhet överett fåtal enstaka brottslingars själsliv, vilka synts mig särskilt typiska för större grupper.

Till denna definition av mitt mål under dessa studier måste emellertid fogas följande anmärkningar.

Till att börja med bör uttryckligen betonas, att *fullständig* klarhet över andra människors själsliv naturligtvis aldrig kan uppnås. Varje människosjäl är ju, om icke lika outtömlig, så i varje fall lika outrannsaklig som livet självt. Att vilja uttrycka en människas själsliv i en enda sats är därför lika orimligt som att vilja sammanfatta hela tillvaron i en enda formel. Vad vi kunna uppnå inom individualpsykologien är i bästa fall klarhet över de väsentliga egenskaperna inom individen, d. v. s. de egenskaper som satt sin prägel på eller genomträngt och visat sig starkare än alla andra och därför blivit de mest betydelsefulla i hans liv, eller med andra ord de avgörande krafterna eller kraftkomplexen i hans själsliv. Det kan vara av vikt att behålla detta i minnet, därför att psykologien naturligtvis liksom alla andra vetenskaper ovillkorligt strävar efter att återföra det obekanta till ett så litet antal kända faktorer som möjligt, och den psykologiska forskningens historia ända in i våra dagar erbjuder ju endast allt för talrika exempel på uppställande av dylika universalprinciper, vilka skulle innebära lösningen av alla människosjälens gåtor.

Av större betydelse äro emellertid några frågor som stå i samband med begreppet psykologisk förståelse.

Att skaffa klarhet över en annan människas själsliv är ju liktydigt med att göra det förståeligt för sig själv och andra, och att förstå ett visst faktum är ju att kunna återföra det till någon redan känd grupp av fakta.Men psykologiska fakta känna vi i allra yttersta hand endast från oss själva, och inom psykologien blir därför att förstå liktydigt med att återföra till fakta som vi känna ur vårt eget liv: detta naturligtvis icke i den mening att vi inom andra endast skulle kunna förstå vad vi själva i full omfattning upplevat och därför omedelbart återigenkänna ur vår egen erfarenhet — om det förhölle sig så, skulle två människor naturligtvis överhuvudtaget aldrig kunna förstå varandra — men väl i den mening, att en människa inom en annan aldrig kan förstå känslor, instinkter, drifter etc. som alltid varit henne *fullkomligt* främmande, d. v. s. av vilka aldrig någonsin minsta skymt eller aning gått igenom hennes själ. Lika litet som från födseln blinda eller döva människor kunna förstå de känslor som toner eller färger uppväcka inom andra (annat än om de möjligen genom sina övriga sinnen och analogiförklaringar kunna få någon föreställning därom), lika litet kan en människa någonsin förstå sina medmänniskors själsliv på andra punkter, i fråga om vilka hon från födseln själv saknat alla förutsättningar att känna eller uppleva detsamma som de. Låt vara att det är en minimalt ringa själisk likhet eller gemenskap som fordras för att förstå en annan människa, en gemenskap om vilken man själv aldrig skulle drömma och ännu mindre någonsin bli medveten, om man icke avsiktligt ansträngde sig att bringa den upp ur det omedvetnas mörker, eller av andra gjordes uppmärksam därpå, så är det i alla fall på den som möjligheten till förståelse i allra yttersta hand beror, den är all själisk förståelses conditio sine qua non.

På grund härav har jag i dessa studier genomgåendeeftersträvat att bringa i dagen de likhetspunkter som finnas mellan det genomsnittsmänskliga själslivet och de här skildrade brottslingstypernas själsliv; i var och en av de här följande monografierna har jag utgått från genomsnittsmänskliga egenskaper, vilka synts mig i sitt innersta väsen identiska med de avgörande egenskaperna hos de ifrågavarande brottslingarna, egenskaper vilka i det normala livet framträda som mer eller mindre oskyldiga egenheter eller på sin höjd som betänkliga karaktärssvagheter, men som inom de brottsliga på grund av frånvaron av alla positiva krafter, vilka skulle kunna ställa sig hämmande i deras väg eller kanske riktigare uttryckt låta dem sjunka bort och försvinna som betydelselösa i deras livsutveckling, fått ostört växa och taga överhanden i hela deras liv, tills de slutligen gjort dem till brottslingar.

En konsekvens härav är emellertid, att det vid studier av detta slag icke är tillfyllest att försöka fastställa de brottsligas avgörande egenskaper; man måste också sträva efter att bringa i dagen och precisera motsvarande genomsnittsmänskliga egenskaper, vilka i det dagliga livet i regeln naturligtvis endast sällan bli föremål för vare sig självreflexion eller andras uppmärksamhet.

Detta är också, efter vad jag tror, vad vi omedvetet göra i det vanliga livet, när vi av någon särskild anledning anstränga oss att förstå en annan människa. Särskilt om vi ställas inför någon människa som själsligen förefaller tillhöra en annan värld än vi själva, t. ex. en australneger eller en rysk analfabetisk bonde, börja vi, om vi av kuriositetsintresse eller andra skäl önska förstå något av vad som försiggår inom honom, instinktivt att inom oss

själva och bland våra erfarenheter frånandra söka efter uppfattningar, föreställningar, känslor, drifter, instinkter etc, vilka skulle kunna erbjuda några, om också blott de allra svagaste likhetspunkter med hans själsliv. Men även där det är fråga om människor som tillhöra vår egen livssfär tillämpa vi otvivelaktigt, som var och en lätt kan övertyga sig om, samma förfarande, så snart vi önska i djupare mening lära känna en annan människa.

Det kan möjligen a priori förefalla vara ett onyttigt pinsamt företagande att på detta sätt leta — för att inte säga gräva — fram beröringspunkter mellan det normala och det kriminella själslivet, mellan allmäntmänskliga svagheter och brister å ena sidan och grova brottslingars egenskaper å den andra. Men dels torde man först därigenom komma till en säkert grundad uppfattning av den — som jag tror kommer att framgå av dessa studier i verkligheten — oerhörda skillnaden dem emellan, och dels finns det, såvitt jag kunnat se, ingen annan väg till förståelse av eller klarhet över de brottsligas själsliv, d. v. s. till kriminalpsykologiska kunskaper.

Till förekommande av missförstånd bör här också uttryckligen betonas, att förståelse i detta ords här använda betydelse naturligtvis icke innebär minsta skymt av överseende eller gillande. Den bekanta frasen »att förstå allt är att förlåta allt» är enligt min mening ett av de mest bottenfalska slagord som någonsin lancerats under hela den mänskliga kulturens historia. Vore denna sats riktig, skulle all kriminalpsykologisk forskning såsom sådan uppenbarligen vara bottenlöst moralupplösande och dess mål skulle vara radikalt moralnihilistiskt, eftersom detta mål onekligen är att förstå bl. a. sådana människors själsliv, vilka begått de mest upprörande, avmänsklighetens samvete i alla tider starkast fördömda handlingar. Men lyckligtvis är denna sats icke endast teoretiskt ogrundad — ty varför skulle förståelse innebära förlåtande? — utan all praktisk erfarenhet visar också att den är grundfalsk. Just under kriminalpsykologiska studier finner man, att ju djupare man lyckas tränga in i t. ex. en mördares själsliv, desto mera moraliskt upprörande framstår i regeln det brott han begått, desto djupare moralisk fasa känner man inför detsamma. Det är sant att denna indignation mindre riktar sig mot individen, vars viljas orsaksbundenhet in concreto man under dessa studier allt mera fullständigt lär känna, än emot själva gärningen, som samtidigt också framträder allt mera levande och fullständigt belyst i alla sina detaljer; det moraliska fördömandet riktar sig m. a. o. allt mera mot det onda i stället för mot dess upphovsman. Också inom det vanliga livet torde det vara lätt att konstatera denna indignationens förskjutning från individen till handlingen, allt efter som vi mera ingående lära känna vad som försiggått inom den förre och därmed också vad den senare verkligen innebär. Om t. ex. någon oss närstående begått en moraliskt upprörande handling, som vi skulle trott honom fullkomligt ur stånd till, och vi därför försöka tränga in i och förskaffa oss klarhet över eller med ett ord förstå hans innersta drivkrafter, så växer i regeln vår indignation emot handlingen i samma grad som vår indignation mot handlingsmannen veknar. Måhända är detta ett i stor utsträckning förbisett faktum; men var och en torde kunna övertyga sig därom genom granskning av sin egen erfarenhet vare sig i fråga om jämförelsevis oskyldiga eller grövre moraliska felsteg, begångna av någon i hans närhet. Själv har jag några gångerhaft tillfälle att samtala med mödrar, som besökt sina söner som livstidsfångar i straffanstalten, och jag har knappast hos några människor funnit så djup moralisk fasa inför brottet, som hos dessa kvinnor, vilka naturligtvis instinktivt till botten förstått och förlåtit de brottsliga. Att den nyssnämnda olyckliga frasen kunnat inrota sig så djupt i människornas medvetande under det sista århundradet som den onekligen gjort och ännu i våra dagar kunnat bibehålla så betydande auktoritet, att man rent av kunnat få se den som motto på en känd kriminalpsykologs mest omfattande arbete, torde delvis bero på att det naturligtvis fordras någon eftertanke och i verkligheten också understundom kan erbjuda avsevärda svårigheter att skilja emellan gärningen och gärningsmannen, särskilt så länge den senare icke är oskadliggjord, men framför allt beror det helt visst på att denna sats en gång varit banbrytande och alltjämt, tack vare sin onekligen lockande formulering, förblivit ett av de lättast fasthållbara eller bekvämaste stöden för alla de ur så många olika källor härflytande tendenser till moralisk indifferens eller moralisk nihilism, som rymmas i vår tid och hota hela vår kultur i dess nuvarande utvecklingsskede. — Jag har ansett det vara av vikt att så skarpt betona det verkliga förhållandet mellan förstå och förlåta, därför att den allmänt spridda oriktiga uppfattningen härav är ägnad att undergräva förtroendet för och hålla vid liv farliga halvpopulära fördomar gent emot kriminalpsykologien liksom väl också gentemot flera andra vetenskaper.

Vad återigen den redan ovan antydda metod angår, som jag tillämpat vid dessa kriminalpsykologiska studier —

nämligen att personligen uppsöka ett så stort antal brottslingar sommöjligt för att erhålla och samla alldeles omedelbara intryck av deras själsliv — så kan det måhända vid första anblicken förefalla tvivelaktigt eller t. o. m. osannolikt att man på denna väg överhuvudtaget verkligen skulle kunna lära känna en människa i botten, d. v. s. tränga fram till hennes innersta, livsavgörande egenskaper.

Jag skall därför nu försöka redogöra för åtminstone några av de möjligheter jag funnit under upprepade och ingående samtal med brottslingar att uppnå kännedom om deras djupaste egenskaper eller m. a. o. några av de vägar jag prövat eller de regler jag följt under dessa studier.

Härvid är först och främst att nämna den grundprincip, som jag — i början naturligtvis endast instinktivt och först senare allt mera och mera målmedvetet — tillämpade under dessa studier, nämligen att under samtal med människor, vilkas djupaste egenskaper man önskar lära känna, såvitt möjligt se bort från det öppet och omedelbart givna, av samtalets ämne bestämda, så att säga utåtriktade eller med ett ord formella innehållet i deras uttalanden för att i stället hålla uppmärksamheten inriktad på sammanhanget mellan dessa uttalanden och de innersta oreflekterade, reellt avgörande krafterna i deras själsliv, eller med andra ord att steg för steg försöka fastställa de av all reflexion oberörda själsegenskaperna, som utan någon möjlighet till kontroll från deras egen sida framträda och göra sig gällande i deras uttalanden. Allra kortast skulle denna princip måhända kunna uttryckas så, att man för att verkligen lära känna en människa bör lyssna icke efter hennes ords och ej heller efter hennes medvetna känslors och tankars, utan efter hennes omedvetna själslivs innehåll. Dock börhärvid till förekommande av missförstånd uttryckligen framhållas, att detta ingalunda innebär något underskattande av eller någon likgiltighet för hennes medvetna själsliv, vilket man ju i varje fall omedelbart lär känna och vars betydelse i hennes själsliv som helhet man följaktligen ständigt har under sina ögon.

Naturligtvis utgör denna princip icke någon sorts trollnyckel till det omedvetnas portar, som därmed en gång för alla skulle kunna slås upp på vid gavel, så att de ifrågavarandes innersta egenskaper utan vidare komme att ligga öppet tillgängliga för vem som helst som önskade lära känna dem; det är ju här genomgående fråga endast om möjligheter att tränga fram till väsentliga punkter i andra människors själsliv. Men att den nu antydda pricipen innebär betydande sådana möjligheter torde ligga i öppen dager, eller i varje fall torde varje psykologiskt intresserad lätt kunna övertyga sig därom genom att granska sina egna erfarenheter ur det dagliga livet. Ty såvitt jag kunnat finna är det just denna princip som vi alla omedvetet tillämpa, när vi av någon särskild anledning önska lära grundligt känna en människa. Under vanlig samvaro med våra medmänniskor, vare sig i vila eller arbete, hänge vi oss naturligtvis i allmänhet åt ingenting annat än samvarons ändamål, den gemensamma arbetsuppgiften, tankeutbytet, förströelsen o. s. v., och vår uppmärksamhet blir i regeln helt upptagen av vad jag här har kallat det formella innehållet i de andras ord. Men så fort samvaron med en viss människa icke är betingad av gemensamma intressen utan av en önskan att förvissa oss om hennes innersta egenskaper, lämna vi omedelbart det formella innehållet i hennes uttalanden åt sitt värdeoch börja omedvetet söka efter allt som ur hennes innersta väsen, oberoende av eller trots hennes egen vilja, bryter fram i hennes uttalanden. Och det torde härvid vara lätt att konstatera, att snart sagt varje uttalande, iakttaget och analyserat på detta sätt, avslöjar betydelsefulla punkter i de djupaste kraftkomplexerna i vederbörandes själsliv.

Bland de i själva verket outtömliga konsekvenserna av den nu antydda grundprincipen eller m. a. o. bland de regler, som jag i överensstämmelse med densamma försökt följa så fullständigt som möjligt under dessa studier, må här nämnas som en av de säkerligen mest betydelsefulla: att ständigt hålla uppmärksamheten riktad på vad vederbörande i sitt hjärta betraktar som självklart eller allmängiltigt.

Den mänskliga tendensen att döma andra efter sig själv, d. v. s. att tillskriva andra samma känslor, längtansmål, önskningar, motiv, tankar, uppfattningar, åskådningar o. s. v. som dem man själv hyser, är ju ett sedan urminnes tider rent av ordspråksmässigt allmänt känt och erkänt faktum. Men liksom alla andra ur folkvisdomen hämtade satser, även om de framgått ur årtusendens erfarenheter, måste också denna upptagas med någon försiktighet. Ty naturligtvis är denna sats icke — som ordalydelsen synes ge vid handen och som man onekligen stundom vid kriminalpsykologiska studier kan bli frestad att antaga — obegränsat härskande ända därhän, att det

överhuvudtaget icke skulle vara möjligt för oss människor att i vårt allra innersta bli övertygade om att andra verkligen från botten äro annorlunda skapade än vi själva; naturligtvis är människors förmåga i detta avseende lika oändligt växlande som deras egenskaper och utveckling i allting annat, och somallmän regel kan man väl utgå från att bildning och i synnerhet världserfarenhet ge människorna växande förmåga att klart och skarpt skilja mellan sina egna och andras personliga egenskaper, ehuru visserligen obildade understundom av naturen kunna vara utrustade med en förbluffande överlägsenhet i detta avseende liksom omvänt högt bildade — eller i varje fall höglärda — under hela sitt liv kunna förbli lika förbluffande naiva eller världsfrämmande på denna punkt. Men dels tillhöra de brottsliga som bekant i jämförelsevis stor utsträckning de obildade klasserna, och dels äro de dessutom just i detta avseende otroligt förblindade, möjligen till någon del beroende på att de, såsom t. ex. yrkesförbrytarna, både inom och utom fängelserna leva avskurna från all kontakt med andra kretsar än sina likasinnade yrkeskamrater, men troligen framför allt på deras oförmåga att fasthålla intryck från yttervärlden eller överhuvudtaget sysselsätta sig med någonting annat än sig själva eller på andra defekter som jag här icke kan gå vidare in på. I varje fall äro de brottsliga genomsnittligen på denna liksom på så många andra punkter i förtid avstannade i sin själsutveckling, och de likna såtillvida verkligen barn eller primitiva, vilka alldeles omedvetet naivt utgå från att alla andra se på tillvaron på samma sätt som de själva.

Men under dessa förhållanden torde det knappast behöva vidare utvecklas, av vilken betydelse det är att under kriminalpsykologiska studier ständigt taga fasta på vad de brottsliga betrakta som självklart och allmängiltigt, d. v. s. som överensstämmande med alla andras uppfattningar och övertygelser, vare sig i fråga om moraliska normer eller andra för människornas existens på jorden nödvändiga regler eller till slut vilkasom helst för kännedomen om en människas karaktär betydelsefulla förhållanden: vad en brottsling i sitt hjärta antar som självklart för alla andra är så gott som undantagslöst ett alldeles omedelbart uttryck för hans egna innersta egenskaper. Vare sig han proklamerar sitt hjärtas mening alldeles öppet, därför att det aldrig fallit honom in att någon annan verkligen skulle kunna vara av motsatt uppfattning, även om de flesta av praktiska skäl hyckla och förställa sig, eller han inför utanförstående skäms eller kanske rättare är generad för sin egen mening, därför att han blivit övertygad om att staten och samhället verkligen allvarligt fördöma den, och den följaktligen endast kan komma fram oavsiktligt, t. ex. som självklar och därför tyst förutsättning i något för övrigt likgiltigt resonemang, är den i varje fall, där den väsentligt avviker från det normala, ett lika starkt indicium på hans djupaste defekter. Jag kommer i de här följande monografierna att få många tillfällen att påvisa denna regels räckvidd inom kriminalpsykologiska studier. För övrigt torde den ingalunda sakna betydelse även inom vardagspsykologien, varom det likaledes torde vara lätt att övertyga sig, särskilt vid iakttagelser rörande barns själsliv.

Bland konsekvenser av den grundprincip för personliga psykologiska undersökningar, som jag ovan antytt, kan här ytterligare nämnas en regel, som man särskilt vid kriminalpsykologiska studier ständigt frestas att överträda och gent emot vilken man nog i stor utsträckning handlat vid alla sorters försök att ingående lära känna brottsliga människor, vare sig ändamålet varit att komma dem nära för att bli i stånd att påverka dem eller att vetenskapligt fastställa deras brottsligahandlingars innersta orsaker, nämligen regeln att icke med några som helst medel försöka påverka, locka eller pressa de människor man vill lära känna till förtroliga meddelanden eller bekännelser rörande deras förflutna liv, utan tvärtom låta dem tala alldeles ostört fritt om vad helst som för ögonblicket ligger dem om hjärtat eller överhuvudtaget intresserar dem eller blott kommer upp i deras tankar, och, när det är behövligt, rent av uppmuntra dem därtill.

Härvid bör till att börja med betonas, att man vid psykologiska studier naturligtvis under inga omständigheter kan okritiskt acceptera en självbekännelse som slutgiltig kunskap om den ifrågavarandes själsliv, även om den är framlagd i så djup och god tro och efter så allvarlig självbesinning som möjligt; detta helt enkelt därför att människorna icke äga någon kännedom om sitt omedvetna själsliv och därför att psykologiens uppgift självklart är att skaffa oss kunskap icke blott om människornas föreställningar om sig själva utan om allt som verkligen funnits och skett inom dem eller m. a. o. icke endast om deras subjektiva uppfattningar av, utan om hela den objektiva verkligheten i deras själsliv. Visserligen är människornas självkännedom i oändligt hög grad växlande efter deras kulturnivå, deras personliga inåt- eller utåtriktade anlag o. s. v.; men helt till botten kan enligt sakens

natur ingen människa känna sig själv. Vad särskilt de brottsliga angår äro de delvis på grund av sin i allmänhet låga bildning, men framför allt på grund av sin ovan antydda självbedrägeriskhet genomgående häpnadsväckande okunniga om de avgörande egenskaperna i deras eget själsliv, och deras uppfattningar av sig själva äro i regeln till den grad förvanskade, att de överhuvudtaget knappast visanågon likhet med verkligheten. Självbekännelser kunna följaktligen aldrig vid psykologiska studier och i synnerhet icke vid kriminalpsykologiska undersökningar betraktas annorlunda än som allt övrigt undersökningsmaterial.

Men om man i medvetandet härom börjar söka andra vägar in till människornas djupaste egenskaper, finner man vidare att t. o. m. den ärligaste människas självbekännelse, vare sig den gäller de innersta motiven till någon enstaka handling eller de djupaste drivkrafterna i hela hennes liv, alltid är tämligen värdelös i jämförelse med vad hon utan tanke på att öppna sitt innersta väsen talar om skenbart mer eller mindre likgiltiga ting i det förflutna eller närvarande, vilka för ögonblicket sysselsätta hennes sinne; självbekännelsen kan på sin höjd ge en under kamp emot otaliga omedvetna hämningsmoment tillkommen, från början ytlig och bristfällig och slutligen dessutom stelnad bild av henne själv; i vad hon otvunget talar om vad som för ögonblicket går genom hennes tankar har man däremot hennes själsliv omedelbart levande under sina ögon med möjligheter till ständiga iakttagelser och därmed också möjligheter att tränga fram till hennes innersta egenskaper.

I det dagliga livet handla vi visserligen alla — bortsett från extraordinära förhållanden — skenbart stick i stäv emot denna princip. Här framstår det ju genomgående som utan vidare självklart, att när man vill lära känna en människas drivkrafter vare sig vid någon särskild handling eller i allmänhet i hennes liv, är den enklaste och säkraste, enda naturliga vägen att försöka förmå henne att öppna sig och själv redogöra för sina motiv, sina inre upplevelser o. s. v.Och denna uppfattning är också alldeles otvivelaktigt riktig så långt den avser det vanliga eller verkliga livet, för vars ändamål människorna i allmänhet naturligtvis icke ha någon anledning att söka efter några andra drivkrafter än dem som för var och en inom honom själv omedelbart framstå som avgörande och tillräckliga och för vilka han därför får bära ansvaret. Men denna i det vanliga livet i allmänhet fullt tillräckliga kännedom om andra människor är uppenbarligen icke densamma som den kännedom om människorna som vi eftersträva vid psykologiska studier. Under de ovan antydda extraordinära förhållandena i det dagliga livet, nämligen då man av någon särskild anledning önskar lära känna en människa i djupare mening än den vanliga, torde man däremot i ganska stor utsträckning omedvetet följa denna regel, i det att man mindre fäster sig vid vad hon har att berätta om sig själv än vid allt som på andra vägar synes framgå ur hennes olika uttalanden.

Vidare skulle jag här — alltjämt som en bland följdsatserna av den ovan antydda grundprincipen — vilja framhålla en regel, som egentligen borde vara självklar och som man helt visst, om också motsträvigt, alltid omedvetet tillämpar vid personliga psykologiska observationer, men vilken man, efter vad det förefaller, i allmänhet ryggat tillbaka för att öppet proklamera och systematiskt genomföra, därför att det förefallit som om resultaten av dess tillämpning alltid måste förbli objektivt obevisbara och kanske t. o. m. subjektivt alltför osäkra, nämligen regeln att lika uppmärksamt iakttaga och lika noggrant analysera det yttre sätt, varpå en människa, avsiktligt eller utan självkontroll,uppträder under ett samtal, som allt vad hon öppet uttalar.

Det finns enligt min på alla mina erfarenheter under dessa studier grundade mening ingen som helst anledning att icke vid alla undersökningar av detta slag fullt medvetet och systematiskt utnyttja denna väg eller möjlighet att tränga in i och sprida klarhet över andra människors själsliv.

Ett ansiktsuttryck, en blick, en min, ett leende, en gest, ett tonfall, en ofrivillig rörelse etc. är ju till att börja med självklart alltid ett budskap om någonting som medvetet eller omedvetet försiggår inom den ifrågavarandes själsliv, och det kan under givna omständigheter vara fullkomligt lika otvetydigt och lika innehållsrikt eller t. o. m. ännu innehållsrikare än snart sagt vilket uttalande som helst.

Allt detta är ju från vardagspsykologien allmänt kända fakta. I våra uppfattningar av eller omdömen över andra mäninskor influeras vi ju alla dagligen och stundligen av alla dessa tusen sinom tusen smådrag i deras uppträdande, vilka vi bruka kalla imponderabilia, därför att vi betrakta dem som otillgängliga för analys eller kanske snarare därför att vi anse deras inflytande så självklart berättigat att varje analys är praktiskt överflödig.

Om vi i regeln låta detta inflytande passera oreflekterat och alltså okontrollerat, så är det helt visst också därför att vi aldrig betvivlat dess berättigande, och även den flyktigaste reflexion skulle omedelbart komma oss att minnas otaliga exempel på vilken roll sådana imponderabilia spelat för vårt ställningstagande till andra. Det skulle blott kunna sättas i fråga, huruvida icke dessa ordlösa uttryck för en människas personlighet utövaett ännu mycket större inflytande över hennes medmänniskor — och därigenom blir av ännu mycket större betydelse för t. ex. hennes framgång och makt i livet — än vi i allmänhet äro benägna att antaga.

Men om det förhåller sig så som nu antytts, torde det väl icke kunna finnas något tvivel om att systematiskt iakttagande och noggrann analys av en människas hela yttre framträdande under tillräckligt länge upprepade samtal innebära en beaktansvärd möjlighet att få inblick över väsentliga punkter i hennes själsliv.

Och om man härvid onekligen måste bygga på subjektiva intryck, så följer därav ingalunda, att man på denna väg endast skulle kunna uppnå subjektiv visshet. Ty om vart och ett av dessa intryck (eller exaktare uttryckt det resultat som analysen av varje sådant intryck bringar i dagen) konfronteras icke endast med alla liknande utan också med alla på andra vägar vunna intryck (d. v. s. med de resultat som analyserna av dessa intryck givit vid handen) och till slut också med alla de yttre fakta i vederbörandes liv som kunna dokumentariskt bevisas genom rättegångshandlingarna, genom meddelanden från prästerskapet i ifrågavarande persons hembygd o. s. v., så vinner man i fråga om de intryck, som kvarstå orubbade efter alla dessa konfrontationer, uppenbarligen en ganska hög grad av objektiv visshet. Man får nämligen vid bedömandet av de psykologiska studiemöjligheter, som jag här i största korthet antytt, icke förbise eller glömma, att deras resultat ständigt kunna kontrolleras genom inbördes konfrontation, och att dessa möjligheters mångfald följaktligen erbjöd en betydande säkerhet, samt att jagi yttersta hand för kontrollen hade tillgång till juridiskt fastställda fakta.

Det ligger, som nyss antyddes, i sakens natur, att jag icke här kan redogöra för *alla* de möjligheter att genom personliga iakttagelser nå in till de avgörande egenskaperna i andra människors själsliv, vilka jag under loppet av dessa studier kom till allt starkare insikt om och efterhand allt mera målmedvetet kunde pröva; på grund av dessa möjligheters art och mångfald skulle en sådan abstrakt redogörelse på sin höjd kunna framläggas i en särskild avhandling. I denna inledning har jag endast — för att slutresultaten i de här följande monografierna icke från början skulle kunna komma att framstå som mer eller mindre godtyckliga konstruktioner eller rent av lösa fantasiprodukter — velat med några exempel belysa grundtanken i den studiemetod, förmedelst vilken jag nått fram till dessa resultat; om detta lyckats mig, torde alla de möjligheter i densamma som jag överhuvudtaget använt mig av under dessa studier komma att framträda i full klarhet i monografiernas redogörelser för dess tillämpning i konkreta fall.

I detta sammanhang må endast ytterligare betonas, att jag uppenbarligen icke skulle nått det mål jag uppställt för mig — nämligen att sprida såvitt möjligt fullständig klarhet över de avgörande faktorerna i de ifrågavarande individernas själsutveckling från så långt jag kunde nå tillbaka i deras barndom fram till den dag då de begingo sina brott och att den metod som jag tillämpat under dessa studier följaktligen icke skulle hava visat sig kunna fylla sin uppgift, om jag icke i mina slutresultat kommit fram också tillsjäliska fakta och förlopp, som vederbörande själva antingen aldrig varit medvetna om eller vilka de i varje fall senare förlorat varje minne av och som de följaktligen skulle kunna förneka i fullt god tro, om de framlades för dem; ty i detta ords här använda betydelse kan en skildring av en människas själsutveckling naturligtvis aldrig betraktas som fullständig, om den icke bringar i dagen också och kanske framför allt de omedvetna drivkrafterna inom densamma, och min studiemetod hade ju från början inriktats på och genomgående utformats just för detta ändamål.

Det kan möjligen a priori förefalla äventyrligt eller rent av vetenskapligt otillåtligt att på detta sätt tillskriva människor till olika perioder av deras liv preciserade själiska upplevelser av olika slag, drifter, längtansdrömmar, begär, förhoppningar, lidelser, önskningar o. s. v., vilka de verkligen kunna förneka i fullt god tro, och vid genomläsning av dessa monografier utan kännedom om eller tanke på de vägar, varpå jag uppnått de däri framlagda resultaten, skulle helt visst mycket av vad jag framställt ur deras omedvetna själsliv kunna förefalla allt för svagt grundat om icke rent av helt och hållet ogrundat.

Men av allt det här ovan anförda torde hava framgått som oomtvistligt, att den metod jag tillämpat vid dessa studier i varje fall *innebär möjligheter* att tränga in till och fastställa vad som funnits och skett i de ifrågavarandes själsliv utan att det någonsin nått upp ur det omedvetnas mörker eller i varje fall utan att det någonsin vunnit sådan medveten klarhet och fasthet att det efterlämnat varaktiga spår i deras sinne.I vad mån jag förmått utnyttja dessa möjligheter eller m. a. o. i vad mån jag lyckats med denna metod uppnå det mål jag uppställt för mig kunna naturligtvis endast de här följande monografierna själva utvisa.

Till slut måste här särskilt anmärkas, att när jag i det föregående och följande talat om »brottslingar», »de brottsliga», »de kriminella» etc, så har jag därmed naturligtvis icke avsett *alla* brottslingar, inklusive de akuta, utan endast de verkligen kriminellt anlagda eller ungefärligen den grupp av brottslingar, som man numera brukar beteckna som kroniska. — De här använda namnen på de olika brottslingarna, deras anhöriga, grannar, vänner etc. äro naturligtvis fingerade.

SJÄLVBEDRÄGERI.

Självbedrägeriets ödesdigra betydelse i de brottsligas liv kan som nyss antyddes knappast överskattas; de brottsliga äro ett till ytterlighet självbedrägeriskt släkte. Allt vad det vanliga, genomsnittsmänskliga livet gömmer av mer eller mindre oskyldiga tendenser att så länge som möjligt bortse ifrån eller omdikta verkligheten där den är obekväm, finner man här så att säga naivt lössläppt, obesvärat av alla sorters återhållande makter bredande ut sig i de mest otroliga former, och detta väl att märka icke endast inom den grupp av mördare, som det här är fråga om, i vilkas liv just självbedrägeriets ursprung och verkningar voro det centrala och dominerande, utan bland snart sagt alla brottslingar såväl i deras skenbart likgiltiga vardagsvanor som i deras livs mest kritiska ögonblick; självbedrägeriet är ett själiskt skyddsmedel som varje brottsling måste begagna sig av i ojämförligt mycket större utsträckning än andra människor. Det torde därför finnas goda skäl för att i detta arbete främst till behandling upptaga självbedrägeriet bland mördarna.Den individ, som synts mig vara den mest typiske representanten för denna grupp och som jag i det följande kommer att beteckna med namnen Arnold Winge, hade begått ett rån och därvid tillfogat den överfallne skador som medförde döden. Det ansågs under rättegången icke ha förebragts full bevisning om att Winge handlat i avsikt att döda, och han dömdes följaktligen icke för mord utan endast för rån; men under mina samtal med Winge i fängelset blev jag ganska snart övertygad om att han icke skulle väjt tillbaka för rånet även om det stått fullt klart för honom att han måste döda sitt offer för att lyckas, och jag har därför utan tvekan ansett mig kunna inrangera honom bland mördarna.

Till orientering över det rent yttre förloppet av hans liv och förbrytelser må här inledningsvis ur rättegångshandlingarna anföras följande fakta, som givetvis komma att vederbörligen kompletteras under loppet av redogörelsen för hans psykologi.

Winge växte upp i ett efter allt att döma gott småborgerligt hem i en mindre stad i utlandet, där han åtminstone icke i någon betydande utsträckning kunde nås av depraverande inflytanden. Han erhöll efter sin familjs ekonomiska villkor synnerligen god skolundervisning, och enligt intyg från läroverksrektorn i hans hemstad hade han varit en flitig och högt begåvad i allo välartad elev som upprepade gånger tilldelats premier. Vid 14 års ålder lämnade han hemmet för ett genomgå en handelsskola i en större grannstad, där han samtidigt anbragtes som volontär i en modevaruaffär. Under de närmast följande 4 à 5 åren innehadehan icke mindre än ett tiotal anställningar; men från undantagslöst alla hans arbetsgivare insändes under rättegången intyg om att han under dessa år alltid skött sina åligganden till deras fulla belåtenhet och överhuvudtaget fört en hedrande vandel; t. o. m. hans sista principal, från vilken han rymt med en större summa pengar, intygade i ett brev som bifogats hans nådeansökan efter dödsdomen, att han intill den dag han begått förskingringen alltid skött sig oklanderligt. Emellertid hade han under dessa år gjort bekantskap med en viss Gustav Meyer, som ehuru endast några månader äldre än Winge redan tillbragt flera år på resor inom och utom Europa, och enligt Winges uppgifter inför

domstolarna var det framför allt Meyers lockande skildringar av livet därute i de stora städerna som väckte hans längtan ut ur de trånga och tryckande förhållandena därhemma; och när han en dag skickats till posten med ett brev som innehöll cirka 10,000 kronor, sökte han upp Meyer och föreslog honom att de tillsammans skulle tillgripa pengarna och resa till Paris, där det säkert skulle vara lätt för dem att få inbringande anställningar. Meyer gick in på planen och samma kväll avreste de till Paris och därifrån så gott som omedelbart till Lyon, Milano och Rom. Efter några veckor i Italien återvände de till Paris, där de nu sammanträffade med en bekant till Meyer från hans tidigare resor, en damkomiker vid namn Valjevski, som föreslog dem att uppträda i ett stort varieténummer tillsammans med honom och hans påklädare. Lockade av Valjevskis förespeglingar om oerhörda gager följde de honom först till en tysk småstad, där han hade några veckors engagement, och sedan till London

för att köpa dekorationer till deras stora varieténummer, för vilket ändamål Valjevski lånade c:a 3,000 kronor av dem, ehuru de anförtrott honom varifrån dessa pengar härstammade. I London blev deras liv emellertid mycket dyrbart och när deras kassa började närma sig sitt slut utan att Valjevski funnit något engagement, beslöto de att resa till Sverige för att leva billigare i avvaktan på anställning vid någon varieté i England. Vid ankomsten till den stad där rånet senare skedde hade Winge och Meyer endast 50 kronor kvar av de tillgripna 10,000. Valjevski betalade under 6 veckor mat och logis för dem på ett hotell och lämnade dem slutligen vardera 20 kronor då han avreste från staden. Han lovade också att skicka dem mera från Bryssel, där han påstod sig ha fått engagement, men när Winge efter någon tid skrev och krävde honom, svarade han att han betraktade dylika brev som utpressningsförsök och att han därför icke vidare ville understödja dem. Mellan Valjevskis avresa och rånet förflöto två månader och under denna tid levde de så gott som fullständigt medellösa i växande nöd och umbäranden; en muhammedansk cirkusartist, som de lärt känna på hotellet där de bodde, lyckades hos värdinnan utverka någon tids anstånd med deras skuld för hyran, ett par ogifta kvinnor som de gjort bekantskap med genom Valjevski hade några gånger skänkt dem mat och obetydliga penningbelopp, förresten hade de levat av att pantsätta sina torftiga tillhörigheter, först en klocka och ett cigarrettfodral, sedan skodon, västar, underkläder. Slutligen hotades de med vräkning från hotellet, om de icke kunde skaffa pengar inom en vecka, och Winge föreslog då Meyer att de genom att sända en postanvisning

till sig själva skulle locka en brevbärare med värdepost upp på deras hotellrum, bedöva honom, tillgripa postmedlen och sedan resa till Bryssel för att kräva Valjevski och därifrån till Paris för att skaffa sig arbete; idén till denna plan hade Winge fått för många år sen ur en tidning, där en liknande kupp beskrivits. Meyer gick in på förslaget och de beslöto att han skulle bedöva brevbäraren genom att slå honom i huvudet med en eldgaffel, under det att Winge utkvitterade postanvisningen. De vidtogo alla förberedelser för rånet och sände postanvisningar till Winge under hans antagna namn icke mindre än tre gånger, men varje gång ryggade de i sista ögonblicket av olika tillfälliga skäl tillbaka för utförandet. Först då de stodo omedelbart inför vräkningen och dessutom voro så utblottade, att deras pengar endast räckte till porto för ett assurerat brev i vilket de lagt in Valjevskis revers, kommo de överens om att oberoende av vad helst som kunde komma att inträffa bringa sin plan i verkställighet. Och när brevbäraren följande dag på morgonen kom upp på deras rum och gick fram till skrivbordet vid fönstret för att låta Winge kvittera, slog Meyer honom först en gång i huvudet bakifrån med ett par hopbundna eldgafflar och gav honom sedan, då han vänt sig om, ytterligare ett tiotal slag i huvudet, under det att Winge hindrade honom från att försvara sig. Då Winge härvid träffades av ett slag på ena handen, släppte han sitt tag och brevbäraren sjönk medvetslös ihop i en soffa med blodet strömmande ur bakhuvudet och ur tinningarna. Likväl trodde sig Winge fortfarande märka ansatser till rörelser hos brevbäraren och slog honom därför med hela sin styrka två gånger i huvudet med de hopbundna

eldgafflarna. Plötsligt utmattad bad han Meyer fortsätta, men denne svarade honom att det var överflödigt, och i stället undersökte de nu postväskan, där de funno 400 kronor och brevbärarens plånbok, som innehöll 5 kronor. De pressade sedan med förenade krafter in brevbärarens kropp under sängen och lade en filt över sänggaveln där huvudet stack fram, tvättade blodet av sig, ställde nödtorftigt i ordning i rummet och lämnade hotellet. På vägen till järnvägsstationen delade de pengarna, gjorde några inköp för Meyers räkning, inlöste sina pantsatta saker o. s. v., och vid middagstiden avreste de med ett tåg västerut för att sedan resa med båt till Danmark och därifrån

vidare till Paris. Under dagens lopp kommo de emellertid av någon anledning till den övertygelsen att det skulle vara säkrare för dem att resa till Ryssland. De stego därför av tåget vid en mindre station och gingo till fots till närmaste stad, där de omedelbart häktades. De dömdes båda till döden, men benådades till livstids straffarbete.

Redan av detta summariska referat ur rättegångshandlingarna torde framgå att dessa icke innehöllo några bidrag till de båda brottslingarnas psykologi. Bakom den bild de ge av två ynglingar, som efter förskingring sjunkit allt djupare i utsvävningar och armod, tills de slutligen begått ett rånmord, kunde tydligen gömma sig snart sagt vilka brottslingspsykologiska realiteter som helst. Det visade sig också snart i fängelset, att det hos Winge och Meyer — vilka det efter rättegångshandlingarna knappast är möjligt att psykologiskt särskilja — icke fanns några som helst gemensamma väsentliga själsegenskaper; den senare måste f. ö. efter några år överföras till sinnessjukanstalt. Det må här tilläggas, attman endast ytterst sällan finner kriminalpsykologiska fakta i domstolarnas protokoll, vilket också är lätt förklarligt med hänsyn till straffprocessens uppgifter och hittillsvarande utveckling; endast i den mån det är nödvändigt för bevisningen eller straffutmätningen kunna ju över huvud taget psykologiska utredningar komma i fråga vid domstolarna, och dessa utredningar ha av delvis fullt berättigade skäl, som jag emellertid icke här kan gå in på, hittills i allmänhet stannat vid mycket ytliga faktorer. Men härav följer återigen, att om man vid kriminalpsykologiska studier utgår enbart från rättegångshandlingarnas uppgifter, kommer man ovillkorligen att famla i mörker och bygga på godtyckliga gissningar; den enda säkra vägen till på verkligheten grundade kriminalpsykologiska kunskaper är de personliga undersökningarnas.

Emellertid dröjde det under mina besök hos Winge i fängelset icke mycket länge förrän rättegångshandlingarnas indifferenta bild av hans liv började utfyllas av levande individuell verklighet. Bland brottslingar, tillhörande någon av de båda grupper som skola behandlas i de följande kapitlen, var det ofta ett långt och mödosamt arbete att tränga fram till full klarhet över de avgörande egenskaperna i deras själsliv. Hos Winge och alla med honom besläktade lågo dessa deras innersta egenskaper från början så att säga öppet utbredda i allt vad de hade att säga mig om vare sig det förflutna, det närvarande eller deras framtidsförhoppningar. Dessa brottslingar voro genom sitt temperament i stort sett fullkomligt lyckliga människor, och liksom alla andra sådana fyllda av ett ständigt behov av att ge sina medmänniskor del av sin stora tillfredsställelse med sig själva och hela denövriga tillvaron, men jag fann dessutom också bland dem, förunderligt nog, rätt mycket av det som driver så många andra brottslingar i fängelserna att öppna och bikta sig, nämligen de svagas eviga längtan efter att hos andra finna förståelse och om möjligt gillande och stöd för vad som är och varit deras eget liv, och det var därför lätt förklarligt att de särskilt under celltiden med brinnande begärlighet ryckte till sig varje möjlighet att få tala riktigt grundligt ut och att de därvid i längden varken kunde eller ville genomföra en förställning, som förresten efter domen skulle varit tämligen värdelös.

I allmänhet blev det helt naturligt i de olika brottslingarnas instinktiva ställningstagande till fängelselivets tvång som jag först hade att iakttaga deras egenart; och då det möjligen skulle kunna sättas i fråga, huruvida man överhuvudtaget verkligen kan lära känna människor genom att studera dem inpressade i så konstgjorda och i fråga om initiativ så fullkomligt negativa livsformer som i en straffanstalt, vill jag här betona att ehuru man naturligtvis i yttersta hand måste låta vad man kan fastställa om deras liv i friheten bli det avgörande, så erbjuder å andra sidan fängelselivet, särskilt cellisoleringen, just genom brottslingarnas radikala utsöndring ur deras naturliga livsmiljö med allt vad därav följer många tillfällen till betydelsefulla iakttagelser, som aldrig skulle kunna göras i deras fria liv, även om det överhuvudtaget vore möjligt att nå dem med studier där. I varje fall var Winges reaktion gentemot straffarbetslivet väl värd att uppmärksammas. Jag började mina besök hos honom vid en tidpunkt, som brukade vara en av de mest kritiska ialla till långvariga frihetsstraff dömda brottslingars liv, nämligen ungefär två år efter den slutliga domen, då å ena sidan cellensamheten i regeln hunnit utöva allt sitt psykiskt deprimerande inflytande och å andra sidan den väntande relativa friheten i gemensamhetsfängelset ännu var för avlägsen för att kunna verka upplivande — den straffet inledande celltiden var nämligen vid tiden för dessa undersökningar 3 år och kunde icke såsom nu mildras efter 1 år — och visserligen hade icke ens Winge helt kunnat undandraga sig de båda första fängelseårens fruktansvärda tryck: det låg verkligen något dämpat över

hela hans väsen under mina första besök. Men denna för honom själv säkerligen knappast märkbara relativa stillhet i hans själsliv var också allt vad dödsdomen, benådningen till livstids straffarbete och två års cellisolering tillsammans kunnat åstadkomma. Medvetet sysselsatte han sig i fråga om vad fängelselivet ålade honom tydligen aldrig med annat än de i hans ögon häpnadsväckande förmåner som varje brottsling åtnjuter i en svensk straffanstalt, och de slutsatser som han utspann härifrån hade uppenbarligen varit honom en rik källa till ökat självförtroende och kraft under de gångna åren. Mina försök att finna åtminstone några spår av straffets allvar inom honom mötte han med instinktivt protesterande skildringar av alla dessa utomordentliga förmåner, som det uppenbarligen också var en tillfredsställelse för hans stolthet att få framdraga. Först och sist gällde detta fångvårdspersonalens och särskilt befälets stora humanitet, som han under celltiden aldrig tröttnade på att lovprisa med ständigt nya exempel. Ett ögonblick misstänkte jag att all denna tacksamhet mot de överordnadeantingen var blott ett utslag av inställsamhet, som naturligtvis frodas i varje fängelse, eller rent av var medvetet spelad för att bli framförd till vederbörande och belönas med fördelar. Men den visade sig i längden vara fullt äkta och den gjorde honom såsom sådan i hans inbillningsliv större tjänster än hyckleri skulle kunnat göra i verkligheten. Ty den blev honom ett oomtvistligt bevis för att vad han begått omöjligt kunde vara ett så grovt brott som han låtit sig inbillas under domstolsförhandlingarna och särskilt efter dödsdomen. Hur skulle hela fängelset, från vaktkonstaplarna upp till chefen, kunnat vara så vänliga mot honom, om han verkligen varit en så avskyvärd brottsling? Ingen hade ju sagt så mycket som ett enda ont ord till honom. Mer eller mindre starka tendenser till samma tankegång möter man hos många, om inte rent av alla förstagångsdömda grova brottslingar; det lever nämligen inom dem alla en ur defekter som jag skall analysera i den sista av dessa studier framväxande massa av oändligt primitiva brutala vedergällningsinstinkter, som gör att de, när de blivit fasttagna efter sina brott, vänta sig hugg och slag, hunger och hårdaste trälarbete i fängelset och som, när de i verkligheten icke mötas av något av allt detta, låter dem känna sig rehabiliterade eller åtminstone relativt skuldfria. Men det är blott hos de här behandlade som denna tankegång utvecklas fullt medvetet och fasthålles genom att infogas i ett system av självbedrägerier, som inom fängelset hjälper dem att skydda sig mot verkligheten. Ett nära nog lika betydelsefullt moment i detta system som den vänliga behandlingen i fängelset var det angenäma arbetet. Dess förnämsta charme för Winge var visserligen att hanöverhuvudtaget icke ansåg sig behöva taga någon befattning med det annat än i den mån han möjligen själv hade lust. En liknande uppfattning möter man icke sällan inom fängelserna, utan tvivel beroende på att det så gott som aldrig förekommer att en fånge behöver hållas till arbete medelst disciplinära åtgärder från befälets sida, då den fullständiga frånvaron av förströelser föder ett mer än tillräckligt inre tvång; men för de flesta spelade denna i dubbel mått illusoriska självbestämmelserätt aldrig någon nämnvärd roll. För Winge däremot blev den naturligtvis en verklighet av utomordentlig räckvidd. Winge var liksom självbedragarna bland mördarna i allmänhet varken fysiskt eller psykiskt arbetsoduglig i ordets bokstavliga mening. Han kunde tvärtom tidvis prestera ett utmärkt, både noggrant och intelligent arbete, nämligen så länge någon oerhörd, naturligtvis alltid absurd förhoppning höll hans energi i brand. Men så snart illusionen slocknat blev arbetet en daglig och stundlig pina för honom, som han alltid inom kort fann något nytt självbedrägeriskt skäl att befria sig från. I betydelsen av oförmögen till varaktigt arbete (annat än möjligen under omedelbart tvång) var Winge däremot alltså förvisso arbetsoduglig. I fängelset, där Winge varken kunde helt undandraga sig arbetet eller t. ex. intala sig att det inom några år skulle göra honom till mångmillionär, blev det i varje fall nödvändigt för honom att i stället göra det till ett angenämt tidsfördriv. Och detta lyckades honom så fullständigt, att det fina, lätta, omväxlande arbetet, som han sysslade med just så mycket som det passade honom för att dagarna icke skulle bli för långa, i själva verket blev ett av de ämnen som han utbreddesig mest entusiastiskt över under sina skildringar av de svenska fängelsernas förträfflighet. Bland deras otaliga, av Winge framdragna förtjänster må här endast ytterligare anföras två: den goda förplägnaden och det utmärkta biblioteket. I fråga om fångkosten hade Winge instinktivt tagit fasta på dess båda verkliga förtjänster och han fråssade nu i superlativt beröm över dess tillräcklighet och dess anpassning efter fångarnas stillasittande liv; dess stora brist från vanliga utspisningssynpunkter, nämligen dess enformighet, som skulle göra den till en oavbruten tortyr för många fångar om de icke som belöning för flit och gott uppförande finge köpa sig extraransoner, hade han helt enkelt icke observerat. Och när han talat sig varm om sin läsning i fängelset kunde han rent av på fullaste allvar

framhålla som ett försonande drag i sitt olycksöde, att han säkerligen aldrig fått tillfälle att studera så många goda böcker, om han icke begått det brott för vilket han nu var dömd; förunderligt nog har jag hört ordagrant samma tanke uttalas av flera — dock icke livstidsdömda — fångar ur samma psykologiska klass som Winge. Det var framför allt ur fängelsebibliotekets avdelning för geografi och reseskildringar som han på egen anhållan fått låna; denna avdelning var för resten av lättförklarliga skäl jämte den religiösa bibliotekets mest eftersökta. Och av denna läsning var han icke sällan så naivt upptänd att han berättade mig långa äventyr, upplevelser och märkvärdiga händelser ur de böcker han för ögonblicket hade i sin cell och vilka han då alltid visade mig med särskild stolthet. Det var tydligt att han identifierade sig så fullständigt med dessa äventyrs hjältar, att läsningen icke födde någonlängtan inom honom, därför att han under densamma redan levde därute i de främmande världsdelarna, och några gånger hade jag rent av ett intryck av att han icke avundades sina hjältar därför att han mer eller mindre omedvetet fann det fördelaktigare att uppleva allt det underbara i lugn och säkerhet och all bekvämlighet än under så många risker och mödor som deras. Omedelbart kanske dessa båda sist antydda ljusa sidor i fängelselivet bidrogo mera till hans allmänna välbefinnande och trevnad än till hans egentliga självaktning. Men indirekt blevo de utan tvivel ett starkt stöd också för denna. I alla hans triumferande skildringar av hur uteslutande angenämt hans liv förflöt i fängelset levde alldeles påtagligt tanken: kan någon verkligen tro att man skulle låtit mitt liv gestalta sig så, om jag varit en vanlig brottsling? Slutligen hade Winge funnit en alldeles särskild, aldrig sinande källa till tillfredsställelse med allt och alla i det svenska fängelset, nämligen i de jämförelser som han anställde mellan vad han här upplevde och vad han hört sina vänner och bekanta skildra ur sitt hemlands straffanstalter, vilka han nu för desto starkare kontrastverkans skull naturligtvis utmålade för sig som sannskyldiga helveten på jorden. Han försäkrade mig många gånger att han oändligt mycket hellre ville sitta tio eller tjugo år i fängelse i Sverige än fem eller ännu mindre där hemma, och han prisade sin lyckliga stjärna, som åtminstone låtit honom begå brottet här; stundom var han rent av inte mycket långt ifrån att betrakta detta som en försynens skickelse.

Emellertid fanns det i Winges liv under cellåren en faktor, som kanske i ännu högre grad än hela hans omdiktning avfängelsets yttre verkligheter bidrog till att göra dessa första år av hans livstidsstraff ostört ljusa och lyckliga, och det var religionen. Under inflytande av några mera välvilliga än skarpsynta män, som tillhörde en religiös lekmannaförening för fångars besökande, hade Winge nämligen redan några veckor efter sin ankomst till straffängelset blivit troende kristen, ångrat sina brott och avsvurit hela sitt förflutna liv i laster och utsvävningar. Det fanns ingen som helst möjlighet att betvivla, att han icke själv ansåg denna sin omvändelse och sin nya religion vara fullt ärliga och äkta. Överhuvudtaget möter man bland de brottsliga inom fängelserna och alldeles särskilt bland livstidsfångar så gott som aldrig medvetet religiöst hyckleri, dels helt enkelt därför att vad de möjligen skulle kunna vinna därmed alldeles icke motsvarar mödan att genomföra det under årslång oavbruten kontroll, men dels utan tvivel också därför att de flesta grova brottslingar helt naturligt hysa den allra djupaste aversion emot religionen och dess representanter och följaktligen endast med yttersta självbehärskning kunna förmå sig att förneka sig själva just inför dem; för att alls finna religionshyckleri hos brottslingar måste man gå till de mest försvagade frigivna, som vädja till religiösa sammanslutningars barmhärtighet då de söka arbete, och också bland dem torde det numera vara ganska sällsynt. Men lika påtagligt som att Winge icke hycklade, var att religionen i hans händer blivit endast ett nytt medel att ljuga sig bort från verkligheten och göra livet för ögonblicket så angenämt som möjligt.

Det skulle ju vara icke endast ytterligt förvånansvärt,utan psykologiskt helt enkelt ofattbart, om man bland brottslingar och särskilt bland de allra grövsta mötte kraft till verkligt, sunt och äkta religiöst liv. Naturligtvis kan det icke komma i fråga att här till granskning upptaga alla de försök som gjorts att definiera den äkta religiositetens väsen, vilket ju dessutom säkerligen aldrig kommer att kunna uttryckas i ord. Men hur olika dessa definitionsförsök än skenbart utfallit torde de i verkligheten alla överensstämma däruti, att till det religiösa livets väsen hör förtroende för tillvaron och förmåga att hänge sig åt någonting över individen stående. Vare sig man bestämmer begreppet religion så att dess överindividuella föremål endast kan vara det högsta i tillvaron eller Gud, eller så att det också kan vara makter och idéer inom människolivet, t. ex. fosterlandet, vetenskapen,

konsten o. s. v., blir förmågan av tros stark självhängivelse uppenbarligen det centrala i all religion. Men alldeles oberoende av alla olika kriminalistiska uppfattningar torde det väl ligga i öppen dager, att detta är just vad de brottsliga radikalt sakna. I verkligheten fanns det icke heller bland alla de religiösa brottslingar som jag haft tillfälle att iakttaga någon enda, vars religion jag skulle kunna beteckna som sund och äkta. Visserligen hade jag hos åtskilliga brottslingar funnit ett slags religiositet, som onekligen så till vida föreföll äkta som den uppenbarligen härflöt ur en diffus längtan utöver dem själva till samhörighet med någonting vad som helst över dem själva. Men denna längtans innersta väsen var i verkligheten ingenting annat än ett i ordets ursprungliga mening gränslöst behov av stöd, och vad som växte fram ur den kunde, om det överhuvudtagetförtjänade namnet religiositet, i varje fall aldrig betecknas såsom äkta sådan. Dess jordmån var den själiska upplösningen i cellensamheten hos de från början mest livsodugliga, den förbereddes i ordlösa ångestböner till makter som den bedjande icke trodde på, himmelens eller avgrundens, likgiltigt vilketdera, och den bröt igenom i det ögonblick dessa böner så att säga funno svar utifrån tomheten: då projicerades ur ångesten något ohyggligt skyddsväsen, som blev dessa brottslingars hemliga gud. Oftast förflyktigades denna cellreligiositet, om vederbörande i rätt tid flyttades till fängelsets gemensamhetsavdelning, men stundom vann den varaktig makt i deras själsliv och den utvecklades då efter cellåren i vidunderliga dogmsystem, som endast mycket nödtorftigt kunde bringas i samklang med Bibelns läror. Det är möjligt att man bland de allra lägst stående människoraserna skall kunna finna religiösa företeelser av liknande eller närbesläktat ursprung. Jag hade inom fängelserna också mött andra religiösa föreställningskomplex, som starkt erinrade om primitiva folkslags religioner och som likaledes onekligen i första ögonblicket föreföllo fullt äkta därigenom att de otvivelaktigt inneburo underkastelse under en högre makt. Jag tänker härvid särskilt på en form av religion, som jag lärt känna hos åtskilliga gamla livstidsfångar, vilka visserligen innerst inne kanske icke helt upphört att hoppas på benådning och en lycklig ålderdom, men vilka i alla fall funnit det säkrast att göra upp sin räkning med jordelivet och förlägga sina framtidsförhoppningar till en kommande tillvaro. Dessa brottslingar hade under de långa straffarbetsåren blivit övertygade om att den makt som gripit in i derasöde och haft lagar, domstolar, poliser och fängelser till sitt förfogande, verkligen var starkare än de, och eftersom deras eget liv i varje ögonblick bestämts av denna makt hade den helt naturligt så småningom i deras instinktiva föreställningar blivit det över allting annat i tillvaron härskande, och i den mån de vant sig vid att lyda dess befallningar utan tanke på motstånd hade den allt mera frigjorts från samband med yttre tvång och blivit en överjordisk, mystisk verklighet, som inom kort naturligtvis personifierats till gud. Hos en gud av sådant ursprung kunde man ju från början icke vänta annat än hårda egenskaper; dessa i straffanstalten grånade brottslingar voro självklart både på grund av sina erfarenheter och sina personliga instinkter ur stånd att göra honom till annat än härskandets, hämndens och vedergällningens gud. Men just därför hade denne allsmäktige gud en svaghet: han eftersträvade med hela sitt väsen människornas erkännande. Och tack vare denna svaghet blev det möjligt att köpslå med honom; mot simpelt erkännande sålde han sitt beskydd på jorden och mot dyrkan sålde han himmelens alla härligheter. Om sina anhängares gärningar bekymrade han sig icke; en människa kan lika litet vinna evig salighet genom goda gärningar som en livstidsfånge kan vinna nåd genom gott uppförande. Ännu mindre befattade han sig med sina trognas sinnelag; han fordrade ingenting annat än yttre underkastelse, och han skydde inga medel i sin kamp mot dem som förnekade honom. För en religion av detta innehåll kan man utan tvivel finna stöd i åtskilliga episoder och regler i Gamla testamentet, vilka dock sannolikt härstamma från äldre perioder i judafolkets liv än demunder vilka de nedskrivits, och något av dess anda torde ha funnits i alla folkslags religioner på deras allra tidigaste utvecklingsstadier. Men det torde också vara utan vidare klart, att det i den underkastelse, för vilken dessa brottslingar trodde sig kunna köpa sin guds beskydd på jorden och eviga fröjder i himmelen, icke fanns minsta skymt av osjälvisk hängivelse, tvärtom var hela detta föreställningssätt uppenbarligen ingenting annat än ett utflöde ur den grövsta tänkbara själviska omsorg, de fullkomligt hjälplösas, livsodugligas omsorg om sig själva. Och detsamma gällde icke endast om alla fängelsereligioner som företedde släktskap med primitiva religionsformer, utan också om den inom fängelset utan all jämförelse vanligaste religionen. Rent formellt sett var detta helt enkelt den svenska statskyrkans, men reellt blev de brottsligas religion naturligtvis liksom alla andra människors beroende av vad varje enskild sökt och funnit i densamma. Och detta kan i fråga om flertalet

av dessa omvända allra kortast uttryckas i orden: skuldfrihet utan sinnesförändring. Det var så gott som uteslutande under celltiden bland förstagångsdömda eller livstidsfångar som de religiösa omvändelserna i fängelset ägde rum, och hos dessa brottslingar fann jag före omvändelsen återigen nästan undantagslöst en så fullständig förkrosselse, att jag i början ovillkorligt antog dess källa vara ånger eller skuldkänsla i moralisk mening, d. v. s. osjälviskt lidande i medvetandet om de begångna brotten, och när jag såg dessa förpinta söka tröst i religionen utgick jag från som självklart, att de sökte kraft att övervinna och för evigt förinta de lidelser som gjort dem till brottslingar. Men tyvärr fannsdet ingen möjlighet att stanna vid dessa antaganden. Redan efter några få samtal måste jag överallt konstatera, att ångern endast var grämelse över brottens följder eller omedveten fruktan för nya och hårda straff efter nya brott. Detta framgick redan av det faktum, att dessa brottslingar i all sin förtvivlan aldrig ägnade en tanke åt sina offers öden; vad som sysselsatte dem var endast och allenast deras eget väl och ve. Och vad de sökte i religionen var icke kraft till rening och försoning, utan blott ett medel att skjuta all skuld ifrån sig. Och i verkligheten lyckades detta dem, hur förunderligt det än kan förefalla, genom en sorts formellt accepterande eller så att säga intellektuellt erkännande av de religiösa trossatserna. Just därför att de saknade alla förutsättningar för verkligt religiöst liv, kunde de intala sig eller rättare sagt aldrig betvivla, att den religiösa omvändelsen endast bestod i ett dylikt formellt övergående från förnekande till bekännelse. Och omvändelsen gjorde dem lika självklart i deras egna ögon till nya människor i ordets bokstavliga betydelse, d. v. s. den befriade dem från allt ansvar för begångna brott liksom från alla brottsliga lidelser, den befriade dem i själva verket från all ansvarskänsla både i fråga om det förflutna och framtiden, och eftersom den icke förmådde befria dem från det ådömda straffet gjorde den dem i stället med nödvändighet till martyrer som ledo för andras brott men skulle vinna desto rikare lön i himlen; det fanns överhuvudtaget inga gränser för dessa brottslingars självförgudning efter omvändelsen. Men lika ömkansvärda som de förefallit i sin förtvivlan och förkrosselse under den första celltiden, lika motbjudande, ja förhatliga framstodo de nu isin skenbart ödmjuka, ostörda självbelåtenhet, som naturligtvis dessutom var fylld av de bittraste förebråelser mot allt och alla i deras närhet, och det torde icke behöva vidare utvecklas, att det icke heller i denna religion fanns minsta skymt av osjälvisk längtan.

För flertalet av de brottslingar som omvänt sig till denna religion blev den emellertid endast en otillräcklig och osäker källa till frid i fängelset. Den hjälpte dem visserligen fram genom många av deras mest förtvivlade timmar och dagar och den bidrog utan tvivel också i allmänhet till att göra deras liv under celltiden mindre tungt. Men full trygghet skänkte den dem aldrig, därför att de aldrig kunde helt hänge sig åt dess illusion. Av Winge och alla de andra, i vilkas själsliv självbedrägeriet var det centrala, utvecklades den däremot till ett fulländat redskap att smula sönder verkligheten med och öppna soliga vägar i fantasien till allt vad deras hjärtan åtrådde. För dessa brottslingar var ju religionen icke ens under cellåren egentligen nödvändig. De torterades ju icke av ånger ens i betydelsen av grämelse över de brott vilkas följder de nu hade att bära. Med sin tillvaro i fängelset voro de ju i stort sett fullt belåtna och för någon vare sig medveten eller omedveten fruktan för att de i framtiden, då de blivit benådade, skulle komma att begå nya brott med mer pinsamma följder fanns självklart ingen plats inom dem. Dock fanns det verkligen en punkt i deras liv under strafftiden som det tycktes omöjligt att utan vidare skjuta undan, nämligen själva det faktum att de voro dömda till livstids straff. För alla livstidsdömda var medvetandet om strafftidens längd och obestämdhet naturligtvisfrån början straffets tyngsta börda. Visserligen äger benådning i regeln rum efter 20 à 25 år, varierande i främsta rummet efter brottets beskaffenhet och därnäst efter uppförandet i fängelset, men eftersom ovisshet är svårare att uthärda än alla positiva olyckor och lidanden, skulle 30 års straffarbete utan möjlighet till förkortning säkerligen vara ett mildare straff än livstids straffarbete med sannolikhet för benådning efter 20. Men i detta avseende hade Winge nästan omedelbart efter livstidsdomen skaffat — eller rättare skapat — sig den visshet han behövde för att kunna leva lugn och glad. Själv påstod Winge, att en av de män, som brukat besöka honom i fängelset under straffets första månader och som varit hans religiösa vägledare, hade försäkrat honom att han hade alla skäl att hoppas på benådning efter sex à åtta år. Men vida sannolikare är att Winge ur något endast vänligt uppmuntrande och förmanande uttalande, t. ex. en maning att icke förtvivla utan förlita sig på Guds outtömliga nåd, hade utlyssnat vad han önskade i fråga om strafftidens längd, d. v. s. i fråga om de världsliga myndigheternas nåd. Då jag ansåg det vara min plikt att efter bästa

förmåga upplysa Winge om verkligheten i detta liksom i alla andra avseenden, visade det sig att hans trosvisshet redan på denna punkt var av rent religiös natur. Han hade — naturligtvis icke medvetet logiskt, men väl omedvetet psykologiskt — gjort denna benådning efter några få år till en oupplöslig konsekvens av sin omvändelse, han visste att den skulle innebära ett enastående undantag, men han kände sig genom sin nya religion oändligen höjd över alla för vanliga dömda gällande regler, och han lät sig icke ettögonblick rubbas från sin tro; några anförbara skäl för densamma hade han naturligtvis icke, och han undvek därför helt enkelt att svara på mina framställningar och försökte i stället så gott sig göra lät föra våra samtal in på andra ämnen. Men om Winge sålunda strängt taget blott på en enda punkt verkligen behövde religion i fängelset, så var den icke desto mindre synnerligen användbar dels till att radikalt befria honom från vissa vaga självförebråelser, som under cellåren någon gång kunde komma upp t. o. m. inom honom, och dels — framför allt — till att öppna helt och hållet nya, strålande varma, lyckliga framtidsutsikter. Vad Winge förebrådde sig var naturligtvis varken den förskingring eller det rånmord han begått; liksom alla andra förbrytare talade han om sina brott som något under de givna omständigheterna fullkomligt självklart, vilket det lika litet kunde falla en förnuftig människa in att ångra eller beklaga som t. ex. att en sten faller till marken om ingenting håller den uppe. Icke heller gällde hans självförebråelser egentligen hans utsvävande liv, ehuru det uppenbarligen varit den närmaste och mest påtagliga anledningen till hans brott (varom mera i det följande). Utan vad han förebrådde sig var att han icke hållit dessa utsvävningar uppe på en social nivå, där de enligt hans uppfattning skulle kunnat fortgå till livets slut utan några som helst oangenäma följder; liksom så många andra brottslingar föreställde sig Winge nämligen de icke kroppsarbetande klassernas liv såsom förflytande i ingenting annat än sysslolöshet och mer eller mindre råa sinnesnjutningar, detta helt naturligt därför att ingenting annat syntes honom själv värtatt eftersträvas. Naturligtvis klargjorde Winge icke medvetet för sig det verkliga innehållet i dessa sina självförebråelser; naturligtvis var han tvärtom djupt övertygad om att det var alla utsvävningar överhuvudtaget som han fördömde. Men vare sig han talade om sitt gångna liv eller om sina framtidsplaner, lyste hans egen glada brinnande längtan allt för starkt igenom de så nyligen inlärda mörka religiösa orden för att man skulle kunna misstaga sig om vad som här var det personligt verkliga och vad som var främmande tillfälligt långods. Vad Winge genom religionen velat befria sig från och vad han efter omvändelsen också kände sig saligen fri från var närmast fruktan för att sjunka ner i storstädernas drägg, vars orgier alltid, med eller utan rånmord, slutade i fängelset; för orgierna själva hyste han förvisso ingen fruktan. Men det var också från allt det grova, smutsiga, tunga, brutala i proletärernas eller de arbetande klassernas liv överhuvudtaget som han sökt och funnit befrielse i religionen; ur djupet av sitt väsen kände han, att den som undfått omvändelsens nåd och blivit upptagen bland Guds utvalda icke längre hade någonting gemensamt med och aldrig åter skulle kunna neddragas i detta arbetarmassornas mållösa djuriska liv. Och efter denna befrielse, som Winge själv kallade sin frälsning, låg ju hela Guds vida värld öppen för honom på ett sätt som han aldrig förr hade drömt om; sedan religionen äntligen höjt honom över allt som han hatat och avskytt ända sedan sin barndom i det fattiga kälkborgerliga hemmet, där det trälades från morgon till kväll, fanns det ju icke längre något ouppnåeligt för honom. Han såg sig redan själv som en just på grundav sin varma och starka religiositet av alla högaktad, omätligt rik finansfurste i någon världsstad, omgiven av allt som kan köpas för pengar; sedan upplöstes hans religiösa fängelsedrömmar i ett oklart töcken av njutningsfantasier, men också i en oändligt ljuv tacksamhet mot den gud som stod beredd att skänka honom allt detta.

Förflyttningen till fängelsets gemensamhetsavdelning efter de tre cellårens slut blev naturligtvis för de flesta brottslingar (utom recidivisterna) av psykologiskt djupt ingripande betydelse. För Winge och alla med honom besläktade blev den helt enkelt revolutionerande, därför att de illusioner av olika slag, som varit det väsentliga innehållet i deras liv i ensamheten, icke tålde beröring med den verklighet som representerades av kamraterna under arbetet; deras självbedrägerier måste följaktligen föras in i nya banor och ofta ett helt system byggas upp från grunden. Efter mindre än en månad var varje skymt av religiositet bortsopad ur Winges liv och t. o. m. ersatt av ett ursinnigt raseri mot allt vad religion hette, vilket återigen långsamt bleknade bort i överlägset förakt och slutligen i likgiltighet. Den närmaste anledningen härtill var att Winge icke kunde undgå att låta sig övertygas om att han lika litet som någon annan komme att bli benådad förr än efter den vanliga strafftiden, d. v. s. 20 à 25 år. Liksom det var på denna punkt som han först tagit religionen i sin tjänst, så blev det också här som hans religion

fick sitt första grundskott; han hade knutit sin omvändelse allt för fast till tron på den exceptionellt snara benådningen för att den skulle kunna bli beståndande sedan denna tro gått förlorad. Men hanförmådde icke heller i allmänhet inför kamraternas realistiska diskussioner om fängelselivets och framtidens möjligheter fasthålla drömmen om att han genom religionen höjts till undantagsställning över icke endast deras utan också alla hederliga arbetandes smutsiga vardagsbekymmer. Och därmed hade religionen uppenbarligen förlorat sin användbarhet och allt berättigande i hans liv. Sitt vanmäktiga raseri inför de helt och hållet nya framtidsutsikterna riktade han som sagt mot religionen överhuvudtaget men närmast mot den man som lockat honom in på så falska vägar, och han övertygade sig inom kort om att denne avsiktligt föresvindlat honom icke endast benådningen utan också stöd i framtiden för de stora affärsföretagen, allt genom den religiösa förening han tillhörde och allt naturligtvis blott för att få skryta med den berömde rånmördaren Winges omvändelse; naturligtvis vågade han aldrig inför mig visa detta raseri eller öppet utslunga dessa beskyllningar, men han saknade lika självklart förmågan att dölja dem. Till det snabba förflyktigandet av Winges religiositet bidrog också att hela hans gamla personlighet från före fängelsetiden helt naturligt levde upp i umgänget med alla de likasinnade som han nu fann sig omgiven av. Att komma ut i fängelsets gemensamma arbetssalar på morgnarna var ju vad sällskapet angick nästan som att komma in på en av de krogar som varit hans hem sedan 15-årsåldern och där han just på grund av sällskapet alltid känt sig så välsignat väl till mods; han hade inom kort lärt känna alla sina medfångars historia, och bland dem behövde han förvisso icke genera sig, bland dem fann han tvärtom överallt självklar förståelse och sympati, blanddem kunde han liksom förr på krogarna vara helt och fullt sig själv och ingenting annat från morgon till kväll, och bland dem tillhörde han åter en gemenskap av levande mänskor. Och det var i längden trots allt mera lockande än religionens upphöjda.ensamhet; religionen hade naturligtvis till slut för Winge liksom för de flesta andra brottslingar endast varit en nödfallshjälp under cellensamheten. Överhuvudtaget gällde det ju nu, då framtiden glidit bort i ett så obestämbart fjärran, framför allt att komma tillrätta med det närvarande; icke ens de ljuvligaste drömmar om vad som skulle ske om 20 eller 30 år kunde skänka honom någon riktig värme. All den kraft som flutit ut i dessa drömmar och som förresten varit nödvändig för att hålla religionen uppe, samlade han därför i stället på att försköna fängelselivet och om möjligt göra det till en idealtillvaro. Och eftersom han nu hade fullt upp av sällskap med likasinnade, vilket var det enda han saknat under cellåren, var det endast naturligt att detta lyckades honom så fullständigt, att när han en gång efter några månader beskrev sin dag i fängelset med dess utmärkta dietiska kosthåll, dess regelbundna promenader, dess uppfriskande gymnastik, en timmes djup och ostörd sömn varje dag efter middagen, tillgång till det förträffliga biblioteket o. s. v., verkade det helt enkelt som en skildring från ett lyxsanatorium för vila och rekreation. Vad de tjugufem straffåren angår, hade de inom kort försvunnit för honom lika fullständigt som då de under hans religiösa period varit reducerade till sex eller åtta år. Eftersom han icke längre kunde förneka dem, sysselsatte han sig helt enkelt icke med dem, och när jag någon gång förde dem påtal, visade det sig att han slagit sig till ro med att han vid sin frigivning ju i alla fall endast skulle vara 45 år gammal och att hela livet vid den åldern ju ännu skulle ligga öppet för honom.

Av det nu anförda följer, att det var för väsentligen olika ändamål som Winge före och efter överflyttningen till fängelsets gemensamhetsavdelning talade med mig om sitt gångna liv. Vare sig han tillfälligtvis kom att nämna någon enstaka händelse eller han utbredde sig detaljerat över hela perioder, var det under cellåren alltid för att övertyga mig om och samtidigt själv få njuta av hur oändligen fjärran högt han numera stod över all dess lastbarhet och alla dess råa utsvävningar. Att höra honom tala om sig själv i det förflutna var under denna tid som att höra honom tala om en främmande, värd det djupaste förakt, ehuru också kristligt medlidande; självmedlidandet är nämligen ett själstillstånd som nästan alla brottslingar, lyckliga och olyckliga, på olika vägar ständigt tendera till. Sedan religionen försvunnit ur hans liv, var det däremot uteslutande för att framdraga förklarande och förmildrande omständigheter, som han under våra samtal ständigt återkom till det förflutna, med vilket han numera alltså stod fullt solidarisk, dock utan att därför vara fylld av mindre varmt självmedlidande. Likväl blev det icke endast i fråga om de yttre konturerna utan också psykologiskt samma bild som framträdde ur vad han under och efter celltiden berättade om sitt gångna liv, helt enkelt därför att han aldrig förmådde dölja vad som varit de verkliga drivkrafterna i detsamma; hans ständigt lika levande glädje i alla de liderliga minnena

lyste, som sagt, allt förstarkt igenom både hans religiösa fördömande och hans försök att finna förmildrande omständigheter. Emellertid blev det till slut ur dessa sistnämnda som det psykologiska förloppet av hans liv framträdde fullständigast. Ty naturligtvis kunde han till sitt försvar icke framdraga annat än sådant som han var övertygad om att alla andra måste ha överseende med, och i de uppfattningar han tillskrev alla andra avslöjade han i längden ovillkorligt icke endast sina mer eller mindre ytliga lidelser, utan sitt väsens djupaste defekter; det lär, som redan framhållits, överhuvudtaget knappast finnas någon säkrare väg till det innersta i en människas själ än att lyssna efter vad hon anser självklart, allmängiltigt, allmäntmänskligt. Men de djupaste defekterna i Winges själsliv visade sig i dessa försök till försvar vara just desamma som jag redan lärt känna i hans reaktion mot fängelselivet. Han hade under hela sitt liv, från sin tidigaste ungdom till sitt sista brott, aldrig någonsin förmått se sanningen i ögonen där den var honom obekväm, eller omvänt han hade alltid och överallt förmått omdikta verkligheten till vad han just för ögonblicket önskade.

I fråga om de år som ligga före förskingringen och rymningen från hans hemland måste rättegångshandlingarnas framställning till att börja med kompletteras med Winges egna uppgifter i fängelset. Enligt dessa uppgifter hade hans krogliv bland prostituerade och halvkriminellt slödder ingalunda — som man ju måste anta då han dittills skött sitt arbete oklanderligt — börjat först efter rymningen, utan redan samma år som han lämnat sitt hem, d. v. s. innan han fyllt 15 år, och den stora förskingringen hade icke varit hansförsta brott. Winge berättade utförligt om dessa sina första år borta från föräldrahemmet för att visa hur i grund och botten oskyldig han var till att han från början kommit in på den bana, där han förr eller senare måste bli brottsling. Redan samma dag som han ankommit till den stad, där han fått sin första plats, fördes han på kvällen av affärens båda förutvarande manliga biträden, en några år äldre bokhållare och en med Winge jämnårig springpojke, till en nattrestaurang med kvinnlig uppassning, som i verkligheten utgjordes av prostituerade, och här introducerades han omedelbart i de kretsar av nedsjunkna ur alla samhällslager, tredje klassens varietéartister, f. d. kontorister och bodbetjänter, välklädda svindlare, falskspelare och sutenörer, de flesta straffade, alla utanför lagarnas gränser, som jämte de prostituerade hädanefter skulle bli hans enda umgänge. När Winge skildrade det glada livet i dessa kretsar i färger som han visserligen efter bästa förmåga försökte dämpa så mycket som möjligt, ville han dock aldrig göra troligt att han på grund av sin ungdom icke förstått vad det var som försiggick ikring honom, utan det första grundtemat i hans försvar var helt enkelt: skulle någon människa på jorden ha kunnat motstå ett sådant liv som detta? För att göra dess lockelse ännu mera förklarlig för mig berättade han också om det oändligt enformiga, gråa, tunga vardagslivet i hans barndomshem, där det visserligen aldrig rått någon nöd och där allting —. för all del — varit utmärkt rent och präktigt, men där han blivit sjuk av längtan bara av att se sin far i tjänstgöring från klockslag till klockslag året runt, möjligen med några fattiga veckors avbrott under sommaren, och sin morständigt lika upptagen av barn och hushållsbestyr; och det visade sig att vad som under hans barndom i småstadshemmet föresvävat Winge i hans drömmar om livet ute i den stora verkliga världen, det hade han redan första dagen funnit i dessa kretsar, där ju ingen var tyngd av arbete och ingen levde för annat än att göra varje dag till en ny strålande fest; senare växte visserligen hans längtan och han lärde sig att se mera skeptiskt och överlägset på alla dessa småsvindlares liv, som ständigt oroades av polisen. Men om detta skimrande njutningslivs alla tusen lockelser var det första grundtemat i Winges försvar, så var det andra på vilket Winge lade ännu större vikt, att han i början och ganska länge framåt aldrig gjort sig skyldig till någon klandervärd handling under det att han som nykommen deltagit i detta sina äldre kamraters liv. Winge saknade nämligen varken de naturliga förutsättningarna "för sedliga instinkters uppkomst eller under barndomen uppammade och utvecklade, verkligen levande sådana instinkter. Han var tvärtom från början alldeles icke moraliskt känslolös, och från det småborgerliga barndomshemmet med dess stränga arbetstukt hade han medfört icke blott drömmar om frihet från alla plikter, utan också en ganska betydande barlast pliktinstinkter. Men vad han saknade var förmågan att se verkligheten annat än sådan som den blev honom bekvämast just för ögonblicket. Och i allt vad han nu med glödande iver framdrog för att övertyga mig om att han åtminstone under det första halvåret i den främmande staden aldrig begått någonting verkligen klandervärt fanns ännu nästan lika levande som en gång inför avgörandet den självbedrägeriprocess som i stälIetför motivkamp försiggått inom Winge innan han med ostört samvetslugn kunde hänge sig åt livet bland alla dessa prostituerade, sutenörer och svindlare. Vad hade han

egentligen haft att förebrå sig? Han levde ju på sin egen ärligen förtjänta lön och han skötte ju sitt arbete oklanderligt, det kunde han när som helst få intyg på. Hade han inte rätt att också njuta en smula av livet, när det skedde för hans egna pengar? Om han behövt använda ett enda öre av andras, skulle han aldrig mera satt sin fot på något av dessa ställen. Föräldrarna hade han visserligen måst be om extrabidrag och till slut hade han verkligen pressat dem ganska hårt några gånger, och det gjorde honom ont. Men om de känt till förhållandena och vetat hur alla andra levde här i staden, skulle de säkert inte tyckt att han var överdådig. Åtminstone hans mor unnade honom säkert all glädje han kunde få medan han var ung. Naturligtvis skulle hon inte gillat allting i hans liv. Men kunde gamla människor någonsin helt förstå de unga? Allting var ju så olika nu mot förr. Förresten skulle han också själv velat ha mycket annorlunda, både bland kamraterna och hemma hos flickorna. Men han kunde ju inte ändra världen, han fick ju ta livet sådant som det nu en gång är. Han kunde ju inte dra sig undan från alla människor och leva som en eremit. Det skulle ju alldeles ha förstört hans framtid som hans föräldrar alltid hoppats så mycket på. Han behövde ju sina kamrater och vänner för att komma fram i världen. Var det inte därför hans plikt både mot sig själv och föräldrarna att delta i deras liv även om det var honom motbjudande i mycket? Tack vare dessa och liknande argument lyckades det honom redan vid15-årsåldern att med fullaste samvetsfrid börja leva som stamkund på sutenörkrogar och bordeller.

Emellertid kunde Winge naturligtvis icke i längden betala det liv han sålunda glidit in i med vad han förtjänade i den affär där han var anställd. Sedan han pressat allt som var möjligt ur sina föräldrar, utnyttjat sin kredit på stamkrogarna till det yttersta och lånat vad han kunnat av kamrater och vänner och främlingar som passerat deras krets, tillfälligt stadda vid god kassa ur källor som läto pengarna flöda lätt, kom det en dag då han antingen måste besluta sig för att bryta sig ut ur krog- och bordellivet eller söka sig tillgångar utanför lagarnas gränser. Till denna punkt i sin utveckling återkom Winge gång på gång under mina besök hos honom i fängelsets gemensamhetsavdelning, och det var med alldeles särskild iver som han försökte förklara för mig varför han just här hade handlat så som han gjort; han kände instinktivt att det i själva verket varit på denna punkt som hans öde avgjorts och det låg honom därför helt naturligt alldeles särskilt om hjärtat att övertyga sig själv och mig om att han här varit utan skuld. Han hade vid denna tid redan länge haft kännedom om en alltid tillgänglig och, efter vad andras erfarenheter hade visat, fullkomligt ofarlig väg till sådana extrainkomster; affären i vilken han hade plats var nämligen en stor grosshandelsfirma, till vars lager hade knutits en obetydlig butik, som hans båda kamrater och han själv vid sidan av sitt egentliga arbete skötte under endast mycket bristfällig kontroll av firmans chef, vilken för engrosaffärerna befann sig på resor större delen av året, och kamraterna hade så snart de hunnit övertyga sig om hans pålitlighet anförtrotthonom, att de sedan flera år brukat sälja undansnillade varor till s. k. klädjudar och att det aldrig fallit minsta skymt av misstanke på dem. Emellertid var det ingalunda Winges avsikt att framställa sig som ett oskyldigt offer för sina äldre kamraters förförelser eller depraverande inflytande; Winge brukade liksom alla andra självbelåtna brottslingar över huvud taget aldrig skjuta skulden på någon annan; utan vad han ville övertyga mig om var helt enkelt, liksom i fråga om deltagandet i kamraternas fester, att hans handlingssätt varit fullt försvarligt, d. v. s. att ingen under de givna omständigheterna förnuftigtvis kunnat handla annorlunda. Härvid bör dock anmärkas, att allt efter som det blev fråga om obestridligen brottsliga och icke endast omoraliska handlingar, övergick Winge formellt från försvar till försök att förklara och ursäkta, hans uttryckssätt blevo mera obestämda och trevande, han framställde icke längre positiva påståenden utan vädjade så att säga till min billighet, och han undertryckte ofta vad han redan hade på läpparna, allt naturligtvis för att bevara skenet av att tillfullo förstå de brottsliga handlingarnas fördömvärdhet; men reellt förändrade detta ingenting, han förblev påtagligen överallt lika djupt övertygad om sin egen saks rättfärdighet. Det visade sig också här att det från början ingalunda saknats återhållande krafter inom honom. Bland dessa var visserligen icke fruktan för upptäckt och straff, vilket måhända till förekommande av missförstånd bör uttryckligen nämnas. Liksom de typiska självbedragarna i allmänhet kunde Winge naturligtvis ännu mindre än de flesta andra brottslingar räkna med möjligheten att bli upptäckt, och någon fruktan för straff kunde följaktligenöverhuvudtaget aldrig uppkomma inom honom; vad hans självbedrägeri kunde prestera i fråga om att förblinda honom inför omständigheter, som gjorde det nära nog matematiskt säkert att han skulle vara fasttagen 24 timmar efter brottet, skall jag visa i redogörelsen för det psykologiska förloppet vid själva rånmordet. Utan

vad som nu, då han första gången i sitt liv stod omedelbart inför överskridande av lagarnas gränser, reste sig med samlad styrka inom honom, var allt som ur hans naturliga moraliska förutsättningar under barndomen utvecklats till fasa inför själva brottet eller brottsligheten såsom sådan; och att dessa krafter ingalunda voro så obetydliga, som det efteråt naturligtvis måste förefalla, visade sig redan i att de förmådde hålla stånd så pass länge som de gjorde. Men så djupt som hans moraliska instinkter redan hunnit bli sönderfrätta under hans liv på krogar och bordeller bland hel- och halvkriminellt slödder, segrade naturligtvis till slut ändå hans självbedrägeri över allt som ställde sig hindrande i vägen för fortsättande av detta njutningsliv. Till att börja med kunde han ju nu finna ojämförligt mycket starkare stöd än förr i de båda argumenten: så gör ju alla andra och det är nödvändigt för framtiden att inte helt isolera sig. Det fanns ju verkligen bland alla hans vänner knappast någon enda, som icke gjort sig skyldig till mycket grövre förseelser än de obetydliga försnillningar som det här var fråga om. Varför skulle han vara den enda som lät sig hållas tillbaka av alla möjliga och omöjliga lagbestämmelser och vad skulle det bli av honom om han nu avskilde sig från hela världen? Ingen skulle ju sedan röra ett finger för att stödja eller hjälpa honom framåt. Han skullehelt enkelt få fortsätta att träla som yngste bokhållare så länge han levde. Och det skulle krossa hans föräldrars hjärtan. Han hade ju ända sedan sin tidigaste barndom varit deras stoltaste hopp, och ännu i dag fanns det ju ingenting så högt att de inte väntade sig det av honom. Vad beträffar alla de gamla visorna om att ärlighet varar längst etc, så visste ju alla förnuftiga människor att det bara var söndagsskolesvammel. I det verkliga livet gick det ju annorlunda till. Nästan varenda en av stadens rikaste män som själva tjänat sig upp hade ju börjat med att snatta ur kassan. Men härtill kom att ju längre han tänkte på det, desto mindre kunde han se att han överhuvudtaget skadade någon genom att han skaffade sig dessa extrainkomster. För principalen betydde ju de obetydligheter han gömde undan mindre än ingenting, han bekymrade sig ju inte alls om hela butiken. Winge undrade t. o. m. ibland i sitt hjärta om inte principalen rent av själv skulle gett dem sin välsignelse till deras extraslantar, ifall det varit möjligt. Han var ju verkligen inte småaktig, utan en glad och livad herre som festade ganska grundligt själv och som tyckte om att se andra roa sig. Men skulle undansnillningarna komma att fortgå så länge att det till slut blev fråga om verkliga summor, kunde han ju alltid betala igen dem i framtiden. Ty att han en gång skulle bli en rik man var för Winge lika säkert som att han levde på jorden. Hade han då ens rätt att beröva sig själv all ungdomsglädje och stänga alla framtidsvägar för sig blott för några lagbestämmelsers skull, som kanske inte ens gällde för sådant som detta? Som nyss antyddes, framförde Winge icke alla dessa argument öppet och direkt, utan i trevande och vädjandeförsök att förklara och ursäkta sina handlingar. Men i vad han framförde hördes tillräckligt tydligt hans hjärtas innersta tankar, och det var lätt att utfylla vad han lämnat outtalat.

Av någon psykologiskt likgiltig anledning måste Winge emellertid efter ett par år lämna sin första plats, och på de ställen där han senare fick anställning funnos inga tillfällen till sådana extrainkomster som de här beskrivna. Men i stället hade han under tiden på annat håll funnit en minst lika rikt flödande inkomstkälla, nämligen i att låta sig underhållas av prostituerade. Eftersom detta enligt Winges uppfattning icke innebar någon straffbar handling talade han om det med naiv öppenhet, ursprungligen blott för att förklara hur han alls kunnat fortsätta det dyrbara livet på krogarna så länge, och mina försök att åtminstone i någon ringa mån öppna hans ögon för den verkliga innebörden i ett sådant liv besvarade han med att utförligt berätta mig hur allting tillgått; varken han eller någon annan, utom möjligen sådana som varit svartsjuka, d. v. s. avundsjuka, hade någonsin funnit något orätt i det. Det hade naturligtvis börjat långsamt och för båda parterna omärkligt med att han någon gång då han varit alldeles utan pengar lånat av den flicka han var tillsamman med jämt så mycket som behövdes till att betala deras varietébiljetter, supé o. s. v. Då hade han ännu tyckt att det var genant att ta emot pengar av flickor, varför kunde han numera inte erinra sig, det hade väl varit någon gammal fördom därhemifrån, och rätt länge framåt hade han betalat lånen öre för öre. Men efter någon tid hade han sagt sig att töser av den sorten verkligen inte voro värda så mångahänsyn och omständigheter. Det var egentligen inte mer än rätt att de någon gång fingo betala sin del — och hans också förresten, eftersom de så länge tack vare hans dumhet kunnat suga ut honom så som de gjort; det var ju de som bragt honom till ruinens brant. Och de hade aldrig beklagat sig. Tvärtom hade de snart stått i kö för att få bjuda honom och till slut hade de nästan slagits om honom. Det hade säkert inte i hela staden funnits en så eftersökt kavaljer som han. Då hade han visserligen inte låtit det stanna vid betalningen på

varietéerna och restaurangerna, utan också lånat av dem till vad han annars behövde. Och någon gång hade han väl nog farit lite hårt fram med sådana som inte ville ut med pengarna. Men var det inte hans rätt, så mycket som de kostat honom? Dessutom gjorde han dem ju dag för dag de största tjänster och uppoffrade mycket mer tid och krafter än de någonsin kunde betala honom. De kunde ju inte alls reda sig ensamma, varken med polisen eller alla sina besök, och framför allt inte med de uslingar som ville utsuga dem och som inte levde på annat. Han hade räddat flera hyggliga flickor ur sådana bovars klor. Skulle han kanske ha lämnat dem åt sitt öde och låtit dem gå under bara därför att hans lön inte räckte till att leva med dem? Var det inte tvärtom hans plikt att hjälpa dem, när de ingen annan hade att vända sig till? — Även om Winge nu i fängelset förstod att hans sutenörliv i mina ögon var minst lika moraliskt vidrigt som något av hans brott och därför småningom började begagna mindre öppna uttryck än de här anförda, var det endast allt för uppenbart att han till slut verkligen känt sig spela en ädel och uppoffrande räddares roll gentemot deprostituerade, och vid 17—18-årsåldern hade han alltså utöver stamkund på bordellerna och tjuv hunnit bli också sutenör, allt i djupaste samvetsfrid genom sin obegränsade självbedrägeriskhet.

Det måste naturligtvis, som ovan antytts, väcka förvåning att Winge kunde fortsätta detta liv i snart sagt dagliga orgier så länge som under fem år och samtidigt sköta sitt arbete på olika kontor till sina principalers fulla belåtenhet. Förklaringen torde finnas, som också redan antytts, utom i Winges sällsynt sega fysik, vilken naturligtvis var den första förutsättningen också för hans välbefinnande i fängelset, i att Winge under dessa år alltid eldades av någon dröm om oerhörda framgångar. Varje gång han flyttade till någon ny plats — och han skiftade som redan nämnts anställning icke mindre än tio gånger mellan sitt 15 :e och sitt 20 :e år — var han förvissad om att nu väntade honom den stora för all framtid befriande lyckan, nu skulle han t. ex. tack vare sin enastående duglighet inom det nya området efter några år vara upptagen som kompanjon i firman och kunna gifta sig till miljoner och grundlägga banker och industrier med inkomster att köpa alla världens njutningar. Av dessa drömmar mindes Winge i fängelset endast föga. Men ur vad han vid olika tillfällen kom att nämna om sina ungdomsförhoppningar var det lätt att fastställa både deras allmänna tendens och deras kraft att hålla honom uppe under kortare tider. När sedan drömmen efter några månader eller kanske redan några veckor slocknat inför verkligheten, som dess eld icke kunde genomtränga och ändra, började han söka efter en ny plats, och när han funnit utsikt till en sådan föddes och växte en nylika brinnande dröm inom honom. Winges själsliv var i detta avseende utomordentligt representativt icke endast för den särskilda grupp av mördare som det här är fråga om, utan också för otaliga andra unga brottslingar. Funnes det någon möjlighet att bringa i ljuset de mer eller mindre medvetna framtidsdrömmar som funnits i något hundratal unga brottslingars hjärnor, skulle man säkert mötas av en mera groteskt fantastisk karrikatyr av människors verkliga strävansmål än som någonsin skulle kunna fås fram på andra vägar. Men om Winges arbetsenergi sålunda under dessa år ständigt på nytt piskades upp i eld av hans drömmar trots alla förslöande orgier, så undergrävdes naturligtvis likväl jämförelsevis hastigt under ett sådant liv icke blott hans moraliska instinkter utan också hans kroppsliga och därmed hans övriga andliga krafter. Och i denna växande psykofysiska förruttnelse fanns snart ingenting annat centralt och varaktigt kvar än en lika mållös som gränslös längtan. Också på denna punkt var Winges själsliv av betydande allmänt kriminalpsykologiskt intresse. Ty ur denna längtan, som så påtagligt hade sitt ursprung i fortskridande kraftförödelse, växte i sin ordning fram heta obändiga lidelser av just det slag, som man så ofta möter hos brottslingar och som man i första ögonblicket ovillkorligen är benägen att uppfatta som ett övermått av elementär livskraft. Vad som vid denna tid närmast föresvävade Winge var å ena sidan gigantiska affärsföretag, som han visserligen undvek att precisera för sig för att icke nödgas inse deras omöjlighet, och å andra sidan orgiastiska fester, vilka han lika självklart endast tänkte sig som välbehövliga avbrott i det enastående tunga arbetet. Men erfarenheten hadeövertygat honom om att han varken i fråga om de förra eller de senare någonsin skulle kunna uppnå vad han ville därhemma. Han var sedan länge trött intill äckel både på det evigt enahanda skökolivet och på att leva i ständigt nya drömmar om framgångar på allehanda löjliga kontorsplatser. Han hade äntligen fått ögonen öppnade för att han fört ett ovärdigt liv i en håla, där hans bästa krafter förkvävts under lumpna hänsyn eller runnit bort i smågränders smuts till ingen nytta. Han såg nu klart, att det sannerligen icke berott på honom att han ännu efter fem år icke nått utöver den punkt där han började. Hos honom hade det icke saknats tillräckligt stark vilja, han hade vid gud varit

fylld av tillräckligt varma drömmar. Så mycket säkrare visste han nu, att han skulle kunna göra sig gällande både i arbete och annat därute i det stora verkliga livet. I vilken världsstad som helst skulle han finna just de förhållanden för vilka han var skapad. När han tänkte på London, Berlin, Paris, New-York med allt han hört sina äldre lyckligare vänner berätta om det vidunderliga livet därute på sagolika guldrestauranger, jättevarietéer, lyxetablissement med hundratals kvinnor från världens alla länder, skälvde han av raseri över att han låtit sig fångas på vägen ditut i en så jämmerlig håla som denna och bestulits på fem av sina bästa år, ja på hela sin ungdom som skulle kunnat vara fylld av så strålande härligheter. Ty det var just dit ut som han från början längtat och dit hade han också säkert rest redan vid 15 års ålder om han själv fått bestämma. Vad han förlorat av ungdomsglädje under dessa år skulle han dock kunna förlåta sina föräldrar och andra som hållit honom fast i eländet och smutsendärhemma, men alla de arbetsmöjligheter han förlorat kunde han aldrig förlåta dem. Ty guldkrogarna och allt vad därtill hörde var honom hjärtans likgiltigt i jämförelse med arbete och framgångar, det var rikedomar — gränslösa rikedomar för vilka allt skulle kunna köpas — och allmän aktning och vördnad som han innerst inne, djupast i sitt hjärta, alltid längtat efter och som han från första dagen till den sista rastlöst, outtröttligt skulle strävat efter, om han blott fått komma ditut; allt det andra ville han endast som vila i arbetet, för att kunna gå fram med ständigt friska krafter. Dock var han inte av den sort som lät sig förbittras av motgångar. Han hade ännu hela sin arbetsvilja — och förresten också hela sin livsglädje — kvar, och ännu väntade honom alla möjligheter därute. Men nu var varje dag han dröjde en synd, nu fick han icke längre låta sig hållas tillbaka av lumpna hänsyn, nu måste han bryta sig ut till varje pris. Så växte dag för dag hans längtan ut till någon världsstad, och den blev till slut en lidelse som verkligen tycktes mer än tillräckligt stark för att övervinna alla vanliga hinder. Men det torde efter det nu anförda ligga i öppen dager, att det var just ur kraftförödelsen och hans därav följande allt djupare oförmåga att komma tillrätta med verkligheten som denna lidelse föddes och närdes och att dess skenbara våldsamma styrka alltså endast var svaghet. Det stod naturligtvis från början fullt klart för Winge, att han endast genom någon stor kupp skulle kunna skaffa det kapital som han behövde för att börja sitt nya liv därute. Kanske hade häri i något särskilt drömberusat ögonblick, då han känt sig äga krafter till det oerhörda, haft en flyktig tanke på att undernågra år spara ihop de nödvändiga medlen ur sina olika inkomstkällor; men den tanken hade i så fall försvunnit utan att lämna några spår ens i hans minne. Och efter allt som förekommit i hans liv intill denna tid föreföll det mig i första ögonblicket självklart, att det numera icke kunde finnas några återhållande krafter kvar inom honom. Men i verkligheten visade det sig, att han ryggat starkare tillbaka inför detta nya brott än inför något av de tidigare, uppenbarligen därför att det här icke längre som vid småstölderna i butiken var fråga om brott, som kunde döljas och följaktligen också bagatelliseras eller rent av smugglas undan ur medvetandet, utan om en förbrytelse genom vilken han skulle öppet utskilja sig ur samhället och vilken därför ofrånkomligt klart framstod som ett brott. Inför detta faktum skakades upp från botten allt vad som ännu icke förötts av den fasa inför brottet såsom sådant, vilken som sagt ur hans naturliga moraliska förutsättningar under barndomen utvecklats inom honom; och det bör också framhållas, att han här om möjligt ännu mindre än inför stölderna räknade med möjligheten att bli fasttagen, eftersom han nu skulle lämna sitt hemland, och att det följaktligen icke heller nu fanns minsta skymt av fruktan för ett eventuellt straff inom honom, liksom också alla tankar på de med rymningen förenade yttre obehagen voro radikalt undanträngda ur hans medvetande. Men naturligtvis kunde dessa hämmande krafter icke i längden hålla stånd mot den längtan som dagligen förnyades ur hans väsens allra innersta djup. Naturligtvis lyckades det honom till slut att med tusen nya argument i samma anda som inför sutenörlivet och stölderna intala sig, att det ickeendast var hans fulla rätt utan också hans plikt mot den framtid som väntade honom därute att skaffa sig de pengar han behövde på det sätt han kunde; när han en gång i framtiden kom hem med ett regn av guld över sina gamla föräldrar och alla sina vänner och hela sin stad efter att för länge sedan ha betalt tillbaka den struntsumma som det nu var fråga om, skulle ingen tänka på att förebrå honom något, tvärtom skulle alla hylla honom också för att han som ung inte fegt väjt undan för farorna o. s. v. När ett så gynnsamt tillfälle yppade sig, som att han anförtroddes ett brev med 10,000 kronor, stod han följaktligen fullt beredd att begagna sig därav.

Efter förskingringen och rymningen från hans hemland gick Winges liv helt naturligt i snabbare takt och kortare perioder mot slutkatastrofen. De båda månader han tillbragte med kringflackande i Europa före ankomsten till

Sverige blevo i ett visst avseende av utomordentlig betydelse i hans ödesdigra utveckling, nämligen därigenom att han vande sig vid det faktum att han var en brottsling. Jag har i annat sammanhang framhållit att det första brottets rent psykologiska betydelse knappast kan överskattas därför att det innebär ett genombrytande av de vallar av moraliska instinkter, som det fordrats årtusenden och de mest oerhörda lidanden i släktets historia att bygga upp som psykiska realiteter inom varje människa Bidrag till tjuvnadsbrottens psykologi, Sthlm, 1907, sid. 36 f.; och det kan här tilläggas, att där den brottslige icke blir fasttagen, försiggår i regeln under den närmaste tiden efter det första brottet inom honom en utrensning av t. o. m. ruinerna efter de forna moraliskainstinkterna, därför att han, så länge han njuter frukterna av sitt brott eller blott undandrager sig dess samhälleliga följder, ständigt måste arbeta på att befria sig ifrån resterna av dessa instinkter, vilka nu naturligtvis göra sig gällande som visserligen splittrade och därför maktlösa men likväl generande, gnagande förebråelser. Av denna förödelseprocess hade Winge själv naturligtvis ingenting uppfattat; men det var lätt att konstatera dess verk genom att i Winges berättelser om sitt liv iakttaga hans olika instinktiva reaktioner i allmänna mänskliga förhållanden före och efter dessa båda månader. Det bör måhända härvid uttryckligen anmärkas, att när förskingringen kom att bli av den nu antydda betydelsen i Winges liv trots att han dessförinnan begått andra brott, så var det därför att den, som ovan betonades, var den första förbrytelse, vilken han inför sig själv erkände som sådan; de tidigare småstöldernas egenskap av brott hade det ju lyckats honom att undantränga ur sitt medvetande. För övrigt blev Winges liv under denna tid trots alla resorna psykologiskt blott en obruten fortsättning av hans liv under de sista åren därhemma. Lika litet som någon annan av de icke så få beresta brottslingar som jag lärt känna hade Winge från London, Paris, Rom eller någon annanstans bevarat minsta skymt av andra minnen än sådana som han skulle kunnat samla på nattkrogarna i sin hemstads gränder; ingenting hade förändrats genom att han hade lämnat dem. Värt att framhållas är emellertid, att Winges och hans medbrottslings resor upp och ner genom Europa icke voro bestämda av fruktan för efterspaningar eller överhuvudtaget av förnuftsmässiga skäl. Liksom otaliga andra brottslingars liknande irrfärdervoro de endast ett nytt utflöde av den mållösa längtan, vars ursprung jag ovan antytt; i denna längtans väsen ligger ju bl. a., att den blott kan tänkas tillfredsställd på någon annan plats än där den längtande för ögonblicket befinner sig och att varje okänd plats är lockande. När jag en gång frågade Winge varför de rest genom Paris till Italien och sedan återvänt efter blott ett par dagar i Rom, kunde han endast svara att de gärna velat se Rom men icke trivts där. Stundom intalade de sig visserligen särskilda skäl till olika resor, men dessa skäl blevo genom sin uppenbara orimlighet endast nya bevis för deras fullständiga mållöshet; sålunda hade de t. ex. verkligen, som Winge uppgav inför domstolen, rest från London till Sverige i ingen annan avsikt än att leva billigare, medan de väntade på engagement i England. Under allt detta uppgav Winge likväl ingalunda de stora framtidsplanerna. Tvärtom hade han aldrig känt sig så säker om deras framgång som nu då det första steget gått så lätt och lyckats så fullkomligt; ingen hade ju kommit på tanken att söka honom vare sig i Paris eller Rom och han rörde sig ju lika fritt och öppet över allt som om han helt enkelt rest ut under sitt eget namn. Han måste blott först sätta sig in i alla de nya förhållandena, studera livet här ute riktigt grundligt, så att han icke senare när han skred till verket lät lura sig av äventyrare och annat pack, som alla storstäder nog voro fulla av. Detta var hans första plikt, och den ägnade han sig nu åt med all energi. Men dessutom hade han ju redan efter återkomsten till Paris utan tvekan antagit Valjevskis förslag att uppträda på varieté just för att inte gå arbetslös, visserligen naturligtvis endast som en början, föratt få säkert fotfäste någonstans. Det skulle uppenbarligen vara av största nytta för honom att själv ha arbetat på scenen, om han längre fram beslöt sig för att bli varietéägare eller grunda något allmänt nöjesetablissement med restauranger, kaféer, konsertlokaler och andra attraktioner, kanske också ett stort hotell. Det var ett liv som han kände sig skapad för. I det fanns allt som han någonsin längtat efter, både gränslös livsglädje och gränslösa rikedomar. Det var ju också nästan som en försynens fingervisning, att han just nu lärt känna en sådan man som Valjevski. Denne hade årslånga erfarenheter och förbindelser överallt i världen, kände personligen alla stora konstnärer och direktörer och kunde skaffa honom anställning vid vilken som helst av världens största teatrar. Och han hade tydligen fäst sig vid Winge på något alldeles särskilt sätt, som Winge visserligen ibland tyckte blev lite underligt närgånget med kyssar och smekningar, men som i alla fall gjorde att man kunde lita på honom. Hos Valjevski kunde han därför tryggt anbringa sitt kapital, och tack vare Valjevski

låg nu äntligen hela det stora verkliga livet öppet framför honom. Ty lika hänsynslöst som hela den övriga verkligheten förfalskade Winge naturligtvis också människorna i sin närhet efter sina behov för ögonblicket; eftersom han nu onekligen var ute i en av de stora världsstäderna men själv naturligtvis ingenting annat kunde uträtta än driva ikring på kaféerna så länge pengarna varade, behövde han en man som kunde och ville uppnå åt honom allt det han drömt om, och när Valjevski hängde sig fast vid honom för hans pengars och sannolikt också för hans ungdoms skull, såg han utan vidare i honom en sådanman. Men det är uppenbart, att allt detta var blott en ny dröm av samma ursprung som alla de gamla drömmarna vid platsombytena därhemma.

Mellan Winges ankomst till Sverige och rånmordet förflöto närmare tre månader. I fråga om denna tid måste den ur rättegångshandlingarna ovan givna framställningen av hans liv återigen kompletteras med hans egna uppgifter i fängelset. Den bild av växande umbäranden och nöd intill fullkomlig utarmning, som framkom under rättegången, motsvarades nämligen av verkligheten endast under de sex a sju sista veckorna; under den första månaden hade Winge tack vare förbindelser med prostituerade levat i allt annat än umbäranden. Valjevski, som förut varit i Sverige och följaktligen hade fullt upp av gamla vänner bland småvarietéernas yrkespublik, hade omedelbart infört och rekommenderat Winge hos värdinnan på en av de då ännu existerande bordellerna, och redan samma kväll hade han accepterats som en av de där boende flickornas, en viss Sonjas, officielle beskyddare. Dylika förbindelser ingås i regeln vid första sammanträffandet på grund av någon lika plötslig och tillfällig impuls som sedan ger anledning till att de upplösas och äro i hela sitt förlopp synnerligen karakteristiska för den fullständiga frånvaro av allt planmässigt handlande och överhuvudtaget alla varaktiga personliga motiv, som präglar hela förbrytareproletariatets liv och vilken ofta kommer de brottsliga att framstå icke som individer i vanlig mening utan som tillfälliga skiftande driftkonglomerat. Allt hade enligt Winges beskrivning gestaltat sig så förträffligt som möjligt. Sonjas värdinna hade berett honom ett verkligt hem, där han aldrig behövde saknanågot utan tvärtom kunde göra sig goda extrainkomster bland de besökande på nätterna och där han var respekterad av alla, och Sonja själv hade lämnat honom åtminstone 10 a 20 kr. om dagen, vilket på den tiden räckte väl till ett sorgfritt liv, och när han låg sjuk skickade hon honom varje förmiddag en flaska champagne eller gammal fin cognac. Han hade alltså redan nu, liksom senare i fängelset, prisat sig lycklig över att han kommit till Sverige, men för hans framtids skull hade Sonja och han beslutat att de skulle resa till Berlin och de hade båda varit fyllda av de gladaste förhoppningar. Han var säker på att ingen därute kunde jämföras med Sonja, och tillsammans med henne skulle han äntligen kunna slå sig fram i världen till en plats som var honom värdig. Han hade under tiden förstått, att Valjevski överallt inlät sig med unga pojkar och att han därför ingenting var att lita på, och nu skulle han vis av skadan bygga sitt liv på fastare grunder. Och Sonja, som aldrig varit utomlands förr, gladde sig som ett barn åt deras bröllopsresa och allt det underbara som väntade henne därute. Men så hade de helt plötsligt en natt i ett stort sällskap hemma hos Sonja råkat i gräl, och innan någon av dem hunnit besinna sig hade Sonja kört ut honom och slungat efter honom att hon aldrig ville se honom mera, trots att de samma förmiddag varit och köpt ringar för att kunna uppträda som gifta i Berlin. Grälet hade börjat med att Sonja härmat Winges dåliga svenska uttal. Det hade han icke velat tåla inför alla de andra därför att det var en förolämpning mot hans land. Men när han förbjöd henne det hade hon blivit ursinnig och sagt att han ingenting hade att bestämma över henne därför att hon underhöll honom.Detta var ju den grövsta lögn som kunde tänkas, eftersom Valjevski ju var skyldig honom pengar. Därför hade han sagt henne vad hon verkligen var, och sedan hade de aldrig setts mera. Men sedan hade hon också förtalat honom bland sina väninnor, och han hade varit för stolt för att försvara sig inför allt det där slöddret och därför blivit ensam i Sverige. Allt detta hade han naturligtvis aldrig fått tillfälle att lägga fram inför domstolen, ehuru det säkert skulle hjälpt honom mycket mer än hans nöd, som försvarsadvokaten gjorde till enda förmildrande omständighet; Winge var liksom så många andra förstagångsdömda brottslingar i djupet av sitt hjärta övertygad om att om han blott hade fått tid att utveckla och förklara allt som han haft att säga till sitt försvar under rättegången, skulle han blivit om icke frikänd så i alla fall helt annorlunda bedömd än nu. Vad han nu i fängelset ville visa var att han hade förföljts av ödet in i det sista. Hade inte Sonja härmat honom den där natten, hade mordet ju aldrig blivit av, utan han hade rest till Berlin och nu varit en rik och ärad man. Men hade någon människa med aktning för sig själv kunnat handla annorlunda än han gjort? Eller skulle han kanske ha låtit sitt språk och sitt land förhånas inför främlingar och det t. o. m.

inför sådant slödder som Sonjas vänner? Men var fanns då hans skuld? Han visste med sig, att han i alla livets skiften hade följt hederns lagar. Därför var hans samvete lugnt och han kunde leva glad och lycklig t. o. m. i fängelset.

Efter Valjevskis avresa från Sverige och brytningen med Sonja gjorde emellertid nöden verkligen sitt inträde i Winges och hans medbrottslings liv. Några besparingar frånöverflödets dagar hade de naturligtvis icke, att söka arbete tänkte de icke ens på, eftersom de levde under antagna namn och följaktligen ingenstans kunde visa sina papper, och ännu mindre kunde de vända sig till sitt lands konsulat för att få respengar hem. Någon gång lyckades det dem att förmå hotellstäderskan att servera dem litet mat på deras rum eller att tigga sig till en eller annan överbliven portion i köket; ibland stötte de ihop med någon tidigare bekant från småvarietéerna som bjöd dem på en måltid, förresten levde de av att pantsätta allt som de icke oundgängligen behövde för att kunna visa sig ute. De sovo största delen av dagen, släpade sig upp fram mot kvällen för att köpa bröd och mjölk i närmaste magasin eller för att driva ikring på gatorna utan mål, och gingo åter till sängs efter ett par timmar; man finner ofta hos brottslingar en onormal förmåga att sova 16, 18, ja 20 timmar om dygnet under långa tider då ingenting håller dem i rörelse, naturligtvis ett av de många symtomen på deras allmänna kraftlöshet. Under denna tid spann Winges hjärna knappast några sammanhängande framtidsdrömmar. I stället levde han i en oavbruten väntan på att någonting skulle inträffa som i ett enda ögonblick skulle förändra alla hans livsvillkor. Det skulle komma telegram att hans far var död och efterlämnat ett stort arv, som han blott behövde resa hem och lyfta för att kunna betala sina skulder och leva oberoende i framtiden; eller någon av flickorna därhemma hade fått reda på hans adress och kom resande för att förmå honom att följa med till Amerika; eller en av Sonjas rika vänner, som hört talas om hur orättfärdigt han blivit behandlad, skulle söka upp honom och erbjuda honom allnödvändig hjälp. Dylika väntansfantasier finner man hos ett ganska stort antal brottslingar ur alla olika psykologiska grupper just under den närmaste tiden före deras brott, även om de icke befinna sig i ekonomisk nöd. De innebära förklaringen till att dessa brottslingar kunna uthärda veckor och månader i fullständig inaktivitet inför den annalkande katastrofen och äro uppenbarligen en följd av att de definitivt uppgivit alla förhoppningar att med egna krafter komma till rätta med verkligheten eller att de m. a. o. givit sig självbedrägeriet radikalt i våld. Men de samla sig inom olika individer allt efter deras temperament för övrigt till de mest skiftande stämningar från gladaste förväntan till outhärdlig ångest, och Winges stämning var följaktligen under denna tid i stort sett lika ostört ljus och lycklig som någonsin; man skulle med ett visst fog kunna säga att hos honom blev själva ångesten lustbetonad. Man kan följaktligen icke heller påstå att tanken på mordet växte fram inom honom ur desperation. Han accepterade tvärtom denna tanke med livlig nyväckt entusiasm, när den dök upp ur hans minnesförråd av tidningsnotiser om mord och andra brott. Det må i detta sammanhang framhållas, att det naturligtvis under alla omständigheter är en psykologisk orimlighet att tala om att en tidningsnotis gjort en människa till brottsling; icke ens de mest rafflande beskrivningar på sensationella mord eller andra förbrytelser kunna föda brottsliga instinkter inom en människa. Men olämpligt avfattade tidningsberättelser kunna uppegga, samla och utlösa sådana instinkter, där de redan existera i tillräckligt framskridet utvecklingsstadium, och därigenom bli åtminstone medverkande orsak till bestämdabrott; psykologiskt särskilt värt att märkas är att själva omnämnandet i tidningarna av en brottslings bedrifter ger dem ett sken av berättigande i de här ifrågavarande kretsarnas ögon, utan tvivel beroende på en allmän djupt rotad vördnad för publiciteten eller t. o. m. för det tryckta ordet såsom sådant. En ingående undersökning av i vilket omfång pressens brottmålsskildringar kunna anses medverka till nutida kriminalitet skulle föra mig för långt bort från ämnet för denna studie, och ännu mindre kan jag här gå in på frågan huruvida andra intressen — t. ex. medborgarnas berättigade krav på att veta vad som försiggår i samhället — kunna uppväga den otvivelaktigt betydande skada som dessa brottmålsskildringar medföra. Vad Winge beträffar kunde tidningsnotisen om brevbäraremordet i varje fall knappast betecknas som ens utlösande. Idén till dylika mord har snart sagt så länge ett ordnat postväsende existerat framkommit spontant och dyker ännu i dag upp utan att brottslingarna ha någon aning om att den praktiserats förut, och det är därför omöjligt att avgöra huruvida Winge, om han aldrig läst om något sådant i en tidning, skulle valt denna eller någon annan lika brottslig utväg ur det ohållbara läge som han just då befann sig i; att han i varje fall icke blev mördare på grund av denna tidningsnotis torde efter det föregående vara klart. De krafter av olika slag som vid denna tid ännu

kommo honom att rygga tillbaka inför ett mord voro helt naturligt alla nästan lika försvinnande svaga. Allra minst kunde fruktan för straffet bli av någon betydelse. Även om han icke genom sin obotliga blindhet för allt som ställde sig hindrande i vägen för honom saknat alla förutsättningar för att tänka sigmöjligheten att bli fasttagen efter ett brott, skulle tanken på ett eventuellt straff lika litet inom honom som — efter min erfarenhet — inom någon annan mördare kunnat spela någon nämnvärd roll. Det är ju ett allmänt känt psykologiskt faktum, att när en människa står inför livsavgörande handlingar och bestämmes av sitt väsens allra djupaste lidelser försvinner i regeln allting annat för henne än dessa lidelsers mål; även de starkaste, mest välbalanserade, under vanliga förhållanden mest omsorgsfullt övervägande bli ju i sådana ögonblick häpnadsväckande blinda eller likgiltiga för allting utom just det de vilja uppnå, och denna blindhet innebär ju för övrigt i det normala livet ingalunda alltid en svaghet, utan är tvärtom uppenbarligen ofta en förutsättning för samlad kraft. Men inför vilken handling på jorden skulle en människas innersta lidelser göra sig mera samlat gällande än inför ett mord? Det är bl. a. av detta skäl som man inför mördares tillvägagångssätt vid brotten så ofta har ett intryck av att de gått fram som sömngångare utan minsta skymt av medvetande om de faror för vilka de utsätta sig. I detta avseende var förloppet vid Winges och Meyers rånmord synnerligen typiskt för ett stort antal mord. De mördade mitt på dagen i det rum som de bebott i tre månader i ett stort hotell vid en av stadens mest trafikerade gator en man som hotellets portier visat upp till dem och som på grund av sitt ärende icke kunde väntas stanna mer än några minuter hos dem, och de hade icke planerat någonting annat för att sätta sig i säkerhet än att begagna första tåg- och båtlägenhet till norra Danmark, varvid de icke ens gjort sig underrättade om båtens avgångsdagar; det var nämligen därför attde på tåget i en tidtabell upptäckte, att Danmarksbåten gick först efter två dagar, som de plötsligt beslöto sig för att resa till Ryssland. Oftast brukar tanken på straffet vakna i samma ögonblick de avgörande lidelserna utlösts genom brottets fullbordande, och den brukar följas av de första yrvakna försöken att dölja spåren efter brottet. Winge och Meyer vidtogo inga andra åtgärder för detta ändamål än att nödtorftigt pressa in offrets kropp under sängen i deras eget rum. Naturligtvis gäller det nu anförda i främsta rummet om förstagångsmördare; ty naturligtvis kan t. o. m. mord under givna omständigheter, t. ex. efter krig och revolutioner, bli ett yrke som praktiseras ungefär lika lugnt och vanemässigt som alla andra; men under normala förhållanden i civiliserade länder där straffrätten upprätthålles kan ju en människa så gott som aldrig bli dömd för mord två gånger i sitt liv. Vad återigen de krafter av moraliskt ursprung angår, som Winge ingalunda från början saknat och vilka onekligen kommit honom att rygga tillbaka inför de tidigare brotten, så voro de ju numera så fullkomligt sönderspängda och bortarbetade, att om det alls återstod några sista rester av dem, så blev det i varje fall ett lätt verk för hans självbedrägeri att befria honom också från dem; men dessutom hade hans självbedrägeri numera utvecklats till en makt som gick oemotståndligt fram genom snart sagt vilka hinder som helst. Först och främst hade han trott att värdebrevbärarna i Sverige liksom i hans hemland brukade bära ut åtminstone 40—50,000 kr., och en sådan summa hade han icke ansett sig skyldig att avstå ifrån; liksom för så många andra mördare framstod också för Winge det han ville uppnå genom mordet som en rättighet,vilken han skulle avsagt sig utan ersättning om han uppgivit mordet. Vidare hade han varit fullkomligt förvissad om att brevbäraren icke endast icke skulle få vare sig skada eller obehag av bedövningen, utan tvärtom blott några dagars eller kanske några veckors angenäm vila från sin tröttande och enformiga tjänst. Men han hade också säkrat sitt samvete för den händelse brevbäraren skulle dö. I sitt svåra nödläge hade han funnit sig berättigad att uppoffra brevbäraren som var så gammal, närmare 60 år, och alltså ändå endast hade kort tid att leva kvar, under det att han själv hade hela det gränslösa livet framför sig. Och slutligen, då han sett och talat med brevbäraren några gånger, hade han blivit övertygad om att ett sådant liv som att gå ikring på gatorna från morgon till kväll i alla väder säkert endast kunde vara en börda för den gamle och att han gjorde honom en tjänst genom att befria honom från det.

ÅNGEST.

Vad som psykologiskt djupast skilde denna grupp av brottslingar från alla andra var deras aldrig tystnande instinktiva medvetande om deras egen oförmåga att fylla de krav som tillvaron ställde på dem eller, kortast

uttryckt, deras radikala brist på självförtroende. Detta medvetande om deras egen livsoduglighet sammanhängde utan tvivel i regeln med medfödda kroppsliga defekter av organisk eller nervös natur, vilka den medicinska forskningen väl understundom kan fastställa. Endast i sällsynta undantagsfall torde det hava uppkommit genom extraordinära upplevelser eller miljöinflytanden under barndomen, vilka utgjort för stark belastning av normala men ännu icke fullt utvecklade själskrafter och därigenom grundlagt obotlig rädsla inför livet i alla dess former. Men oberoende av dess ursprung utgjorde denna fullständiga frånvaro av all självtillit det psykologiskt centrala och allting annat genomträngande i dessa brottslingars liv. Alla de ansatser till moralisk upplösning eller sönderspängning, som inom det genomsnittsmänskliga livets ram finnas gömda i missmod, förtvivlan och livsuppgivenhet, mötte jag följaktligen bland dessa brottslingar förverkligade i sinayttersta konsekvenser. Om förtvivlan med ett visst fog kan sägas vara den enda synd för vilken ingen försoning finnes, så voro dessa brottslingar från födseln eller från sin tidigaste barndom hemfallna åt dödssynd, och det kan icke förvåna att det var av mördare ur denna klass som de ohyggligaste, mest omänskliga eller utanförmänskliga brotten begåtts.

Den individ, som synts mig mest typisk för denna grupp av brottslingar, hade först begått ett giftmordsförsök mot sin fästmö, då hon blivit havande genom deras förbindelse, och sedan mördat henne omedelbart efter ett samlag. Till orientering över det rent yttre förloppet av hans liv och förbrytelser hade jag, innan jag började regelbundna besök hos honom i fängelset, ur rättegångsförhandlingarna inhämtat i huvudsak följande.

Bernt Gunnarsson var son till ett välbärgat hemmansägarefolk och hade intill den dag han häktades, 26 1/2 år gammal, aldrig under någon längre tid lämnat sitt föräldrahem. Han hade genomgått folkskola och konfirmerats i vanlig ordning, men redan från sitt 15:de år, då han börjat deltaga i arbetet på gården, måst söka läkarhjälp för huvudvärk, oro och allmän kraftlöshet. Enligt flertalet vittnen hade han varit mycket illa beryktad för sin lögnaktighets, råhets och liderlighets skull, särskilt avskydd och fruktad bland traktens unga kvinnor.

Under den vinter då han fyllt 26 år gjorde han bekantskap med en utsocknes stataredotter, den sedermera mördade Anna Bengtsson, som då hade tillfällig tjänst i hans hemby, Gravered, och inom kort uppkom en intim förbindelse dem emellan. Gunnarsson förespeglade Anna från början att han ämnadegifta sig med henne och låtsades för den skull t. o. m. söka efter en lämplig arrendegård, men han gjorde samtidigt allt för att hålla deras förbindelse hemlig, och enligt vad han uppgav inför rätten hade han aldrig haft en tanke på att ingå äktenskap vare sig med henne eller någon annan. Då det började komma ut rykten i bygden att Anna var havande och att Gunnarsson var far till det väntade barnet, beslöt han genast att skaffa henne ur vägen om ryktena skulle besannas, och sedan han genom Anna själv fått visshet härom lyckades det honom att skaffa sig en flaska stryknin och att övertala Anna att fördriva fostret, för vilket ändamål han lät henne lova att intaga en dosis som han visste vara dödande. Anna anförtrodde sig emellertid åt sin mor, som på det strängaste förbjöd henne att på något som helst sätt skada det blivande barnet. När Anna meddelade Gunnarsson detta, beslöt han, alltjämt utan varje tvekan, att mörda henne på det sätt som han sedermera genomförde. En dag mot slutet av sommaren skrev han till Anna, som nu hade återvänt till sin hemtrakt, och bad henne möta honom följande kväll på vägen mellan Gravereds by och närmaste järnvägsstation för att först tillbringa natten i hans hem och sedan resa med honom över söndagen in till närmaste stora stad några mil därifrån. Enligt vad Annas släktingar uppgåvo inför domstolen hade hon ännu vid denna tid haft fullt förtroende för Gunnarsson; hon hade antytt att hon skulle komma tillbaka med guldring på fingret och avrest hemifrån i glädjestrålande sinnesstämning. På grund av någon tillfällighet kunde Gunnarsson icke möta henne på den överenskomna platsen. I stället sökte han upp henne på Gravereds dansbana och bad henne efter dansensslut följa honom på avstånd vägen fram mot hans hem. Vid en vägkrök där ingen kunde se dem stannade han och lyckades övertala henne att följa honom till en hage i skogen bortom järnvägsspåren. Här idkade han samlag med henne och ännu medan han höll henne i sina armar skar han henne bakifrån framåt över halspulsådern med en kniv som han haft gömd i fickan och särskilt slipat innan han gått hemifrån; troligen hann Anna göra försök att värja sig, ty på hennes lik funnos utom dödssåret märken efter knivhugg på ena kinden och händerna. Efter mordet placerade Gunnarsson invid den döda kroppen ett brev, som han gjort i ordning innan han gått hemifrån och vilket föreställdes vara skrivet av Anna själv för att meddela att hon begått självmord och däri hon dessutom beskyllde en viss Carl Edvardsson för att vara skuld till hennes

olycka, därför att han varit hennes första förförare. På hemvägen tvättade han blodet av sina händer i en brunn; hans kläder hade icke blivit nedfläckade, därför att han under själva mordet skyddat dem med Annas kappa. Annas lik påträffades redan följande dag och Gunnarsson häktades omedelbart som misstänkt för mordet. Inför polismyndigheterna och domstolen förnekade han från början till slut allt som icke genom ovederläggliga bevis fastställts emot honom och försökte i stället på olika sätt rikta misstankarna mot den i det fingerade brevet från Anna omnämnde Edvardsson; endast steg för steg lät han sig under timslånga förhör efter mera än två månader pressas till fullständig bekännelse. Vid polisförhören förnekade han icke endast all kännedom om mordet, utan också att han någonsin levat i intim förbindelse med Anna; kvällen innan hennes död hade han icke enstalat med henne, utan endast skymtat henne på dansbanan och hört henne fråga efter Edvardsson. Under de båda första rannsakningarna medgav han endast att han under mordkvällen på dansbanan och ute på vägen talat några ord med Anna, som därvid emellertid alltjämt endast frågat efter Edvardsson. Då det brev, i vilket han stämt möte med Anna, efter hennes död anträffats i hennes hem, bestred han utan vidare att han skrivit det och försökte göra troligt att Edvardsson skickat Anna det i hans namn för att göra honom, Gunnarsson, misstänkt för mordet. Först under tredje rannsakningen erkände han att han dödat Anna liksom att han var fader till hennes ofödda barn. Han berättade nu att han först samma afton ute i hagen genom Anna själv fått veta att hon var havande, och när hon beskyllt honom för att vara far till barnet hade han blivit »liksom sinnesrubbad» och kastat sig över henne med en kniv som hon händelsevis höll i handen därför att hon just hittat den på vägen; det fingerade brevet hade han sedan skrivit ute i skogen på ett papper mot sitt knä. Efter detta fick han inför rätten göra ett försök att skriva i denna ställning, vilket misslyckades, och han erkände då att han haft brevet med sig och slutligen att han bestämt sig för att mörda Anna så snart han fått veta att hon var havande samt att han planlagt det utförda mordet omedelbart efter det han fått visshet om att giftmordsförsöket misslyckats. Också i fråga om detta sistnämnda förnekade han all skuld ända intill den slutliga bekännelsen. Som motiv till mordet kunde han endast uppge att han varit rädd för att föräldrarna, särskilt modern, skulle få kännedom om hans förhållande till Anna. Han underkastades på egenbegäran rättspsykiatrisk undersökning, men förklarades tillräknelig och dömdes i alla instanser till döden samt benådades av Kungl. Maj:t till livstids straffarbete.

Jag har redan nämnt, att det bland brottslingar av denna klass — i motsats till bland de här ovan skildrade — oftast fordrades ganska långvarigt arbete för att tränga fram till full klarhet över de väsentliga defekterna i deras själsliv. Detta förhållande berodde dock endast till mycket ringa del därpå att dessa brottslingar enligt sin natur voro mera inbundna, fåordiga, avstängda, skygga gentemot främmande människor liksom gentemot yttervärlden överhuvudtaget. Ty dels fanns — trots all deras människoskygghet — som en frätande feberhärd inom dem ett ur deras innersta defekter härflytande behov att förklara och försvara sig inför andra, att få någon annan människa vilken som helst att förstå dem och därmed enligt deras mening övertaga åtminstone någon del av ansvaret för deras handlingar; om dessa brottslingar likväl icke endast inom fängelset levde ännu mera själiskt avskurna från sina medmänniskor än flertalet, så berodde det helt enkelt på att deras omgivning i regeln mycket snart tröttnade på att lyssna till deras självgrubblerier och överlämnade dem åt ensamheten, eftersom ingenting annat på jorden än deras eget jag intresserade dem. Och dels pressades givetvis också dessa brottslingar av fängelselivet till meddelsamhet; särskilt blev helt naturligt under cellåren för dem, liksom för snart sagt alla andra fångar, varje besök av en utanförstående en högtidsstund, som det gällde att utnyttja till det yttersta, ofta rent av en stor händelse i deras liv, som de förberedde sig till under långa tideroch mindes under åratal; det hände mig ofta under mina studier i fängelset, att cellfångar veckor i förväg antecknat på sin griffeltavla vad de önskade tala om, och när jag en gång återupptog mina studier efter ett flerårigt avbrott förutsatte de livstidsfångar, som jag ånyo uppsökte, i regeln såsom självklart att jag erinrade mig detaljer ur våra tidigare samtal. Utan svårigheterna vid studier av dessa brottslingar berodde på att hela deras medvetna liv var upplöst i ett kaos av virvlande grubbel kring stort och smått, kring händelser som varit av livsavgörande betydelse och vardagsupplevelser av fullkomligt likgiltig art, kring vad som hänt dem i går och vållat dem verkliga svårigheter och kring de oskyldigaste minnen från deras barndom eller första ungdom, allt genombävat av ångest. I detta ständigt skiftande kaos var det ytterst vanskligt att överhuvudtaget upptäcka några fasta och varaktiga egenskaper. Dels var det medvetna själslivets innehåll hos dessa brottslingar verkligen nära nog helt och hållet betydelselöst såsom

sådant. Och dels var det just på grund av deras medvetna själslivs splittrade, söndersmulade, upplösta, flytande innehåll aldrig möjligt att omedelbart iakttaga de djupare psykologiska verkligheter, som gjorde sig gällande däri. Det dröjde därför också jämförelsevis länge, innan jag kunde se fullt klart i att det avgörande i deras liv från början till slut varit ingenting annat än deras osäkerhet, deras feghet, deras skräck inför tillvaron eller med ett ord deras radikala brist på självförtroende.

I fängelset framträdde denna deras bottenlösa osäkerhet först och påtagligast i deras tankars oavlåtliga kretsande kring vad andra människor gjort, planerat, avsett, sagt,antytt, tänkt eller känt gentemot dem, eller med ett ord kring andra människors ställningstagande till dem; jag hade ofta ett intryck av att åtskilliga bland dessa brottslingar helt enkelt icke levde, existerade, funnos till annat än i ångesten för andras omdömen över dem.

Till att börja med, innan de hunnit övertyga sig om att jag verkligen ville taga del av grubblerierna kring deras brott och förflutna liv överhuvudtaget, var det visserligen framför allt ångesten för deras nuvarande omgivnings, fängelsebefälets, lärarnas, arbetsledningens, underbefälets och medfångarnas stämningar gentemot dem, som ovillkorligt bröt fram i våra samtal, undanskjutande allting annat. Men senare visade det sig, att de i djupet av sina själar voro minst lika brinnande ivrigt sysselsatta med att fastställa vad människor, som levat i deras närhet eller endast korsat deras väg för tio eller tjugu år sedan, möjligen kunnat ha i sinnet emot dem.

Även sedan Gunnarsson för länge sen tagit det definitiva steget i fråga om att öppna sig för mig och inför varje väntat besök otvivelaktigt efter bästa förmåga samlade sig till att framlägga vad som funnits i hans liv just så som han såg det — varigenom han enligt sin egen mening skulle komma att framstå visserligen icke som skuldfri men väl som värd gränslöst medlidande, varom mera i det följande — lyckades det honom icke att hålla sina tankar bundna vid vad han talade om så snart någon verklig eller inbillad förseelse mot en överordnad eller någon kontrovers med en medfånge satt hans blod i ångestbrand, och detta inträffade snart sagt varje dag. Mitt i ett påtagligen under många sömnlösa nättergenomgrubblat försök till redogörelse för någon enligt hans mening väsentlig punkt i motiven till mordet bröt plötsligt fram t. ex. att han trodde sig dagen innan eller för en vecka sen försummat att hälsa på direktörsassistenten, d. v. s. han hade underlåtit att hälsa därför att han trott att assistenten inte sett honom, men efteråt hade han börjat frukta att han misstagit sig; och sedan denna fruktan så att säga öppnat en väg ut i verkligheten för den outtömliga ångesten ur hans eget inre, strömmade denna ångest i ohejdbara fantasier ut över år och årtionden av det liv som låg framför honom: assistenten hade säkert uppfattat hans försummelse som avsiktligt trots och kanske redan anmält honom till förhör, och han skulle naturligtvis omöjligt kunna försvara sig, utan bli dömd till disciplinstraff och sedan få gå som en brännmärkt hela sin återstående fängelsetid och till slut liksom alla i fängelset straffade icke bli benådad förr än långt efter de vanliga åren; eller också hade någon vaktkonstapel iakttagit honom och blivit ursinnig över hans fräckhet och han komme att bli förföljd av underbefälet och därigenom ofelbart indragen i nya förseelser med nya bestraffningar och återigen obestämt utsträckt strafftid o. s. v., allt detta icke endast i jagande fantasier utan också i malande grubbel kring alla omständigheter som kunde göra de ohyggliga möjligheterna mer eller mindre sannolika, däribland först och främst huruvida assistenten och konstapeln efter vad de tidigare visat kunde antagas vara särskilt avogt sinnade emot honom eller huruvida de eljest i allmänhet vore sådana att de gärna beredde fångarna svårigheter, varvid naturligtvis alla deras personliga egenskaper måste tagas i betraktande o. s. v. i ändlösutsträckning åt alla håll. Det kan här förtjäna nämnas i förbigående, att den fullkomligt obildade och för ingenting annat än sitt eget själv intresserade Gunnarsson, liksom åtskilliga andra brottslingar av samma typ, på dessa vägar stundom nådde fram till förbluffande skarpsinniga psykologiska iakttagelser, visserligen oftast uppblandade med ännu mera häpnadsväckande verklighetsfrämmande inbillningar. I det här antydda speciella fallet kunde jag övertyga mig om att varken assistenten eller vaktkonstapeln fäst sig vid Gunnarssons försummade hälsning, överhuvudtaget hade ingen överordnad ägnat honom en tanke vid det ifrågavarande tillfället; och i regeln var hans nästan oavbrutna fruktan för begångna felsteg lika ogrundad; det torde nämligen efter det nu anförda vara självklart, att alla fångar av denna typ ovillkorligt vinnlade sig om att följa straffanstalternas föreskrifter mera hårdraget noggrant än någon skulle kunnat göra endast på grund av ärlig vilja att försona sitt brott eller målmedveten strävan att icke förlänga sitt straff.

Likväl hände det naturligtvis någon gång, att också Gunnarsson verkligen blev utsatt för misstankar med allt vad därav följde i fängelset. Kort efter det han avtjänat de tre cellåren och överflyttats till fängelsets gemensamhetsavdelning, innan han ännu hunnit orientera sig i de nya livsförhållandena, som hans fantasi naturligtvis i förväg utfyllt med alla sorters fasor och försåt, lyckades det sålunda ett par av hans medfångar att med begagnande av en olycklig tillfällighet göra honom misstänkt för att ha smugglat in ett paket tobaksflätor, som anträffats gömda på en gård i fängelset, och han fick tillbringa några dagar i undersökningscell innan han fullständigt rehabiliterades. Vid detta och några andra liknande tillfällen var det av ett visst psykologiskt intresse att iakttaga, hurusom alla *verkliga* svårigheter, i vilka han genom yttre omständigheter blivit indragen — frivilligt upptog han naturligtvis aldrig vare sig inom eller utom fängelset någon kamp med svårigheter, eftersom allting i framtiden syntes honom oöverkomligt och ogenomträngligt — liksom sopade bort all ångest ur hans medvetande därför att de tvungo honom att handla, i detta fall försvara sig, påvisa beskyllningarnas omöjlighet, åberopa vittnen o. s. v.; men i samma ögonblick som han nått sitt mål var befrielsen slut. Den för tillfället undanträngda ångesten bröt upp med mångdubblad styrka och lät honom i det upplevda finna endast oräkneliga nya anledningar till oro: de verkligen skyldiga, som nu blivit straffade, skulle komma att hata honom och hämnas genom att ställa ut försåt överallt i hans väg, tills de slutligen bragt honom på fall, just dessa båda straffade hade fullt av vänner i fängelset som de komme att hetsa emot honom och han skulle snart bli lika avskydd och förföljd bland sina medfångar som han redan var det från befälets sida. Att han visat sig äga någon smula egen kraft att reda sig i svårigheterna skänkte honom däremot aldrig någon tillfredsställelse. Endast välvilja från utomstående, som lät honom hoppas på deras beskydd och stöd, kunde bereda honom tillfälliga lugna stunder eller t. o. m. lyckliga dagar; ett vänligt ord från ett befäl eller en medfånge kunde rent av någon gång utlösa drömmar om ljusnande framtidsutsikter, lika verklighetsfrämmande som fantasierna ur hans ångest, framkallade av en förebråelse eller en fientlig min. — Emellertid låg det i sakens natur att Gunnarsson, liksom de flesta andra brottslingar av hans psykologiska typ, så småningom verkligen till en viss grad fick objektiva skäl att känna sig utstött, brännmärkt, avskydd och t. o. m. förföljd bland kamrater i fängelset. Det stora flertalet av hans medfångar, den centrala massan i fängelsets gemensamhetsavdelning, märkte snart att han i verkligheten icke delade något enda av deras dagliga intressen, och redan det gjorde honom naturligtvis såsom obegriplig misstänkt; men de märkte också att han aldrig hade en gnista av medkänsla eller hjälpvillighet till övers för en kamrat, och hur oändligt föga än brottslingar vänta sig av dylikt ifrån varandra, gjorde honom detta likväl i längden hatad; och så blev han inom kort en av samlingspunkterna för den allmänna olusten eller förpintheten i fängelset, som naturligtvis ständigt sökte efter något objekt att urladda sig över. Hans ångest avskar honom från alla i hans närhet och ådrog honom därigenom deras ovilja, som naturligtvis återigen hetsade upp hans ångest o. s. v. i typisk circulus vitiosus.

Emellertid var det ju, som nyss antyddes, ingalunda blott hans nuvarande, utan i minst lika hög grad hans forna omgivnings göranden och låtanden gentemot honom, som sysselsatte honom i fängelset; djupare än alla ångeststormar, som virvlats upp av tillfälligheter i hans dagliga liv, fortgick oavbrutet inom honom grubblet kring de människor bland vilka han en gång levat.

Redan från början av mina studier bland de livstidsdömda hade jag ofta frapperats av att de på ett förunderligt sätt levde kvar i det förflutna, eller rättare i sitt inre fortsattedet liv som i den yttre verkligheten avslutats genom deras brott; allt som dessförinnan funnits i deras tillvaro av längtan, förhoppningar, planer, strävanden, omsorger, framgångar, glädje, tygellösa drifter, liderlighet, orgier, brott och förtvivlan fanns fortfarande inom dem icke blott som minnen utan som omedelbart levande själisk verklighet, under det att livet i fängelset med allt vad därtill dagligen hörde drog förbi dem som en töcknig dröm, vars sammanhang eller innebörd de aldrig lyckades fatta. Icke sällan blev detta möjligt genom ett gigantiskt självbedrägeri, i det att det verkligen lyckades dessa livstidsfångar att skjuta undan ur sitt medvetande eller i sina känslor reducera till ett oväsentligt och likgiltigt hinder den långa strafftid, som låg framför dem, med den påföljd att de i fängelset kunde leva ostört uppfyllda av det liv som väntade dem efter frigivningen, ungefär som en fri människa lever vidare i sina planer, om hon genom ett missöde blivit tillfälligt uppehållen under en resa på en plats där ingenting kan väcka hennes intresse.

En av de livstidsfångar jag tidigast lärde ingående känna var en man av urgammal sydsvensk bondesläkt, för vilken, trots hans förbrytelse, uppenbarligen aldrig någonting annat verkligen existerat på jorden än hans gård och dess riktigaste skötsel. En julafton efter mera än tjugu år i fängelset hade han som belöning för gott uppförande fått tillstånd att köpa sig en bok efter eget val, och han valde utan tvekan en praktisk handbok i jordbrukslära, som han haft för avsikt att skaffa sig kort innan han häktades. I denna bok demonstrerade han för mig med all den iver han var mäktig dels hur präktigt man här in i alla detaljer kunde följa vad som underde olika årstiderna borde ske på en stor och välskött bondgård och dels vilka reformer han med ledning härav skulle genomföra på sin egen gård, så snart han åter kunde ta hand om den själv. Det fanns ingen som helst möjlighet att misstaga sig om att icke allt detta var lika betydelsefullt för honom nu som för 20 eller 25 år sedan och att det var i detta och icke i bokbinderiet-straffarbetet eller bland sina medfångar som han verkligen levat under alla dessa år, liksom förresten förr de uteslutande av hans mor inspirerade och ledda brotten glidit förbi hans jaglösa medvetande som någonting alldeles likgiltigt i jämförelse med att gården, vid vilken han var fäst icke som individ utan som släktväsen, blev ordentligt skött. — Den här ovan omnämnde livstidsfången hade tidigt blivit faderlös och tillbragt hela sin barndom och ungdom i nära nog fullständig ensamhet på deras avlägset liggande gård, under inflytande från ingen annan än sin mor och utan att någonsin ha haft en tanke på att försöka frigöra sig från henne för att bli en självständig människa. Redan före hans myndighetsålder inledde modern honom i blodskamsförhållande. Då det började komma ut onda rykten om dem i bygden och då de förresten hade svårt att få tjänstfolk på gården, gifte modern honom med en bonddotter ur släkten, utan att det dock någonsin blev fråga om att han skulle leva i verkligt äktenskap; och när hustruns släktingar kommo henne till hjälp för att hävda hennes husmorsrättigheter och det till följd härav uppstod slitningar, förmådde modern honom att mörda hustrun. Under den mer än årslånga rättegången förnekade han såväl blodskamsförhållandet som att modern på något sätt varit delaktig i mordet på hustrun; först närmodern dömts till döden trots sitt nekande och därefter avlagt bekännelse, erkände också sonen hennes skuld.

I Gunnarssons gångna liv hade ingenting annat varit av verklig betydelse än hans ångest inför andras omdömen över honom, hans grubbel varpå denna hans obotliga osäkerhet kunde bero och slutligen hans förpinthets hat mot alla de självsäkra, fria, starka, lyckliga människor han såg ikring sig; och i allt detta levde han ännu i fängelset lika omedelbart och förtvivlat brinnande som någonsin förr. Till hans självgrubblerier och människohat skall jag återkomma längre fram.

Hans ångest inför andra hade behärskat hela hans liv. När han några gånger i olika sammanhang kom att tala om sin barndom, visade det sig, att det aldrig fallit honom in att den skulle kunnat vara annat än fylld av skräck inför de vuxna och självförakt därför att han ännu var endast ett barn, d. v. s. underlägsen alla riktiga människor. Utan att någonsin ha reflekterat däröver utgick han från som självklart att detta var alla barns naturliga känslor, och det var uppenbart att hans barndom endast varit en förberedelse i miniatyr till allt det som senare skulle bli hans liv. Det kan här i förbigående nämnas, att om brottslingar av denna typ ofta visa sig förbluffande tidigt utvecklade och därigenom inge sina närmaste alldeles särskilt rika framtidsförhoppningar, så beror det otvivelaktigt i regeln på att deras underlägsenhetskänsla hetsar dem att försöka höja sig eller åtminstone synas höjda över sin ålder, vars nöjen och naturliga strävanden de förakta därför att de omedvetet förakta sig själva. Tack vare denna brådmogenhet och alltjämt hetsad av sinosäkerhet inför tillvaron lyckades Gunnarsson redan under sina uppväxtår fullständigt orientera sig i fråga om vilka de ansedda, rika, starka och maktägande gamla bondesläkterna i bygden voro och vilka familjer eller enstaka som stodo utanför denna privilegierade krets, och detta blev för honom naturligtvis liktydigt med var han hade att söka de människor, vilkas gillande han under alla omständigheter måste eftersträva, och vilka som å andra sidan tillhörde den klass, vars omdömen han i hemlighet kunde förakta och t. o. m. under givna omständigheter — naturligtvis dock alltid med de maktägandes stöd — måste öppet trotsa. Och innan han ännu hunnit fullmogen ålder hade hans ångest ur den enkla klasskillnaden mellan självägande bönder och jordlösa lantbruksarbetare sålunda skapat och för all framtid i hans själ fixerat just den vrångbild av mänskligheten, delad i allsmäktiga och parias, som en gång enligt hans egen mening skulle bli så ödesdiger i hans liv. Dock bör härvid ytterligare betonas, att lika litet som Gunnarsson i fängelset kände sig

jämställd eller likaberättigad med sina medfångar därför att han i ännu högre grad än de fruktade arbetsledningen och befälet, lika litet hade han någonsin känt sig jämbördig med dem han betraktade som parias därför att hans ångestskräck inför de maktägandes ogillande var ännu djupare än inför deras; han hade överhuvudtaget aldrig uppfattat sig som likvärdig med någon han mött på jorden.

Likväl hade också han några gånger under sitt förflutna liv trätt i en sorts förtroendeförhållanden till andra människor. Instinktivt hade han för detta ändamål utvalt efter varandra några av de djupast ringaktade i bygden, från börjanundermåliga eller förfallna individer, vilka levde av tillfälligt arbete på bondgårdarna eller som nådehjon av ett eller annat slag i byarna. Dem gjorde han till sina tacksamma vänner genom att bjuda dem på brännvinsorgier eller helt enkelt ett gott mål mat då de voro utsvultna, inför dem öppnade han under ruset sina självgrubbleriers slussar, och hos dem fann han alltid —t. o. m. då de voro nyktra — förståelse, gillande, stöd, beundran; för dem blev han alltid den överlägsne helt enkelt därför att han hade pengar. Mellan rusen föraktade han dem visserligen i sina tankar, därför att alla andra föraktade dem; men i sina känslor såg han upp till dem som trots all deras ynkedom självständigt viljande och levande människor, och därför kunde de genom sin obegränsade och oskrymtade beundran för hela hans personlighet icke endast under orgiernas bedövning skänka honom ögonblick av fullständig befrielse och oändlig lycka, utan också dessemellan åtminstone periodvis bereda honom en illusion av att också han var en människa, en viljande varelse, ett själv, ett jag. Också på denna punkt var Gunnarssons liv typiskt för den klass av brottslingar som han tillhörde; liknande kvasivänskapsförbindelser, i vilka den ena parten som motprestation för allehanda materiella fördelar levererade just det självförtroende som den andra saknade, hade jag ofta påträffat under mina undersökningar av dessa brottslingars förflutna liv. Det kan förresten nämnas att åtminstone en av dessa avsigkomna, en f. d. soldat, med vilken Gunnarsson varit tillsammans och druckit brännvin under mordkvällen, visade sig vara en trofast vän, i det att han under processens början vittnade falskt till förmån för Gunnarsson och förstsedan han hänvisats till sin själasörjare och mottagit varning för edens betydelse, kunde förmås att avlägga ett sanningsenligt, för Gunnarsson besvärande vittnesmål.

Just därför att alla dessa ångestrelationer av olika slag till människorna i hans forna omgivning sysselsatte hans självgrubblerier i fängelset lika brinnande som då de en gång varit verklighet, kunde jag följa dem i alla detaljer och genom dem lära känna allt som varit av betydelse i hans yttre liv före mordet.

Emellertid var det naturligtvis framför allt vad människor ur de allsmäktigas klass hade sagt eller tänkt eller känt som fortfarande sysselsatte hans grubbel. Båda hans föräldrar tillhörde från födseln dessa av honom så fruktades krets — Gunnarsson talade ännu i fängelset med ofördöljbar stolthet om att hans förfäder så långt man visste tillbaka varit riktiga bönder — och han hade därför ifrån sin tidigaste barndom kommit att leva bland människor, vilkas alla ord och miner fyllde honom med alldeles särskild skräck. Om någon av dessa hans äldre släktingar bland storbönderna i bygden under ett tillfälligt besök i hans hem fällt ett tanklöst klandrande ord om hans uppförande, så hade det för evigt skurit sig in i hans själ, och såret, som genom hans grubbel hållits öppet fram genom årtionden, fanns, ännu då jag lärde känna honom i fängelset, lika svidande trasigt inom honom som den dag då det tillfogats honom.

Den första upplevelse han någorlunda klart erinrade sig härrörde från en julkväll, då han blivit skrämd i gråt för hela natten genom några stjärngossar, vilka han efter vad det föreföll uppfattat som någon sorts sändebud från denhögsta av alla straffande makter, kanske komna för att hämta honom till evig fördömelse, under det att de andra barnen kring granen jublade över deras granna glittrande dräkter, som utan tvivel buro till dem ett skimmer från öppnade himlar; trots gråtanfallet och den paniska skräck vari han befunnit sig, hade han uppfattat att en av de äldre i stugan hade sagt någonting till hans far om vad det skulle kunna bli i livet av en sådan feg och usel stackare. Och när Gunnarsson i fängelset berättade mig denna episod, var det icke långt ifrån att han verkligen trodde att hans obotliga rädsla inför tillvaron med allt vad därav följt av fasor och brott hade grundlagts inom honom just den kvällen, mindre dock genom skrämseln än genom de fördömande ord han hört uttalas över sig; varvid dock återigen uttryckligen bör framhållas att hans mer eller mindre omedvetna gissningar rörande yttersta orsaken till att han aldrig kunnat komma till rätta med livet oavlåtligen växlade allt efter de banor där hans

grubbel händelsevis drevs in.

Senare under sina uppväxt- och ungdomsår fick han naturligtvis allt oftare höra klandrande och fientliga ord både från släktingar och andra i bygden. Redan att han i verkligheten aldrig sökte annat än stöd och medlidande hos sina medmänniskor och aldrig hade någonting att ge dem i gengäld som självständig människa, gjorde honom helt naturligt snart föraktad. Men härtill kom att ju äldre han blev, desto mera påfallande blev hans oförmåga att sköta det arbete som tillkom honom som hemmason på föräldrarnas gård, och desto mera förargelseväckande blevo de utsvävningar i dryckenskap och horiskhet, i vilka han flöt sönder redan därför att han saksaknade det minimum av självförtroende som är en av de mest elementära förutsättningarna för ett enhetligt, ordnat, målmedvetet, självbehärskat liv; också i Gunnarssons, liksom i alla andra brottslingars liv låg det i öppen dag, att hans liderlighet ingalunda var ett utflöde för övermåttan starka naturliga drifter utan helt enkelt en upplösningsprodukt, betingad av hans naturs obotliga defekter, av hans väsens innersta svaghet. Naturligtvis försökte han efter bästa förmåga hemlighålla både sina spritorgier och sina smygjakter efter bygdens alla ensamstående värnlösa unga flickor, liksom han överhuvudtaget så långt möjligt försökte dölja allt som skedde i hans liv, eftersom allt vad han företog sig både föregicks och följdes av samvetskval; men detta ledde återigen blott till att han utom allt annat blev ansedd som feg och lögnaktig. Slutligen bröt hans eviga förpinthet, då den icke avleddes i brännvinssentimentala utgjutelser inför de beundrande förfallna supbröderna, allt oftare ut i raserianfall mot hans jämnåriga och andra som han avundades och hatade allt djupare för varje år som gick. Så växte helt naturligt den allmänna oviljan emot honom, och han blev snart bland alla arbetande och hederliga i bygden icke endast föraktad som oduglig och lättjefull, utan också avskydd som en lömsk, förljugen, falsk, feg, brutal, förfallen, samhällsfarlig individ. Medan jag i fängelset långsamt vann klarhet över allt detta drogs min uppmärksamhet ovillkorligen först till det faktum, att Gunnarsson aldrig sysselsatte sig med vad han själv försummat eller gjort, utan alltid endast med vad andra tänkt om hans liv. Han varken förnekade eller ångrade sitt liderliga levnadssätt — ett kriminalpsykologiskt förhållande avsärskilt djupt intresse, till vilket jag skall utförligt återkomma i ett senare sammanhang — det lämnade honom helt enkelt fullkomligt likgiltig, kall, oberörd, som om det varit en främmandes förflutna; vad som intresserade honom var uteslutande i vad omfång hans smutsiga utsvävningar blivit kända bland hans släktingar och de andra riktiga bönderna, hur mycket som trots alla hans ansträngningar kommit fram av allt det han försökt dölja därför att han skämts för det redan innan han begått det, med ett ord hur mycket som blivit bragt i dagen av hans underjordiska liv, och vad folket i bygden hade sagt och menat om det, hur de hade uppfattat och bedömt honom, vad de tagit för ställning till honom. För att skaffa visshet om detta — full visshet en gång för alla, så att han sedan i all framtid skulle kunna leva som självständig människa utan att offra en tanke på andras omdömen över honom — arbetade hans hjärna nu i fängelset lika oavbrutet som under hela hans gångna liv med att samla, fixera, väga, värdera, genomtränga och sammanställa till ett slutgiltigt helt alla ord han kunnat uppsnappa om sig själv från så långt han mindes tillbaka till den dag då dödsdomen fälldes över honom. En gammal välvillig häradsdomare hade en gång medan Gunnarsson ännu låg sjuk och sönderslagen efter ett mer än vanligt vilt och långvarigt rus sagt till hans mor ungefär någonting sådant som att: »det är ingenting ont i pojken, han har det bara allt för bra här hemma på gården, därför blir han lättsinnig och super och ränner efter töser, det har många duktiga karlar gjort före honom när de var unga, och det blir nog folk av honom också, bara han får stadga sig och kommit riktigt in i arbetet»; och till det ordet återvändeGunnarsson regelbundet som till en ljuvlig oas i de öknar av hat och förbannelser, som eljest voro det enda han mindes från sitt liv bland människorna. I det ordet lyckades det honom verkligen tidvis att finna vila och frid: häradsdomaren var en av bygdens allra rikaste och mest ansedda bönder, kanske hade vad han sagt varit den allmänna meningen, i varje fall kunde inte många ha vågat öppet uttala sig emot en sådan man, kanske hade man därför inte alls dömt så hårt över honom som han alltid trott, kanske hade man rent av förstått honom bättre än han själv hade gjort och aldrig föraktat eller hatat honom, utan blott beklagat honom och känt ett gränslöst medlidande med honom, särskilt efter den olycka som nu gjort slut på hans liv därhemma. Det var helt naturligt under tider då hans grubbel mattat ut honom ända hän emot bedövning, som Gunnarsson kunde vagga sina tankar till vila i dylika fantasier om universell förståelse och sympati, vari allt som pinat honom försvann för att låta honom gå ren och stark in i framtiden. Sådana perioder eller rättare stunder eller ögonblick av allt

upplösande försoning hade troligen varit de lyckligaste i hans gångna liv liksom de voro det ännu i fängelset. Men länge kunde de enligt sakens natur icke vara, allra minst i fängelset där bedövningen icke kunde förlängas genom brännvinsrus. Snart måste han säga sig att den gamla häradsdomaren var allmänt känd som en beskedlig mes, vid vars ord ingen människa fäste något avseende, och att han förresten naturligtvis endast velat trösta hans mor och alltså överhuvudtaget ingenting menat med vad han sagt: i sitt hjärta hade han säkert föraktat och avskytt honom lika djupt som alla andra i bygden. Och så strömmade åter ikvävande massor fram genom hans grubbel alla hårda fördömande ord som han hört eller trott sig höra eller gissat eller anat eller känt ikring sig under de gångna åren. Men för att fullt klargöra och förvissa sig om vart och ett av dessa ords verkliga innebörd måste han — liksom i fråga om fängelsebefälets missnöje eller fientligheterna ifrån medfångarna — punkt för punkt undersöka alla de omständigheter under vilka de fällts och alla de människors egenskaper som fällt dem o. s. v. utan gränser. Om han någon gång för en dag eller två lyckades undertrycka detta ångestgrubbel kring vad människorna fordom tänkt om honom genom att säga sig att allt detta ju numera i alla fall tillhörde det förflutna och var utan betydelse för hans framtid, så hjälpte honom detta likväl föga, därför att det då förföljde honom i sömnen; han kunde vakna upp badande i ångestsvett därför att han i en eller annan form i drömmen upplevat just det ogillande han försökt glömma i vaket tillstånd.

Emellertid fanns det i Gunnarssons liv en människa, som åtminstone i hans fantasi intagit en alldeles särskild ställning och utövat ett över allting annat dominerande inflytande och som därför icke kunnat beröras i samband med alla hans övriga ångestförhållanden till sina medmänniskor; och det var hans mor.

Jag kommer härmed in på en fråga som, efter vad jag tror, ingen kriminalpsykolog i längden kan undgå, nämligen den sällsamma innerliga själiska förbindelse som existerar mellan ett så stort antal brottslingar och deras mödrar.

Gång på gång under mina studier bland mördarna hade jag frapperats av att just de grövsta brottslingarna — människor som, hur olika deras psykologiska grundförutsättningar än från början varit, numera alla stelnat i fullständig oförmåga att uppfatta sina medmänniskor som annat än döda ting och medel för tillfredsställande av deras animala njutningslystnad, eller m. a. o. människor som för länge sen utskilts ur all sorts solidaritet med mänskligheten — likväl icke sällan voro fästa vid sina mödrar med band som tycktes t. o. m. starkare än dem man oftast finner mellan söner och mödrar.

Det gjorde i första ögonblicket ett icke endast förvillande, utan ofta också djupt gripande intryck att mitt i allt detta döda eller djuriskt förvildade finna så varma, levande mänskliga känslor, känslor som åtminstone icke utan vidare kunde hänföras till den sfär av alltupplösande sentimentalitet vari fångar av alla sorter med eller utan religionens hjälp periodvis bruka söka bedövning och vilkas innersta källa helt enkelt är ett oändligt självmedlidande; det var nämligen från början uppenbart, att dessa känslor verkligen voro tillräckligt starka för att bära ett konsekvent handlande, i det att åtskilliga av dessa brottslingar underkastade sig årslånga försakelser för att av sin arbetsförtjänst sända understöd eller gåvor till sina mödrar. Kanske var jag också i början benägen att på denna punkt stanna vid den enkla förklaringen, att dessa urelementära instinkter just tack vare sitt oändligt djupa ursprung i mänsklighetens liv kunnat trotsa och överleva t. o. m. en i övrigt så fullständig moralisk förödelse, som den vilken gått fram genom dessa mördares själar. Men allt efter som jag mera ingående lärde känna dessa känslors verkliga innehåll, fann jag att de trots all yttrelikhet knappast hade någonting gemensamt med vad vuxna män i det normala livet pläga känna för sina mödrar.

En av de livstidsfångar, som jag brukade besöka samtidigt med Gunnarsson, var en endast några och tjugu år gammal pojke, vars känsloslöhet och viljelöshet redan från början tycktes ha ställt honom utanför all verklig samhörighet med vad som fanns eller skedde i hans eget eller andras liv. Han hade som 18-årig glidit in i en förbindelse med en uppenbarligen så mycket mera energisk och företagsam jämnårig tös, som arbetade i samma fabrik och bodde i samma gård som han i det industrisamhälle där de båda voro födda — en förbindelse som man verkligen med goda skäl kunde kalla köttslig därför att den uppenbarligen saknat varje minsta skymt av själisk betoning — och då hans fästmö icke ville påtaga sig bördan att bli mor gled han vidare ut i delaktighet i hennes

brott genom att vara henne behjälplig, då hon omedelbart efter deras födelse mördade de tre barn som tillkommo under de år deras förbindelse varade. Han hade bett henne gifta sig med honom för att barnen skulle få leva och överhuvudtaget gjort vad i hans svaga förmåga stod för att övertala henne att avstå från brotten, men naturligtvis hade han saknat kraft att ens tänka på att tvinga henne genom hot om angivelse eller på annat sätt. Samtidigt hade han troget och regelbundet skött det arbete, i vilket hans mor placerat honom då han slutat skolan. Han tillhörde en särskilt bland vanetjuvarna synnerligen talrik klass av brottslingar, vilka visserligen såtillvida voro besläktade med de i denna studie behandlade, att de voro dovt förlamande medvetna om egen livsoduglighet, men som skilde sig så mycketstarkare ifrån dessa genom att de från början voro alltför kraftlösa för att ens i grubbel söka höja sig därur eller överhuvudtaget befatta sig med sitt eget öde. I fängelset, särskilt under cellåren dog han naturligtvis själsligen alltmera bort för varje vecka och månad som gick, och jag såg slutligen aldrig en gnista av verkligt liv i hans ögon — utom då han talade om sin mor. Om allt som för övrigt funnits i hans förflutna liksom om allt som ännu väntade honom, talade han, liksom alla andra brottslingar av denna typ, så likgiltigt och så fullkomligt oberörd som om det gällt någon människa vars namn han aldrig hört; om fästmön hade han ingenting annat att säga än att hon varit en livad flicka som alla tyckte det var roligt att vara tillsammans med, och att han väl nog — ehuru han aldrig tänkt på det förr än jag frågade honom om det — skulle komma att gifta sig med henne om hon ville det när han en gång blev benådad; det nuvarande, d. v. s. vad som skedde med honom i fängelset, betydde överhuvudtaget ingenting för honom varken i hans känslor eller tankar. Men i samma ögonblick som han kom att nämna sin mor levde han synbarligt upp och hela hans väsen besjälades av en innerlig stilla lycka och t. o. m. av en sorts iver att finna ord för att berätta mig så mycket som möjligt om allt vad de haft gemensamt; dessa brottslingar hade på grund av sin apati och sin därav följande ovana vid att tala genomgående svårt för att uttrycka sig och råkade ovillkorligen i stamning, när de någon gång ville säga något som låg dem särskilt om hjärtat. Han hade lyckligtvis aldrig behövt lämna sin mor och intill sitt 18:de år hade han knappast någon enda kväll varit borta ifrån henne, och eftersomhan var enda barnet och fadern var död hade det aldrig funnits någon som stört dem. Han hade under alla dessa år uppenbarligen levat lika lycklig och oberörd av all världens ondska och all tillvarons kamp som medan han ännu vilade under sin moders hjärta, också kroppsligen inbäddad i hennes beskydd. Skolarbetet hade blivit en glädje för honom och han hade blivit en god elev, därför att det satte honom i stånd att lära modern läsa och skriva och meddela henne en mängd andra nyttiga kunskaper, varmed de sysselsatt sig under de långa vinterkvällarna; modern hade nämligen aldrig gått i skola. Nu efteråt mindes han dessa deras gemensamma studier med alldeles särskild glädje och tacksamhet, därför att modern ju annars icke hade kunnat skriva till honom i fängelset. Hans arbete på fabriken hade gjort honom lycklig, därför att han hela veckan igenom tänkt på att han på lördagsmiddagen skulle komma hem till modern med sin avlöning orörd. Den hade de sista åren räckt bra för dem båda, så att vad modern förtjänade kunde sättas in som sparpenning för hennes ålderdom för den händelse han skulle dö före henne. Han hade med ett ord under denna tid knappast haft någon ouppfylld önskan. Sedan hade visserligen fästmön kommit in i hans liv. De hade brukat träffas i en nykterhetsförening, där han skrivit in sig därför att det var brukligt bland de unga i fabriken, och hon hade onekligen lyckats locka ut honom på kaffefester, utflykter o. s. v. Men han hade aldrig haft någon ro, tvärtom ständigt hetsats av ångest i hennes sällskap, och det hade därför i alla fall icke blivit många kvällar på året som han varit ute med henne, och hans mor hade aldrig fått någon misstanke omförhållandet dem emellan, och så snart han varit lyckligen hemma hos modern hade han aldrig tänkt på fästmön eller de mördade barnen eller någonting annat därute i världen. I fängelset fylldes hans liv av moderns månatliga brev, som han dag för dag läste om och ständigt fann något särskilt glädjande nytt i, och framför allt av tanken på att hon kanske ändå en gång innan hon dog skulle kunna göra den dyra, dagslånga resan till Stockholm för att besöka honom; när han talade om denna möjlighet strålade hans ögon verkligen som ett femårigt barns, när det talar om sin stundande födelsedag.

Åtskilliga moderna psykologer skulle tämligen säkert i dessa brottslingars onekligen sällsamma förhållanden till sina mödrar finna den djupast möjliga förklaringen till deras livs urspårande och dessutom ett nytt slående bevis för den utomordentliga roll som de sexuella drifternas fastlåsande i det nyfödda barnets längtan efter återförening med modern enligt deras mening spelat i det mänskliga själslivet och mänsklighetens historia överhuvudtaget.

För min del har jag under mina kriminalpsykologiska studier blivit fast övertygad om att alla försök att förklara de brottsligas själsliv genom att uppfatta deras sexualitet som det primära och avgörande i deras liv för alltid äro dömda att bli antingen en ytlig och ofta ovärdig lek med ord, om nämligen begreppet sexualitet helt enkelt utvidgas till att bli liktydigt med livskraft överhuvudtaget, eller att genom godtyckliga och från början missriktade gissningar föra forskningen bort från verkligheten.

I verkligheten äro enligt min övertygelse tvärtom de sexuella drifterna bland de kriminella aldrig av mera än sekundär betydelse; t. o. m. där dessa drifter brutit öppet fram iblodskamsförbindelser, barnaskändningar, våldtäkter eller andra abnorma former, är det alltid djupare liggande defekter av annat ursprung som varit det i yttersta hand avgörande.

Detta sällsamma förhållande mellan ett jämförelsevis stort antal brottslingar och deras mödrar visade sig, så snart jag vann djupare inblick i det, lika påtagligt som allting annat i deras liv vara bestämt av deras behov av stöd, deras osäkerhet, deras medvetande om sin egen livsoduglighet.

Det själiska avskiljande från modern och utväxande till en ny självständig människa, som försiggår inom varje normalt barn allt efter som tillvaron öppnar sig för dess medvetande och i samband därmed dess egen längtan och dess egen vilja vaknar upp och driver till verksamhet, kunde helt enkelt aldrig komma till stånd i dessa brottslingars liv, därför att de från början saknade förutsättningarna för att leva på egen hand och eget ansvar. De voro födda med obotlig skräck inför hela tillvaron, framtvungna ur sina mödrars liv med fasa inför allt som väntade dem, därför sökte de sig ständigt omedvetet tillbaka, bort ur den tillvaro för vilken de från början kände sig odugliga, och därför klamrade de sig med förtvivlans kraft fast vid sina mödrar och försökte gömma och glömma sig själva hos dem just som barn, vilka blivit skrämda av något obegripligt, fientligt, övermäktigt. Och så stannade deras personlighets utveckling just på den punkt där andras brukar börja, och de blevo för all framtid bundna som hjälplösa barn vid sina mödrar, och deras liv blev antigen ett dovt vegeterande i deras mödrars sköten eller ett rasande kaos av herrelösa drifter ochgrubbel kring orsakerna till deras oförmåga att leva som alla andra.

Det var som bekant en av kriminalpsykologiens första allmänna teser, att de brottsligas själsliv företer påfallande likhet eller släktskap bl. a. med barnens, och på denna punkt torde mera ingående undersökningar verkligen inom begränsade områden på ett sätt som man icke kunnat förutse komma att bekräfta den nya vetenskapens första, med nödvändighet ytligt orienterande observationer.

Om denna de brottsligas bundenhet vid sina mödrar någon gång blir omedvetet erotiskt betonad, så är det i varje fall en för djupare psykologiska forskningar fullkomligt likgiltig omständighet, betydelsefull endast som ett led men aldrig som verklig drivkraft i deras utveckling; och jag kommer i ett följande sammanhang att nödgas uppehålla mig vid hurusom dessa brottslingars osäkerhet inför hela tillvaron icke sällan med långt mycket mera ödesdigra verkningar sög sig igenom och förvred deras sexuella drifter i andra riktningar.

Emellertid låg det ju i sakens natur, att deras mödrar lika litet som någon annan människa på jorden kunde skänka dessa brottslingar den kraft till eget liv som de saknade inom sig själva. På sin höjd kunde de någon gång, som i det nyss antydda fallet, genom att hålla dem kvar hos sig i fullständig oberördhet av det verkliga människolivet, ännu sedan de uppnått vuxen ålder bereda dem några år av passiv, livstom, nirvanaliknande lycka, d. v. s. lycka av det enda slag som var möjligt i dessa livsodugligas tillvaro, och i ett sådant tillstånd kunde dessa brottslingar också stundom sjunkatillbaka och vegetera vidare under årtionden, sedan livstidsdomen befriat dem från alla skyldigheter till självständigt liv. Men för att detta skulle bli möjligt fordrades, som också nyss antyddes, särskilda psykologiska förutsättningar, vilka falla utanför ramen för denna studie.

För Gunnarsson blev hans mor först och främst den människa, vars ogillande han fruktade djupare och mera fullständigt försvarslöst än någon annans. Hela hans livsoduglighets skräck inför människorna och tillvaron överhuvud -samlades ständigt på nytt inför henne, helt enkelt därför att hon icke endast enligt naturens ordning en gång varit, utan också av skäl som ovan utvecklats alltid förblivit mänsklighetens enda verkliga representant i hans ögon. Men redan därför att hon på detta alldeles särskilda sätt för honom representerade människorna i

gemen, uppfattade han henne också som alldeles särskilt djupt och starkt besjälad av alla de känslor, instinkter, åskådningar och livsprinciper, som han från sig själv överflyttat på människorna i den vrångbild av verkligheten som hans ångest en gång fött inom honom och som han först lyckades i någon mån befria sig ifrån långt efter brottet. Ty trots att han ju var så djupt medveten som någon människa kunde vara om att alla andra av naturen voro utrustade med just den grundförutsättning för att kunna leva, den självsäkerhet, som han saknade, hade han naturligtvis icke kunnat uppfatta sina medmänniskor annat än som i stort sett bestämda av samma motiv som han själv, och lika litet hade han någonsin tvivlat på att den ångestbild av människornas liv, som härigenom fixerats i hans medvetande, i huvudsakmotsvarade verkligheten och delades av alla i hans närhet. Det hade naturligtvis också varit en lätt sak för honom att ur allt vad modern sagt och gjort i hemmet under så många år uppsnappa, uttolka och sammanställa enstaka ord och handlingar i sådan anda, att de blevo slående bevis för vad han i sitt hjärta alltid varit övertygad om, nämligen att också för henne det högsta av alla sedliga bud var att under alla livets omständigheter försöka rätta sitt handlande efter de maktägandes vilja. — Det bör kanske här i förbigående nämnas, att om Gunnarssons rädsla för moderns missnöje aldrig förr än under de sista ödesdigra månaderna före mordet utövat något nämnvärt inflytande på hans handlande, så berodde det helt enkelt på att han dittills ständigt hoppats kunna dölja vad han visste att hon ogillade; Gunnarsson levde ju så att säga hela sitt liv i hemlighet, och efter det redan anförda torde icke behöva vidare utvecklas att han saknade t. o. m. de mest elementära förutsättningarna för att känna någon sorts förpliktelse att tala sanning vare sig gentemot modern eller någon annan; begreppet sanningsplikt var för honom självklart ingenting annat än ett tomt ord, lika obegripligt som så många andra i katekesen, och ehuru han otvivelaktigt oftast var medveten om när han ljög, därför att han levde i ständig ångest för att bli avslöjad — annars hade han väl liksom så många andra brottslingar överhuvudtaget icke förmått skilja mellan sanning och lögn — hade det säkerligen aldrig ett ögonblick fallit honom in, att han därmed begick något orätt.

Redan i rättegångshandlingarna hade jag fäst mig vid att Gunnarsson icke kunnat uppge något för domstolen merabegripligt och för honom mera förmildrande motiv till att han mördat sin fästmö, än att han varit rädd för att hans mor skulle få kännedom om deras förhållande, och under mina besök hos honom i fängelset såg jag naturligtvis snart, att han levde och alltid levat i det nu antydda bundenhetsförhållandet till modern, som jag tidigare iakttagit i åtskilliga med honom psykologiskt besläktade brottslingars liv. Också Gunnarsson sysselsatte sig i fängelset ständigt med modern, och t. o. m. över hans förpinta, halvt förslöade och halvt förgrubblade anletsdrag spred sig — visserligen icke, som hos den här ovan omtalade, ett skimmer av lycka, men åtminstone en aning av stillhet, vila och frid, när han talade om henne. Hans eviga ångestgrubbel tycktes verkligen åtminstone under korta stunder kunna stanna, när han tydde sig tillbaka till henne i medvetandet om att han t. o. m. efter mordet levde kvar i hennes kärlek. I sådana stunder eller ögonblick kunde också han uppenbarligen glömma allt som funnits i hans liv, ångesten, grubblet, fästmön, mordet, och jag hade under dessa ögonblick ett alldeles omedelbart intryck av att han på något obeskrivligt sätt så att säga levde utanför tid och rum. Det föresvävade honom tydligen, att yttersta orsaken till hans olycka varit att han någonsin lämnat modern, till denna tanke kom han gång på gång tillbaka, varmed han väl medvetet närmast avsåg, att han aldrig bort upphöra att låta sig ledas av henne. Då han samtidigt, som jag strax skall utveckla, ansåg just moderns inflytande hava varit skuld till hela hans livs elände, så må redan här framhållas, att dessa båda tankar stodo i visserligen logisk, men ingalunda psykologisk motsättning till varandra: denförra härflöt omedelbart ur hans väsens innersta längtan bort från livet och den senare var tydligt nog av samma ursprung, men formad och tillrättalagd för att förklara hans misslyckade liv. Förresten omtalade han med uppenbar tillfredsställelse som självklart, att hon trots hans 26 år skenbart alltid bestämt över honom, d. v. s. att han endast genom att föra henne bakom ljuset kunnat företaga sig något hon förbjudit eller som han icke fått hennes tillstånd till. Det hade aldrig fallit honom in att försöka uppresa sig emot detta hennes självtagna förmynderskap, tvärtom hade de enda relativt lyckliga — d. v. s. relativt ångestfria — tiderna i hans liv varit då han lyckats hålla sig till absolut lydnad under henne, och när han periodvis föresatt sig att börja ett nytt liv hade han aldrig haft en tanke på att det skulle kunna ske på någon annan väg än genom att återvända till modern och underkasta sig hennes vilja lika fullständigt som han antog att han gjort då han var litet barn. När Gunnarsson i fängelset talade om dessa sina upprepade försök att genom en

enda viljeakt resa sig ur sitt förfall etc, var han fullt och fast övertygad om att han verkligen skulle varit räddad för all framtid, om han blott kunnat nå tillbaka till modern, vilket alltjämt var hans mest brinnande hemliga längtan. Men full klarhet över den roll modern spelat i hans liv fick jag icke förrän Gunnarsson en dag ungefär ett halvår efter sedan jag lärt känna honom öppet framlade inför mig vad han själv ansåg ha varit sina djupaste motiv till mordet. Och härmed är jag framme vid den samtidigt mest tröstlöst banala och mest fullständigt overkliga självbekännelse jag någonsin hört under mina kriminalpsykologiska studier.Gunnarsson hade den dagen för första och enda gången under hela den tid jag sysselsatte mig med honom genom en vaktkonstapel särskilt bett att få tala med mig. Det var uppenbarligen först efter veckor av outhärdlig tvekan och med uppbringande av sitt sista livsmod, som han kunnat besluta sig för att anförtro sitt livs innersta hemlighet till en främmande, och han brann nu av otålighet att icke ytterligare en dag eller en natt behöva bära denna hemlighet ensam. Om han i allmänhet hade svårt för att uttrycka vad han ville, därför att allt vad han kände och tänkte ännu medan han talade söndermaldes av hans ångestgrubbel, så kunde han nu i andnöd och hjärtklappning till att börja med endast pressa fram fullkomligt sammanhangslösa, obegripliga saker som rörde sig om detaljer ur livet i hans hembygd. Men allt efter som det han talade om — och som han nu till varje pris ville ha sagt — ryckte honom med sig upp ur ensamhetsgrubblet och just därigenom att han äntligen uttalade det för en annan människa fick en alldeles ny sorts verklighet för honom, lyckades det honom trots allt att ge en, genom all den förpinthet som fanns därunder, levande bild av hur han själv såg på orsakerna till sitt brott.

Han började med att tala om vad han kallade böndernas högfärd, d. v. s. deras stolthet över att tillhöra sedan urminnes tider självägande bondesläkter, deras förakt för alla som voro födda ur de jordlösas klass, och deras systematiskt genomförda kamp för att ingen ur deras krets skulle beblanda sig med en av de föraktade. Denna deras högfärd var starkare än allting annat på jorden, t. o. m. än deras snålhet. Om en bondson gifte sig med en alldeles utfattig bonddotter, såskadade det honom icke bland de andra bönderna; på sin höjd menade man att det var oklokt, men det blev hans sak, och om hon var duktig i arbetet kunde det förresten vara mera värt än om hon haft en gård i hemgift. Men om en bondson gifte sig med en statare- eller arbetaredotter, så bannlystes han för evigt ur sina anhörigas gemenskap, och om hustrun trälade från morgon till kväll i hemmet under hela sitt liv och deras gemensamma arbetsamhet höll gården i blomstrande skick eller t. o. m. utvidgade den, så kunde det i alla fall aldrig höja henne till jämbördig med mannen och hans släkt; kanske talade prästen då försonande ord vid hennes grav, men barn och barnbarn fingo bära följderna av hennes skam. Någon gång kunde det visserligen hända, att man tog mannen till nåder igen efter några år, då man övertygat sig om att han trots allt inte komme att göra av med gården på fylleri eller genom att slå sig i slang med andra lösa fruntimmer, som man naturligtvis väntat när han gift sig med en vanbörding; men detta skedde då alltid mot att han lät hustrun behandlas som luft eller som överhuvudtaget icke existerande eller m. a. o. som just vad hon i verkligheten var, nämligen en piga; han kunde då åter andas ut bland sina likar på julkalasen, vid bröllop, begravningar och barndop, men hon blev lika litet som de andra tjänstehjonen bjuden med någonstans bland de riktiga böndernas hustrur. Endast en eller annan avsigkommen bondhustru, som ville tigga hjälp eller pengar av henne, kunde tidvis nedlåta sig till att umgås med henne, men också hon drog sig i regeln snart tillbaka, skrämd av de andras missnöje. Annars gick hon ensam som en brännmärkt genom livet, föraktad även av sina tjänare, pigorna och drängarnapå gården, som voro minst lika högfärdiga som bönderna och vilka inför sina jämställda skämdes för att tjäna under en sådan som hon, en som inte var bättre än de själva. Vare sig de nu föredrogo att låta hustrun gräma sig sjuk och stelna i förbittring i ensamheten därhemma, under det att mannen levde som ogift bland de andra bönderna i bygden, eller de försökte bära ensamheten och alla de andras ogillande tillsammans, så blev resultatet förr eller senare detsamma: antingen började mannen till slut söka tröst för sitt misslyckade liv i brännvinet och lät gården gå vind för våg, tills den måste säljas och de själva måste söka arbete i närmaste stad, eller, om han var av starkare virke, beslöto de sig efter att ha hållit ut något tiotal år för att frivilligt sälja sin egendom och grundlägga ett nytt liv i Amerika eller någon annanstans där ingen kände dem; och i vartdera fallet hade bönderna segrat och den som vågat bryta mot deras oskrivna lagar var fördriven ur bygden — och i regeln hade jorden åter hamnat i rätta bondehänder, i det att någon släkting köpt den för en spottstyver på auktionen. Så hade det gått en kusin till Gunnarsson, som gift sig med en många år äldre syster till Anna, Gunnarssons fästmö. De hade kämpat mot

övermakten i mera än tio år innan de givit tappt och emigrerat till Amerika, och Gunnarsson var outtröttlig i sina skildringar av vad modern berättat honom om allt vad de fått lida under så många år. Allt det hade försiggått, innan Gunnarsson ännu var stor nog för att nu efteråt kunna minnas det, men det stod ännu i fängelset lika levande för honom som om han följt det dag för dag, och kusinen hade för Gunnarsson genom moderns berättelser blivit ett ensamt mer än tillräckligtavskräckande exempel. Visserligen påstodos de numera äga en stor gård i Amerika och vara rikare än någon av bönderna därhemma, och säkert var att de sedan flera år skickat pengar till hustruns mor och några gånger vid jul och födelsedagar t. o. m. till Anna, hustruns syster, men det kunde naturligtvis i alla fall inte vara något riktigt liv som de förde så långt borta och för alltid avskurna från alla dem som de en gång förgäves försökt få leva ibland och vilkas ogillande de naturligtvis kände lika starkt i ensamheten därute som härhemma. Men vad som gällde i fråga om äktenskap, gällde också ehuru i svagare grad i fråga om lösa förhållanden: böndernas förakt för de tjänande var så starkt, att de icke tålde någon som helst sorts beblandelse mellan sina söner och dem; en eller annan tillfällig natt med en piga kunde de kanske se genom fingrarna med, ehuru också det var dem motbjudande nästan som om pigan varit ett djur, men en varaktig förbindelse, i vilken hon började uppträda som blivande hustru, var en skamfläck för släkten, och den skyldige förföljdes obevekligt tills han bättrat och böjt sig eller lämnat bygden, och att få barn med en piga var nära nog lika förnedrande som att gifta sig med henne.

Allt detta berättade Gunnarsson väl att märka icke som något på vilket han numera själv trodde, mer än möjligen till någon mycket liten del. Han betonade tvärtom uttryckligen, att sedan han kommit ut i livet och lärt känna så mycket nya människor — Gunnarsson använde verkligen orden »kommit ut i livet» då han i detta sammanhang talade om att han kommit i fängelse — hade han naturligtvis förstått, att allt detta om böndernas ställning och makt över allting annat påden var löjligt överdrivet, även om där fanns en viss grundval av sanning i det. Utan han berättade det för att komma fram till sitt livs djupaste och mest nesliga hemlighet: att sådan hade hans mor varit, så hade hon sett på livet och människorna, så hade hon levat bland dem, och så hade hon uppfostrat sina barn — och det var därför han mördat Anna, då han lika litet kunde gifta sig med en stataredotter som bära skammen att ha fått barn med henne. Det var under oerhörd vånda, darrande i alla lemmar, som om han också kroppsligen skulle sprängas sönder från botten av sitt väsen, som Gunnarsson pressade fram denna vidunderliga bekännelse; och i denna bekännelse låg verkligen hela hans innersta väsen blottlagt: hans osjälvständighet, osäkerhet och självförakt, som gjorde att han skämdes t. o. m. för dessa vrångföreställningar, som behärskat hela hans liv och på vilka han i djupet av sitt hjärta åtminstone delvis ännu trodde, samt att han för att icke behöva bära ansvaret ens för dem till slut lyckats intala sig att de härstammade från hans mor, som han därigenom kunde förakta och avsky lika djupt som sig själv, liksom han var lika oupplösligt bunden vid henne som vid sitt eget jag.

Naturligtvis kunde jag icke in i alla detaljer fastställa i vad mån det funnits objektiva hållpunkter för alla dessa Gunnarssons ångestföreställningar om livet och människorna. Dock kunde det, efter vad som framkommit under rättegången och efter vad Gunnarsson ofrivilligt berättat mig under våra samtal i fängelset, icke finnas något tvivel om att modern haft ungefär samma respekt, varken mer eller mindre, för de självägande bönderna som alla andra i hennesställning, liksom hon överhuvudtaget uppenbarligen varit en helt och hållet alldaglig människa. —

Inom mera betydelsefulla livsområden än de nu berörda visade sig Gunnarssons och alla med honom besläktades obotliga brist på självförtroende framför allt i deras oförmåga att samla sig till regelbundet arbete eller fortsatt strävan fram mot ett vare sig instinktivt eller medvetet fasthållet mål. Redan en flyktig granskning av de psykologiska grundförutsättningarna för allt mänskligt arbete ger ju vid handen, att en av dem — och ingalunda den minst betydelsefulla — är ett visst minimimått av tro på den egna förmågan att övervinna de svårigheter av olika slag som äro förknippade med varje arbetsuppgift; och av sådan tro fanns hos dessa brottslingar intet.

Alldeles omedelbart framträdde detta i deras dagliga liv i fängelset. Ehuru det ju här endast var fråga om arbete av allra enklaste slag efter noggranna anvisningar och under ständig kontroll, varigenom de bl. a. voro befriade från allt eget initiativ, och ehuru de — av skäl som ovan utvecklats — gjorde allt vad i deras förmåga stod för att uppfylla alla reglementets föreskrifter och däribland icke minst de fordringar som ställdes på dem i fråga om arbete, lyckades de aldrig uppnå ens den naturligtvis mycket blygsamma genomsnittliga arbetsnivån i fängelset;

och detta berodde uppenbarligen på att samma osäkerhet, som i form av fruktan för de överordnades ogillande ständigt hetsade dem att sätta in sina yttersta krafter på att åstadkomma ett arbetsresultat varmed de hoppades kunna tilldraga sig deras välvilja, i form av misstro mot dem själva, d. v. s. fruktanför att misslyckas, lika oavlåtligt hotade att förlama dem under själva utförandet av arbetet. För det arbete, varmed Gunnarsson sysselsattes under cellstraffet, nämligen iordningställande av några enkla delar till uniformspersedlar, fordrades blott ett fåtal handgrepp vilka han efter vad jag kunnat övertyga mig om fullkomligt behärskade redan efter några veckor; likväl levde han efter mera än två års fortsatt övning i dessa handgrepp, under den tid jag sysselsatte mig med honom, i snart sagt oavbruten ångest inför möjligheten att han genom fumlighet, missgrepp, glömska, tanklöshet, oförstånd eller annat skulle kunna komma att göra åverkan på det material eller de verktyg som utlämnats åt honom; särskilt pinades han av att nödgas hantera den stora tillskärarsaxen, med vilken ett helt tygstycke kunde förstöras blott genom en ofrivillig vridning till höger eller vänster, och inför alla sina arbetsredskap kände han en blandning av fruktan och hat, som inför lömska fiender vilka ständigt lurade på tillfällen att fördärva honom och gentemot vilka han saknade alla möjligheter att försvara sig, d. v. s. han kände inför dessa döda ting något av detsamma som inför människorna i hans närhet. Icke ens under de sällsynta timmar eller dagar, då något berömmande ord från arbetsledningen eller befälet i fängelset hade försatt honom i lyckorus av oerhörda framtidsdrömmar, förmådde han helt frigöra sig till att tro på att han verkligen under dessa år utbildats till en oklanderlig yrkesarbetare och att han såtillvida numera skulle vara jämställd med andra arbetare; i sitt hjärta förblev han tvärtom ständigt övertygad om att hans arbetsprestationer på något sätt måste vara behäftade med fel som gjorde dem värdelösa,ehuru varken han själv eller andra kunde upptäcka varuti dessa fel bestodo, och i denna tro gömde sig också den instinktiva övertygelsen att han t. o. m. i fängelset levde som en bedragare, därför att han lika litet nu som någonsin förr i sitt liv utförde *verkligt* arbete. Till denna för de här behandlade brottslingarna starkt typiska känsla av att hela deras liv i verkligheten var ett enda, oavbrutet bedrägeri skall jag återkomma i ett senare sammanhang. Här bör endast tilläggas, att denna sällsamma känsla tillsammans med deras omedelbara osäkerhet i arbetet, varur den närmast härflutit, naturligtvis i sin ordning blev en ny källa till ångestfantasier om allt som väntade dem, då de en gång ohjälpligt komprometterat sig och hela sanningen i deras liv blivit uppenbarad, varigenom deras osäkerhet naturligtvis återigen ytterligare upphetsades och deras svårigheter i arbetet ytterligare växte; också här förflöt deras liv i en typisk circulus vitiosus, ur vilken de endast i enstaka, spårlöst försvinnande ögonblick kunde rycka sig loss.

Genom allt vad Gunnarsson och andra brottslingar av samma psykologiska typ under loppet av mina besök i fängelset antingen avsiktligt berättade mig om händelser och förhållanden i deras förflutna, vilka synts dem livsavgörande, eller tillfälligtvis kommo att nämna om episoder och plötsliga ingivelser, som förefallit dem själva fullkomligt betydelselösa, fick jag återigen en som jag tror ganska fullständig bild av den roll, som deras osäkerhet spelat i deras utveckling genom att förlama dem i det dagliga arbetet och framför allt genom att omöjliggöra för dem att bestämma sig för en varaktig verksamhet, ett yrke, en levnadsbana.I skolan och under konfirmationsundervisningen lyckades det dem väl i allmänhet att någorlunda fylla de krav som ställdes på dem. Visserligen levde de redan här i ständig fruktan för att misslyckas; de förmådde aldrig övertyga sig om att de verkligen lärt sig en läxa oklanderligt, och om de någon gång icke kunde se några brister i sina kunskaper för dagen kvävdes deras spirande självtillit omedelbart av en känsla av att befinna sig i synd mot någon okänd makt, som förr eller senare komme att straffa dem för deras övermod genom att inför all världen avslöja deras verkliga oduglighet; och de släpade sig därför varje morgon till skolan halvt förlamade i ångest inför alla obestämda fasor som väntade dem där. Men tack vare att de ständigt befunno sig under sina överordnades ögon, blev också här, liksom senare i fängelset, fruktan för att ådraga sig dessas ovilja den starkaste kraften i deras liv. Dessutom var det naturligtvis ett betydande stöd till stadga och uthållighet under dessa år, att deras väg låg utstakad dag för dag fram emot ett bestämt mål, som lockade dem därför att de med ett visst fog kunde hoppas på att det var ingångsporten till allt vad de längtade efter, till det stora, verkliga, riktiga livet. Liksom hos de flesta andra brottslingar gömde sig också hos dessa mer än genomsnittsmänskligt starka tendenser till självbedrägeri, och flertalet av dem lyckades därför utan tvivel mer eller mindre omedvetet intala sig att all deras förpinthet i skolan skulle försvinna och upplösas och vara glömd som något alldeles betydelselöst samma dag som deras

avgångsbetyg och konfirmationsintyg gjort dem till vuxna, fria, självständiga människor: från det ögonblicket skulle de icke längre behöva skämmas för att som barn stå under någonannan, utan de skulle gå som jämställda med alla andra ut i livet, som då skulle öppna sig för dem med alla dess gränslösa möjligheter, vilka de visserligen i dessa dagdrömmar undveko att på något som helst sätt försöka föreställa sig inplacerade i den verklighet som påtagligen låg framför dem. Kanske föll från dessa drömmar verkligen någon gång en strimma av lycka in i deras barndoms ångestfyllda mörker; säkert är att de i varje fall voro en bidragande orsak till att dessa brottslingar någonsin lyckades komma igenom skolan och konfirmationsundervisningen.

Men om varje arbete såsom sådant för dessa brottslingar på grund av deras brist på självförtroende dagligen och stundligen förutsatte en sådan kamp av självövervinnelse, att de i verkligheten aldrig kunde utföra någorlunda regelbundet arbete annat än under skolans eller fängelsets tvångskontroll, så förmådde de naturligtvis ännu mindre verkligen besluta sig för ett yrke eller överhuvudtaget en väg i och genom något särskilt arbete fram emot ett mål i livet: även den enklaste yrkesutbildning framstod i deras fantasi som ett ogenomträngligt kaos av svårigheter, och tanken på att de förr eller senare skulle nödgas på eget ansvar utfylla en om än aldrig så blygsam plats i ett fixerat arbetsmaskineri kunde de endast fly bort ifrån som en högmodsdödssynd; men först och sist förlamades de i sitt innersta väsen inför det ofrånkomliga faktum, att de som arbetande förr eller senare skulle komma att stå i tävlan med andra, »riktiga» människor, vilka alla ägde just den kraft att hävda sig själva i livet, som de i sitt hjärta visste att de alltid radikalt saknat och alltid radikalt skulle komma att sakna. Följden härav blev, att derassjälsliv redan från det ögonblick, då deras utbildning till självständigt verksamma människor skulle börja, splittrades in i den djupaste grunden för allt individuellt liv, nämligen självuppehållelseinstinkten; vad som återstod för hela deras framtid var i verkligheten — i full överensstämmelse med ett av mina första omedelbara intryck — ingenting annat än en oorganiserad massa av plötsligt frambrytande drifter, genomträngd och såtillvida visserligen sammanhållen till en enhet av deras ångestfyllda instinktiva medvetande om deras egen livsoduglighet och deras grubbel över dess källor. Under dessa förhållanden blevo helt naturligt yttre omständigheter eller tillfälliga ingivelser från främmande människor så gott som uteslutande bestämmande för på vilka vägar de kommo att driva fram i livet, då nöden eller fruktan för deras omgivnings förakt pressade dem att söka sig arbete; under mina studier i fängelset fick jag full inblick i åtskilliga brottslingars öden, vilkas yttre former bestämts av något uppenbarligen alldeles tillfälligt, likgiltigt yttrande av någon person som de ansett inflytelserik eller auktoritativ; i sin bottenlösa osäkerhet hade de klamrat sig fast vid vad helst som kunnat ge dem illusionen av att det fanns ett mål i livet också för dem.

Dock bör i detta sammanhang särskilt betonas, att det ingalunda existerade någon skarp gräns mellan de båda i denna och närmast föregående studie skildrade brottslingstyperna. Tvärtom lärde jag i fängelset känna ett icke ringa antal blandtyper, vilkas liv uppenbarligen bestämts av båda dessa extrema typers grundegenskaper. Det är ju ett från den allmänna erfarenhetspsykologien väl känt faktum, att lättsinne och förtvivlan, självbedrägeri och självfördömelse oftarymmas inom samma människosjäl; och på denna liksom på så många andra punkter återfann jag mer eller mindre oskyldiga genomsnittsmänskliga brister hos de brottsliga utvuxna i oerhörda mått till alla moraliska och sociala instinkter förödande defekter. Det förtjänar måhända också särskilt framhållas, att sådana brottslingars sinnesstämningar ingalunda endast oscillerade mellan de båda ytterlighetspunkterna lättsinne och förtvivlan. Jag lärde också känna det mest förbluffande, verkligen lycksaliggörande lättsinne, som alldeles påtagligt bottnade i och t. o. m. ständigt var genomträngt av förtvivlan, liksom omvänt den djupaste förtvivlan grundad i och ständigt genomsyrad av lättsinne. Individer av sådan själssammansättning kunde under veckor och månader släpa sig fram genom tillfälligt arbete, andligen fullkomligt förlamade i självförakt utan gränser, tills det plötsligt en morgon stod klart för dem att alla deras motgångar berott t. ex. på att verkmästaren i deras fabrik på grund av något tillfälligt missförstånd kommit att hysa ovilja emot dem, eller att de själva på grund av sin överlägsenhet i ett eller annat avseende icke kunnat förmå sig till samarbete med kamraterna, eller helt enkelt på att klimatet i den stad där de levat verkat nedtryckande på dem — och att allt skulle förändras och bli bra, blott de komme till en arbetsplats som verkligen passade dem; och fyllda av de ljusaste framtidsförhoppningar, verkligen ostört lyckliga, kunde de efter sådana uppvaknanden till hel och full förståelse

av allt som de ditintills grubblat över, ge sig ut på vandring eller resa till någon plats, som de knappast kände mera än till namnet, men i fråga om vilken de likväl voro orubbligt övertygade om att denskulle ge dem allt vad de någonsin längtat efter av arbetsglädje, människor, förströelse, utvecklingsmöjligheter. Särskilt rekryterades vagabondernas och återfallstjuvarnas stora massor i betydande omfattning bland brottslingar av denna typ; men den återfanns även bland mördarna. Slutligen närmade sig naturligtvis åtskilliga av dessa brottslingar endera av de här behandlade extrema typerna intill nästan fullständig identitet; hos somliga fann man endast i sällsynta ögonblick kraftlösa skuggor av självförebråelser, hos andra endast lika sällsynta och betydelselösa försök till självbedrägeri. T. o. m. bland de kroniska vagabonderna lärde jag känna enstaka individer, som drevo eller reste från plats till plats utan några som helst förhoppningar vare sig i fråga om arbete eller annat, blott därför att själva förflyttandet för ögonblicket tillfredsställde deras längtan efter att äga ett mål i livet.

Vad Gunnarsson angår, så hade varken han själv eller hans anhöriga någonsin haft en tanke på andra framtidsplaner för honom än att han så snart han uppnått den nödiga åldern skulle börja delta i arbetet på föräldrarnas gård, som han ju mänskligt att döma en gång skulle komma att ärva. Han fann sig alltså efter konfirmationen så att säga självklart insatt i ett arbete, som han varit omgiven av under hela sin barndom, och vad som fordrades av honom var objektivt sett förvisso varken ansträngande eller vanskliga ting. Men hans misstro till sig själv kom honom att stanna inför snart sagt varje detalj i arbetet, och han försökte förgäves från andra tillägna sig den kraft han själv saknade, genom att av de äldre på gården i varje ögonblick begära anvisningar ellerrent av befallningar, som kunde komma honom att känna sig fri från all skyldighet till eget omdöme och från allt eget ansvar; och redan på grund härav blev hans arbete naturligtvis så gott som värdelöst. Men under dessa dagliga misslyckanden — som han i enlighet med sin natur aldrig tillskrev yttre svårigheter utan alltid blott sin egen oduglighet och vilkas betydelse han dessutom i sina grubbelfantasier överdrev ut i det gigantiska, varom mera i det följande — kom han naturligtvis, liksom senare inom fängelset, att frukta och hata allt vad till hans arbete hörde, och samtidigt växte inom honom också hans ångest för framtiden med dess ständigt ökade krav på självständighet, som en gång skulle kulminera i att han måste sköta hela gården på eget ansvar — han, som i sitt hjärta visste att han var oduglig till att sköta den yngste drängpojkens sysslor och att han, varpå det nu än berodde, ohjälpligt saknade de elementära förutsättningarna för att verkligen lära sig ens tusendelen av allt det som var nödvändigt för en riktig bondgårds skötsel. Hur enkel och självklar den framtidsväg än var som omständigheterna utstakat för honom, kunde han följaktligen aldrig se den som någonting i verkligheten möjligt, den blev för honom aldrig annat än en ond, skrämmande och fördömande dröm, som dag och natt förföljde honom med fordringar, vilka han visste att han aldrig skulle kunna fylla. Att han under dessa omständigheter aldrig gjorde eller ens någonsin tänkte på att göra ett försök att bryta sig ut ur sin barndomsmiljö för att på någon annan väg slå sig fram i livet berodde helt enkelt på att han, utan att ha reflekterat på det, var fullt medveten om att han överallt ute i världen skulle misslyckas och sjunka ommöjligt ännu djupare än därhemma hos sin mor. Om Gunnarsson likväl under de första åren och kanske också under korta tider längre fram verkligen försökte bekämpa sin osäkerhet för att kunna fylla sina plikter i arbetet på gården, så berodde det återigen, som ovan antytts, icke på någon ur elementära moraliska instinkter sammanfluten önskan att göra rätt för sig bland människorna eller ens på den nakna självuppehållelseinstinkten, utan det berodde helt enkelt, enbart och uteslutande, på hans skräck för sin omgivnings ogillande, förakt eller fientlighet, denna skräck som under hela hans liv varit den enda kraft till handling som någonsin funnits inom honom och som hos brottslingar av Gunnarssons typ onekligen stundom framträder i former som skänker den en viss likhet med verklig ambition. Utan tvivel fanns det inom Gunnarsson liksom inom alla andra till denna grupp hörande brottslingar naturliga förutsättningar för moraliska krafters uppkomst; det kunde jag med fullaste säkerhet konstatera såväl omedelbart i fängelset som indirekt i hans förflutna liv. Men dessa förutsättningar splittrades, som jag redan framhållit, från början, liksom t. o. m. den rent egoistiska självuppehållelseinstinkten, av hans brist på självförtroende, och de kommo därför aldrig att bli av någon betydelse för hans handlande. Men då han följaktligen lika litet i sitt arbete som i samvaron med människorna någonsin kunde sätta in ens minsta skymt av egen, personlig vilja, så förblev han för alltid just lika främmande för sitt eget dagliga arbete som för hela sin omgivning, och det arbete han presterade kunde aldrig bli annat än själlöst, dött, mekaniskt, utan

sammanhang med de andras och därför i längden oanvändbart somdel i det hela och till slut positivt förstörande. Så länge hans omgivning såg att han verkligen strävade att efter måttet av sina svaga krafter fullgöra sina sysslor, blev han behandlad med någorlunda välvilligt ehuru naturligtvis också ganska föraktfullt överseende, och hans mor skickade honom till en läkare, som — enligt intyg under rättegången — gav honom järn-och arsenikpiller för huvudvärk, trötthet och allmän svaghet. Men allteftersom tiden gick och hans medvetande om hans egen livsoduglighet blev allt djupare och starkare befäst inom honom, kunde skräcken för de andras omdömen icke i längden hålla stånd emot den växande osäkerhetsångesten, och han började därför alltmera glida ut ur sitt arbete och sjunka allt djupare i utsvävningar, i vilka han sökte bedövning för ögonblicket, och i grubbel över orsakerna till hans egen livsoduglighet, genom vilket han hoppades uppnå befrielse för alltid; härmed var det naturligtvis slut med hans omgivnings överseende och han blev inom kort, som ovan nämnts, icke endast föraktad utan också avskydd och hatad i bygden, vilket naturligtvis återigen i sin mån bidrog till att hetsa upp hans ångest och därmed till att göra honom ytterligare oduglig till allt ordnat, regelbundet arbete.

Om jag uppehållit mig jämförelsevis länge vid Gunnarssons skräck inför sin omgivnings omdömen över honom och hans oförmåga att samla sig till ett varaktigt arbete, så har det varit därför att dessa utflöden av hans djupaste själsliga defekter varit de framför alla andra avgörande i hans yttre liv, vilket också, som ovan framhållits, gjorde dem till de först iögonenfallande, lättast fastställbara och mest otvetydiga. Hans grubblerier över hans egen livsoduglighet tillhördeett djupare skikt i hans själsliv, dem hade han varken under sitt förlutna liv eller i fängelset intill jag lärde känna honom någonsin låtit någon annan få inblick i, utom möjligen då han i sentimental förtvivlan och lösmynthet under ruset låtit dem forsa fram inför sina brännvinskamrater, dem kände han knappast själv till botten, i varje fall förstod han dem aldrig helt, de rörde sig i halvmörkret mellan det medvetna och omedvetna själslivet och förblevo alltid mera känslor och aningar än klara tankar, och ur det omedvetna slungades här ständigt, liksom eld ur det inre i en vulkan, upp i det medvetnas ljus nya minnen och fakta, som anställde hopplös förvirring och förödelse i vad han för ögonblicket lyckats bygga upp som grundval för sitt framtida liv. För dessa grubblerier skämdes han nämligen kanske ännu djupare än för någonting annat i sitt liv — samtidigt som han betraktade dem som det innersta, starkaste och bästa i sitt väsen, ja, som det enda verkligen heliga i sin tillvaro: i sina grubblerier kände han sig söka efter Guds rike, och i sitt hjärta var han övertygad om, att om han blott en gång funnit vad han sökte skulle allting annat falla honom till; när han under någon lång ensamhetsperiod lyckats ur sina grubbelfantasier foga ihop en förklaring till alla sina föregående misstag och misslyckanden, väntade han sig ovillkorligt, om det var ute i det fria livet, att alla människor skulle vara beredda att ta honom i famn liksom han själv längtade efter att omfamna hela världen, och att han från och med nu skulle uträtta underverk i sitt arbete, införa nya, rationella metoder för gårdens skötsel, driva upp dess produktion till oanade höjder, bli ett föredöme för hela bygden o. s. v., och,om det skedde i fängelset, att han från och med detta ögonblick i varje tjänsteman, vaktkonstapel och kamrat bland fångarna skulle finna en god, allt förstående vän, eftersom han nu själv älskade dem alla och förstod allt, och till slut väntade han sig verkligen också, utan att göra det klart för sig, d. v. s. utan att vilja röra vid det med någon kritik eller eftertanke, att benådningen nu måste komma vilken dag som helst, eftersom straffet numera var alldeles meningslöst. Men naturligtvis störtade hela denna lycksalighet, både ute bland människorna och i fängelset, ihop vid första kontakt med verkligheten, och han måste då mitt ibland de rasande ruinerna börja gräva djupare grundvalar för ett nytt liv, d. v. s. han sögs då oemotståndligt ännu djupare ner i grubblet över sin egen livsoduglighet. Det erbjöd därför uppenbarligen större svårigheter att skaffa full klarhet över dessa grubbleriers verkliga innehåll och ursprung än över vad jag hittills iakttagit; men till gengäld avslöjades genom dem mera fullständigt än genom någonting annat hans själslivs djupaste defekter och därmed också det innersta sammanhanget i hans livs utveckling från hans tidigaste barndom fram till brottet.

Det skall icke förnekas, att detta grubbel var ägnat att i första ögonblicket uppväcka medlidande, icke endast därför att det visade honom i hans djupaste förpinthet utan också därför att det verkligen gav intryck av moralisk skuldkänsla eller m. a. o. av att något gott och oförlorbart efter brottet rest sig inom honom till kamp mot hans moralförödande defekter. Allteftersom jag fick djupare inblick i dessa grubblerier, sådana jag hade dem

omedelbart inför mina ögon i fängelset och indirekt lärde känna dem under hans föregåendeliv, framträdde emellertid i endast alltför fullständig klarhet, att det ingalunda var sedlig ånger eller samvetsförebråelser, som voro deras källa och drivande kraft. Härmed kommer jag emellertid återigen in på en fråga, vilken ingen som bedriver kriminalpsykologiska studier bland dömda brottslingar i längden torde kunna undvika, nämligen ångerns och samvetets psykologi. Dock kan jag naturligtvis icke här upptaga hela detta utomordentligt invecklade och omfattande psykologiska problem till allsidig granskning; jag måste i detta sammanhang inskränka mig till att framhålla några synpunkter, som äro av alldeles särskilt stor betydelse för förståelsen av de brottsligas själsliv, men som möjligen kunna visa sig vara av något intresse även därutöver.

I framställningar av ångerns eller samvetets psykologi har man, såvitt jag kunnat finna, hittills i allmänhet utgått från att ånger eller samvetsförebråelser uppkomma när en människa begått en handling som efteråt fördömes av starkare krafter inom henne än dem vilka behärskat henne vid handlingens begående, och man har i regeln från denna utgångspunkt ställt sig till uppgift antingen att genom historiska eller förhistoriska undersökningar förklara det faktiskt givna innehållet i de fördömande krafterna hos människorna under olika kulturepoker, eller att genom rent psykologiska utredningar fastställa på vilka vägar dessa krafter kunnat erhålla karaktären av högre pliktbud. Huruvida man härvid karakteriserat de till handlingen drivande krafterna endast som tillfälliga, ytliga, periferiska etc. och de fördömande som de varaktigare, djupare, mera centrala, eller, med användande av etiskt-religiösa bestämningar, stämplat de förrasåsom härflytande ur människans lägre, sinnliga, syndiga natur och de senare som utflöden av en högre, förnuftig, helig vilja, är i detta sammanhang likgiltigt. Det här betydelsefulla är att man i varje fall utgått från som självklart, att ångerns ursprung i det förflutna alltid är endast en eller några enstaka fullt bestämda handlingar. Det är utan tvivel också lätt förklarligt att en sådan konstruktion av ångern kunnat bli förhärskande i vardagspsykologien och t. o. m. vinna insteg i vetenskapliga undersökningar. Ty varken den ångrande själv eller någon utanförstående som tagit del av hans självförebråelser tvivlar ju praktiskt sett någonsin på att hans ånger gäller endast en viss eller några vissa handlingar. Men tvingas man att försöka tränga djupare in i de själiska verkligheter som det här är fråga om, finner man snart att en människas samvetsångest i regeln ingalunda beror endast på en eller flera särskilda handlingar, utan tvärtom på *allt* som skett i hennes förflutna liv. Man har nämligen, då man accepterat den här berörda uppfattningen av ångern, förbisett att det mänskliga själslivet dels alltid är inriktat på framtiden så att det förflutna i verkligheten icke existerar annat än som grundval för förhoppningar, och dels att det är ett organiskt helt ur vilket enstaka handlingars följder icke kunna lösbrytas utan att man våldför sig på verkligheten. Ångern är därför alltid till sitt innersta väsen fruktan för nya misstag, felsteg, synder eller brott, och denna fruktan är i verkligheten bestämd icke av en eller annan enstaka handling utan av den samlade, i regeln naturligtvis endast instinktivt medvetna självkännedom, som vuxit fram inom den ångrande under hela hans förflutna liv. Härtill kommeremellertid — och detta synes mig vara det mest betydelsefulla i hela ångerns och samvetets psykologi — att en människas sinnesstämning gentemot framtiden, d. v. s. huruvida hon lever i förhoppningar eller fruktan, i handlingskraftigt mod eller förtvivlan, i självtillit eller självförakt, i allra yttersta hand beror på huruvida hennes liv i verkligheten är eller icke är inriktat på ett mål som fötts ur hennes innersta längtan och vilja under de givna yttre omständigheterna. I denna mening riktigt inställda eller inriktade i livet äro naturligtvis alla själs friska starka människor, och hos dem kan därför ångern, hur djupt och allvarligt lidande den än för tillfället må förorsaka dem, aldrig bli varaktigt förlamande; sedan de hållit dom över sig själva och så långt möjligt försökt att gottgöra den skada de vållat gå de lugnt och säkert vidare fram mot det mål som det innersta i deras väsen utstakat för dem. Hos alla de svaga, livsodugliga, om vilka det här är fråga och vilka antingen glidit genom livet utan varje mål eller genom yttre tillfälligheter kastats in på en väg fram emot något som är deras djupaste önskningar främmande och förhatligt, blev varje handling som de själva eller t. o. m. blott deras omgivning ogillade en nära nog kärkommen utlösning av de självförebråelser, som ständigt funnos latent hopade inom dem på grund av deras bristande eller felaktiga inriktning i livet, och de hängåvo sig under månader och år och årtionden med nästan vällustigt självplågeri at dessa självförebråelser, vilkas verkliga orsak alltså ingalunda var den eller de mer eller mindre klandervärda handlingar som de för ögonblicket grävt upp ur det förflutna och hakat sig fast vid, utan just det enkla faktum, att de aldrigförmått samla sig till ett ur deras egen vilja framvuxet livsmål. Men

denna deras splittring och detta deras mållösa irrande i livet blev till slut också ännu mera indirekt den verkliga orsaken till deras samvetsångest. T. o. m. yttre missöden och motgångar, för vilka de på intet sätt voro ansvariga och vilka hos andra på sin höjd skulle kunnat vålla någon tids nedslagenhet, om de icke rent av blivit en sporre till nya ansträngningar, sögo dessa genom sin mållöshet till eviga samvetskval fördömda girigt till sig som näring för sitt självförakt.

Hur fullkomligt oberoende av alla moraliska instinkter dessa brottslingars självförebråelser i verkligheten voro visade sig bl. a. i deras fullkomliga känslolöshet eller likgiltighet just i fråga om de brott som de förövat, ett kriminalpsykologiskt förhållande som jag redan berört i olika sammanhang därför att jag mött det även hos många till andra psykologiska grupper hörande brottslingar. Denna tomma eller döda likgiltighet inför de mest fasansfulla brott gjorde naturligtvis ett djupt upprörande intryck, och den framstod dessutom länge som överhuvudtaget oförklarlig, därför att dessa brottslingar i övrigt oftast varken från födseln saknat eller under sin livsutveckling förlorat all förmåga att känna samhörighet med andra människor: samma mördare som under åratal frivilligt underkastat sig uppoffringar för sina barn, sin hustru, sina föräldrar eller t. o. m. fjärmare anhöriga, talade om de mord de begått ungefär som andra människor tala om oundvikliga misstag eller rent av naturföreteelser, över vilka deras vilja icke haft något inflytande. Men alldeles särskilt ofattbar föreföll denna likgiltighet inför de begångna brottenhos de här ifrågavarande brottslingarna, vilkas självförebråelser och ångestgrubbel knappast lämnat någon enda punkt i deras gångna liv oberörd — utom just deras brott och de närmaste, mest påtagliga orsakerna till desamma; dem betraktade de uppenbarligen som något så självklart, att det icke lönade sig att spilla vare sig ord eller tankar på dem. Förklaringen till detta skenbart så sällsamma förhållande fanns emellertid i det faktum, att de grövsta förbrytelserna — bortsett från ett försvinnande fåtal, i detta sammanhang alldeles betydelselösa undantag — alltid äro uttryck för brottslingarnas djupaste och mest varaktiga defekter eller m. a. o. för det avgörande och i regeln oföränderliga i deras väsen, och över handlingar av sådant ursprung kan en människa uppenbarligen aldrig själv sitta till doms annat än möjligen efter en så genomgripande sinnesförändring att den verkligen förtjänar namnet pånyttfödelse, en sinnesförändring varigenom hennes ursprungliga individualitet verkligen dött och en ny människa fötts inom henne, och till en sådan pånyttfödelse saknade det verkliga livets brottslingar, så långt min erfarenhet sträcker sig, undantagslöst de psykologiska förutsättningarna, vilka f. ö. även bland moraliskt normalt utrustade människor torde vara ytterst sällsynta; de kunde visserligen någon gång, särskilt under cellisoleringens första månader, bringas att även själiskt till en viss grad acceptera eller böja sig för samhällets dom, gentemot vars auktoritet de under denna tid stodo fullständigt ensamma och utan några förhoppningar för framtiden; men i sitt hjärta kunde de i verkligheten aldrig fördöma den eller de handlingar, i vilka deras djupaste egenskaper funnit sitt starkaste uttryck. Dennaförklaring kan möjligen verka icke endast frånstötande eller rent av outhärdlig, därför att den utmynnar i en nästan fullständigt negativ uppfattning av de brottsligas naturliga regenerationsförutsättningar. Men var och en, som under studier eller annat arbete i ett fängelse någorlunda ingående lärt känna ett större antal brottslingars själsliv, skall säkert nödgas erkänna dess ofrånkomliga överensstämmelse med verkligheten. Vad särskilt mördarna angår må härvid framhållas, att varje mord är en gärning som förutsätter djupare avvikelser från alla i nutida kultursamhällen uppnådda genomsnittsmänskliga egenskaper än kanske någon annan handling på jorden och att därför möjligheterna för en sådan sinnesförändring, som är första förutsättningen för moralisk ånger, efter ett mord äro ännu mera försvinnande små än möjligheterna för en motsvarande sinnesförändring efter snart sagt vilken annan mänsklig handling som helst.

Hos Gunnarsson hade, trots hans livslånga grubbel, aldrig inifrån honom själv uppkommit en tanke på att hans förpinthet skulle kunna ha sitt ursprung i samvetsförebråelser på grund av mordet eller den upplösning i gränslös, av inga sedliga normer tyglad liderlighet, genom vilken han närmast sjunkit till att bli mördare. Och när han utifrån bragts att besinna eller åtminstone överväga, huruvida icke detta dock vore det naturligaste och att han följaktligen aldrig skulle kunna vinna frid annat än genom att erkänna sin skuld inför sig själv och söka gottgöra vad han brutit emot mänskligheten genom att taga på sig sitt straff såsom nödvändigt och rättvist, förklarade han under ett av mina sista besök, i början med en saklighet som under de givna omständigheternanaturligtvis gav ett

fasansfullt intryck av fullständig moralisk död, och till slut nästan med en sorts intellektuell tillfredsställelse över att han kunnat komma till full klarhet över denna punkt i sitt liv, att hans ångest och grubbel icke kunde bero på samvetsförebråelser, därför att han efter mordet aldrig ett ögonblick känt något medlidande med Anna, utan tvärtom alltid hatat henne och ännu i dag, efter mera än tre år i fängelset, när han någon gång kom att tänka på henne, hatade och förbannade henne lika brinnande som i det ögonblick han mördat henne. Allt efter som han talade vidare om detta hat smalt visserligen den iskalla objektiviteten bort och han hetsade sig in i ett affekttillstånd, som öppnade och blottade hans själ mera fullständigt än någonting förut och vilket uppenbarligen var just det sinnestillstånd som han levat i under det sista året före mordet. Men härmed har jag redan nått ut över redogörelsen för Gunnarssons ångestgrubbel och fram till den sista, avgörande faktorn i hans livsutveckling, nämligen hans ständigt växande hat, vilket från början visserligen endast gällde dem som verkligen spelat någon roll i hans liv, men som så småningom kom att rikta sig mot varje människa som överhuvudtaget kom i hans tankar, d. v. s. mot människorna såsom sådana, och vilket slutligen samlades i en enda brännpunkt mot hans fästmö och bröt förintande fram över allt, som ännu stod hindrande i dess väg i det ögonblick, då han fick visshet om att hon var havande med ett barn, till vilket han själv var fader.

Detta Gunnarssons liksom alla med honom besläktade mördares livslånga hat, vilket slutligen riktade sig t. o. m. mot de döda offren för deras brott, öppnade djupare avgrunder avmoralisk förödelse än jag någonsin förr eller senare stått inför under mina studier bland de brottsliga, och det skulle ha varit outhärdligt att under någon längre tid stanna iakttagande inför det, om jag icke trots allt bevarat några förhoppningar om att kunna bidraga till att frigöra dem ur det. Genom vad Gunnarsson berättade och kanske ännu mera genom vad han icke berättade under våra samtal om hans förflutna liv kunde jag nästan dag för dag följa dess utveckling från hans barndom fram genom uppväxtåren och den tid då han sjönk allt djupare i ensamhet och liderlighet och intill dess slutliga utlösning i mordet på Anna; och dess ursprung låg — i motsats till så mycket annat i Gunnarssons liv — nästan från början i öppen dager: det var de svagas, förpintas, livsodugligas hat mot alla starka, lyckliga, livssäkra människor, framvuxet omedelbart ur fruktan och avund och alltså i yttersta hand ur deras vanmakts- eller underlägsenhetskänsla eller med ett ord ur deras instinktiva livsoduglighetsmedvetande. Det började framträda redan under deras första år i skolan, d. v. s. så snart de bragts i daglig beröring med jämnåriga, med vilka de kunde och måste jämföra sig själva. Dessförinnan hade de utan alltför stora svårigheter lyckats hålla sig undan från andra barn, om de också stundom för detta ändamål måst tillgripa barnets enda säkra vapen mot oförståndiga uppfostrare, nämligen gråt och uppväckande av medlidande; Gunnarsson hade redan vid denna tid genom att i sista ögonblicket falla i hejdlös gråt upprepade gånger lyckats genomdriva att slippa följa föräldrarna bort på kalas där alla släktens barn voro samlade. Denna deras instinktiva drift att gömma sig, deras längtanefter att försvinna och om möjligt förintas i alla andras medvetande, gjorde dem förresten till skenbart allvarliga, stilla, kontemplativa barn och blev därigenom särskilt för deras mödrar en ny anledning att hysa rikare förhoppningar och bygga ljusare drömslott för deras framtid än för de andra, vanliga barnen; både på grund härav och på grund av deras ovan nämnda, ur samma källa härflytande brådmogenhet hade det helt visst om mera än en av dessa mördare under hans barndom spåtts, att han en gång skulle bli både präst och biskop och kanske t. o. m. ett stort kyrkans ljus till välsignelse för många människor. Men i skolan var det icke längre möjligt för dem att smyga sig utanför verkligheten. Här ställdes de utan vidare in i gemenskap och tävlan med andra, och måste, om också i daglig och stundlig ångest, försöka komma tillrätta med vad som härigenom fordrades av dem. Följden härav blev, att redan inom dessa 10-, 12-åringar grundlades det hat, som sedan skulle växa under hela deras liv intill brottet och som ännu efter detsamma fortlevde i deras monstruösa affekter mot de mördade, ett hat som redan från början icke gällde någon eller några enstaka bland deras kamrater, därför att just de visat sig kitsliga emot dem eller överhuvudtaget gjort dem något ont, utan i lika hög grad varje enskild bland dem, därför att de kände sig lika bottenlöst underlägsna dem alla icke endast i fråga om kunskaper, utan framför allt, först och sist, i fråga om själva deras förmåga att — glada och sorgfria eller nedstämda av motgångar och svårigheter, men alltid lika enkelt och naturligt självsäkra — gå sin väg framåt utan en aning av tvekan och allt efter måttet av sina individuella krafter hävda sig själva i lekar, tävlingar,slagsmål och annat som utfyllde deras lediga stunder, liksom under lektionerna och förhören i skolan eller när de någon gång under skörden eller annan särskild brådtid

fingo hjälpa till med arbetet hemma på gårdarna, med ett ord i allt som tillsammans utgjorde deras liv vid denna ålder. Naturligtvis varken förstod Gunnarsson under denna tid någonting av vad som verkligen försiggick inom honom och ej heller gjorde han någonsin ett försök att förstå det; alla hans känslor, föreställningar, viljeimpulser, planer och handlingar växte naturligtvis ännu alldeles omedelbart, naivt, oberörda av varje sorts självreflexioner fram ur hans naturanlag eller medfödda förutsättningar för att uppfatta och taga ställning till livet. Men så mycket mera ostört kunde hatet växa sig fast och varaktigt i hans själ. Liksom det bekanta och i våra dagar så ivrigt diskuterade förhållandet, att inga yttre intryck äga den styrka eller kunna bli av så avgörande betydelse för en människas hela själsutveckling som just hennes barndomsintryck, till någon del torde bero på att endast dessa intryck kunna anammas fullständigt kritiklöst och nödvändigtvis generaliseras till nära nog obegränsad allmängiltighet, så kan människornas svårföränderlighet eller rent av oföränderlighet efter uppnådd vuxen ålder möjligen till någon del bero på att deras naturliga anlag under barnaåren alltid få utveckla sig fullkomligt fria från varje sorts kritik från deras egen sida, eftersom de sakna alla förutsättningar för självreflexioner, och ofta också utan varje verklig ledning från föräldrarnas eller andra uppfostrares sida, därför att de djupaste och mest ödesdigra förutsättningarna för i framtiden opåverkbara karaktärsegenskaper endast i sällsynta undantagsfallunder barnaåren framträda med tillräcklig tydlighet för att kunna uppfattas av annat än särskilt kunniga; om denna observation är riktig, skulle den innebära ett nytt skäl bland många andra att hoppas på att det med växande kunskaper och alltmera utbredd upplysning om barnens själsliv skall kunna bli möjligt att rädda även barn som från födseln äro belastade med förutsättningar för kriminella karaktärsegenskapers utveckling inom dem. Vad Gunnarsson angår, dolde han naturligtvis redan på grund av sin osäkerhet och fruktan inför alla andra sitt växande hat mot kamraterna så omsorgsfullt, att varken någon av dem eller någon av lärarna och naturligtvis ännu mindre hans föräldrar någonsin fick en aning om det. Tvärtom vinnlade han sig instinktivt konsekvent om att genom alla sorters inställsamhet och t. o. m. genom att göra dem verkliga tjänster försöka vinna dem som beskyddare, och så blev han inom kort i skolan allas passopp, som visserligen tämligen allmänt föraktades men som ingen brydde sig om att visa sin överlägsenhet emot, vare sig i slagsmål eller annat; om det någon gång i början hände, att en kamrat fann ett nöje i att kommendera honom till förnedrande ting, försökte han aldrig sätta sig till motvärn, utan fördubblade tvärtom sin inställsamhet och tjänstaktighet mot plågoanden. Endast om han vid något enstaka tillfälle, tack vare extraordinära omständigheter, kunde känna sig fullkomligt säker på att icke bli upptäckt, vågade han kanske låta sitt hat komma till utbrott genom att föröva all den skadegörelse som för ögonblicket var möjlig, t. ex. genom att stjäla och bränna upp skolböcker som någon kamrat förlagt eller tappat. Under vanliga förhållanden kunde han endast finna utlopp för sittbehov av att känna sig överlägsen över någon annan i fantasier eller dagdrömmar om allehanda grymheter mot kamraterna, sedan de genom någon oklar ödets skickelse blivit fullkomligt lämnade i hans hand. Utan att här kunna anföra konkreta exempel från mina studier bland de brottsliga — vilket skulle medföra ett alltför vidlyftigt avbrott i framställningen av dessa mördares psykologi — anser jag mig i detta sammanhang böra framhålla, att efter vad jag tror många, särskilt av barn eller minderåriga begångna grova brott, vilka bruka framställas som oförklarliga, därför att brottslingarna notoriskt icke kunnat vänta någon ekonomisk fördel av dem, sådana som giftmord på spädbarn vilka lämnats i deras vård, försök att genom skadegörelse å skenor få järnvägståg att urspåra, och kanske alldeles särskilt mordbrand, tillkomma därigenom att det ur dessa unga brottslingars underlägsenhets- eller livsoduglighetsmedvetande födda hatet mot människorna i gemen och till slut mot hela tillvaron driver dem att övertyga åtminstone sig själva om sin egen makt och överlägsenhet genom att tillfoga de särskilt hatade någon oerhörd sorg, eller, om detta är outförbart, åtminstone åstadkomma någon genom sin omfattning alltmänt uppseendeväckande och skräckinjagande skada, eller m. a. o. att dessa minderårigas brott icke sällan ha sitt ursprung i samma defekter, som visat sig vara det centrala och avgörande i de här behandlade mördarnas själsliv. Hos dessa mördare behöll däremot under skolårens ständiga kontroll fruktan för deras överordnade makten över deras underlägsenhetshat. Först sedan detta hat efter år av misslyckanden och upplösning i livsuppgivenhet vuxit sig starkare än allting annat inom dem,gjorde det dem till brottslingar icke endast i deras drömmar och fantasier, utan också i det verkliga livet.

Under skolåren hade Gunnarsson någon gång, som jag nyss nämnt, under korta tider eller enstaka stunder kunnat

invagga och bedöva sig själv i drömmar om att allt skulle förändras och hela livet ligga öppet för honom etc. den dag han fått sitt avgångsbetyg och för alltid vänt skolan ryggen; men djupast i sitt hjärta hade han alltid med fasa sett fram emot livet bland andra vuxna människor, sådant som han visste att det väntade honom i verkligheten, och ju närmare den avgörande dagen kom desto mera bleknade helt naturligt drömmarna bort, tills de slutligen försvunnit t. o. m. ur hans minne. Så gick han från skolan ut i livet med hjärtat redan på förhand fyllt av ångest inför alla de fordringar, som nu skulle komma att ställas på honom, och hat emot alla de människor, som skulle komma att förakta honom därför att han icke kunde fylla dessa fordringar. Och då ångesten helt naturligt stegrades för varje dag som flöt bort i nya misslyckanden, så växte också hans hat emot alla dessa människor i hans närmare eller fjärmare omgivning, vilka, liksom tidigare hans kamrater i skolan och senare hans medfångar i straffanstalten, alldeles oberoende av vilka bekymmer eller svårigheter de för övrigt hade att kämpa emot eller vilka olyckor som utifrån kunnat träffa dem, alla, utan undantag, tack vare sitt enkla, naturliga självförtroende voro honom så ojämförligt överlägsna, att han från början fann sig räddningslöst lämnad åt deras godtycke och alldeles oreflekterat uppfattade dem sona en gemenskap, från vilken han ensam på jorden var utesluten; han hade alltid känt sig stå ensam gentemot alla andraförenade till en levande enhet. Under den allra första tiden efter skolåren, medan Gunnarsson ännu försökte — om också så att säga på andras ansvar — fylla sina plikter i arbetet på gården, vacklade hans stämningar gentemot människorna visserligen ännu i enstaka ögonblick på gränsen mellan bottenlöst hat och lika bottenlös självförintande tacksamhet, därför att han i deras föraktfyllda överseende trodde sig vädra förstående medlidande, som ju var det enda han under hela sitt liv begärt av människorna. Men om han någon gång under denna tid försökte närma sig någon eller några av dessa förstående för att i sin tacksamhet öppna sig helt inför dem, så blev han hastigt nog upplyst om att han i verkligheten var dem antingen fullkomligt likgiltig eller rent av vämjelig som ett krälande skadedjur eller m. a o. just som den lömska inställsamma odugling han själv visste sig vara; och han smög sig då ytterligare förbittrad tillbaka, djupare ner i sitt hemliga hat. Överhuvudtaget förintade hans hat naturligtvis nu definitivt alla de rester av möjligheter till verkliga förbindelser mellan honom och människorna, som ännu kunde finnas trots hans osäkerhet och trots hans behov av deras stöd; hans hat fullbordade redan nu hans ensamhet säkrare än cellisoleringen i straffanstalten. Snart kunde han överhuvud icke deltaga i ett samtal vare sig bland sina jämnåriga eller andra och naturligtvis ännu mindre i deras nöjen eller förströelser; han förmådde icke ens lyssna till vad de talade om vid måltiderna eller under arbetet annat än om han trodde att deras ord öppet eller i anspelningar gällde honom och hans oduglighet, och överallt vädrade han naturligtvis fientliga avsikter och planer, som visade honom att de andra en gång för alla

sammansvurit sig emot honom och att hans hat följaktligen var fullt berättigat som självförsvar, som hans enda räddning. Det hände allt oftare under denna tid, att han dagar och veckor igenom drev ikring som en sömngångare utan att ana vad som försiggick omkring honom, därför att hans hat berusade eller bedövade honom tills han slutligen levde inneslängd i det som i dimmor eller ogenomträngligt mörker; och han kunde ligga vaken hela nätter för att fråssa i detta hat och utmåla för sig allt det onda han skulle göra människorna när hans stund en gång var inne; hans begär att hämnas på människorna för deras överlägsenhets och lyckas skull blev under sådana sömnlösa nätter stundom så starkt, att det bröt fram i en sorts böner eller ropande till Gud om att ge honom kraft att göra allt det onda han ville. Och från människorna bredde sig hans hat ut över hela tillvaron, över djuren, jorden, skogarna, havet, solskenet, icke endast därför att — som ovan antytts — allt som hade någon sorts samband med hans arbete fyllde honom med skräck, utan också därför att allting tycktes honom på något alldeles särskilt sätt tillhöra och såtillvida vara en del av alla de andra eller åtminstone vapen i deras kamp emot honom.

Det torde icke behöva vidare utvecklas, att Gunnarsson under dessa omständigheter för varje månad och år som gick blev alltmera oduglig för varje sorts arbete tillsammans med andra människor och att han följaktligen under denna tid sjönk allt djupare i dagdriveri och ensamhet, däri alla de förödelsens makter som från början härflutit ur hans brist på självtillit — hans människoskräck, hans självgrubblerier och hans livshat — kunde växa, fördjupas och breda

ut sig som aldrig förr, därför att han alltmera uppgav att kämpa emot dem och till slut lämnade sig alldeles

viljelöst i deras våld.

I samband med frågan om vissa brottslingars sällsamma bundenhet vid sina mödrar nämnde jag, att dessa brottslingars djupaste defekter genomträngt och blivit bestämmande även för deras sexuella liv, och innan jag nu går att framlägga den slutliga redogörelsen för huruledes Gunnarssons hat mot alla och allt i tillvaron nådde sin kulminations- och genombrottspunkt i mordet på hans fästmö, är det därför nödvändigt att upptaga till behandling också detta område av hans själsliv, därför att de onormala dragen i hans sexuella liv onekligen varit så starkt framträdande, att deras ursprung och betydelse i hans utveckling måste klarställas. Dessbättre kan jag härvid fatta mig kort; då, enligt hela min samlade erfarenhet från mina studier bland de brottsliga, alla såväl medvetna som omedvetna avvikelser från sexualitetens normala utveckling alltifrån dess första uppvaknande under barndomen intill dess bortslocknande under ålderdomen — bortsett från vissa former av homosexualitet — endast äro symtom eller konsekvenser av djupare liggande själiska defekter och aldrig primära eller ursprungliga orsaker till kriminella egenskapers uppkomst, kunna detaljer i dessa avvikelser aldrig bliva av grundläggande eller väsentlig betydelse inom kriminalpsykologien. Dessutom torde, efter de nu framlagda redogörelserna för på vilka vägar de här ifrågavarande brottslingarnas innersta defekter blivit avgörande inom snart sagt alla andra områden av deras själsliv, redogörelsen för hur samma defekter sögo sigigenom och satte sin prägel även på deras sexuella drifter till en viss grad vara given som självklar.

Först och främst torde utan vidare ligga i öppen dag, att dessa brottslingars sexuella drifter aldrig kunde bilda grundvalen för eller överhuvudtaget uppgå i själisk kärlek av ens det enklaste, mest primitiva slag, därför att deras livsoduglighetsmedvetande från början omöjliggjort uppkomsten av alla sorters förutsättningar för sådan kärlek. Eller hur skulle blott den minsta skymt av ömhet eller vilja att skydda och värna en kvinna kunna uppkomma inom dessa ångesthetsade, som aldrig någonsin kunnat nalkas en medmänniska annat än för att tigga medlidande och stöd? Och hur skulle de någonsin blott kunna drömma om att ge sig själva åt en annan människa, då hela deras liv förflutit i grubbel över varför de i verkligheten icke existerade såsom självständiga människor? Eller hur skulle de kunnat ana någonting om lyckan att tillsammans med en annan kämpa sig fram genom livet, då medvetandet om deras egen vanmakt från början kvävt varje tanke på kamp och livet för dem överhuvudtaget aldrig varit annat än ett mållöst lidande? Hade dessa brottslingar kunnat älska en kvinna, så skulle det helt enkelt ha inneburit, att i deras natur funnits krafter nog starka att övervinna deras ödesdigra defekter eller m. a. o. att de icke varit vad de nu i verkligheten voro, och bland alla de tusen sinom tusen grubbelgissningarna om vad som varit grundfelet i hans liv fann jag hos Gunnarsson verkligen också tanken, att alla hans olyckor berott på att han aldrig kunnat »bli riktigt kär» i en flicka; kanske hade rentav också, bland allt annat som hetsade honom fram genom ständigt nya löslighetsförbindelser,funnits en omedveten ångestförhoppning om att han en gång på dessa vägar skulle möta en kvinna, som kunde väcka hans kärlek, och att han genom henne eller genom sin kärlek till henne skulle kunna resa sig ur all sin förnedring och bli såsom alla andra riktiga levande människor. — Till förekommande av missförstånd bör måhända ytterligare betonas att vad jag här åsyftat *icke* varit att dessa brottslingar saknade förmågan att *varaktigt* älska i detta ords högre betydelse; de skulle väl i så fall på denna punkt endast föga skilt sig från ett stort antal genomsnittsmänniskor; utan vad jag här velat framhålla är att deras djupaste defekter förkvävt och utrotat alla förutsättningar för att *ens i lösryckta ögonblick* besjälas av en aning av sådan kärlek. — Deras sexuella förbindelser kunde under dessa förhållanden självklart icke bliva av annat än rent sinnligt eller köttsligt innehåll; och detta väl att märka i dessa ords egentliga och exakta betydelse och icke i den mening vari man ofta använder dem för att i det dagliga livet karakterisera njutningslystnas och lastbaras utsvävningar, i vilka det i verkligheten nästan alltid finnes kvar åtminstone någon rest av sympati, tacksamhet, välvilja och andra högre mänskliga känslor. Men härav följde återigen, att det i dessa brottslingars sexuella lidelser icke fanns någon som helst högre normgivande och begränsande makt, de voro lika räddningslöst lämnade i dessa som i alla sina övriga drifters våld, och endast de neddragande, upplösande och livsförintande instinkterna i deras natur kunde utöva något inflytande inom deras sexuella liv.

Bland dessa förödande, naturligtvis i yttersta hand också ur deras livsoduglighetsmedvetande härflytande makter vardet framför allt en, som redan från deras sexuella drifters första uppvaknande gjorde sig starkt gällande,

nämligen deras vanmakts- eller underlägsenhetskänsla inför alla människor utan undantag. Jag har redan nämnt, att Gunnarsson under barndoms- och uppväxtåren i sina dagdrömmar brukade frossa i grymheter, som han under fantastiska omständigheter skulle bli i stånd att begå mot sina skolkamrater. Dessa drömmar slogo stundom över i sin motsats, d. v. s. i fantasier om hur han själv blev underkastad tusenfalt mera förnedrande behandling än han någonsin upplevat, men antingen han gjorde sig själv till alla dessa omänskligheters subjekt eller objekt, voro fantasiernas ursprung i hans längtan efter absolut maktfullkomlighet lika påtagligt; i förnedringsfantasierna frossade kan kanske t. o. m. djupare och starkare än i några andra, därför att hans egna grymheter som härskare här riktades emot honom själv. Alla dessa vidunderliga fantasier voro utan tvivel redan från början starkt vällustbetonade, ehuru han naturligtvis under barndomen icke hade någon aning om det sinnestillstånds art, i vilket de försatte honom. Allteftersom hans sexuella utveckling fortskred, kommo dessa fantasier emellertid att alltmera uteslutande röra sig om kvinnor och de växte samtidigt både i fråga om intensitet och utbredning i hans andliga liv; dessutom fylldes snart också hans nätter under sömnen av liknande drömmar. Men dessa drömmar följde honom slutligen också ut i det verkliga livet såtillvida att hans djupaste vällust i varje ny sexuell förbindelse berodde på fantasier om att hans tillfälliga älskarinna befann sig så fullständigt i hans våld, att hon måste böja sig ända intill döden för hans maktfullkomlighets nycker.Likväl skulle alla dessa ur hans livsoduglighetsmedvetande oemotståndligt framvällande fantasier om gudomlig makt och rätt över allt skapat, hur oändligt djup vällust de än skänkte honom, alldeles uppenbart aldrig kunnat göra honom till mördare, helt enkelt därför att varken hans medvetna eller omedvetna längtan efter att förverkliga dem var stark nog att driva honom till handling — det visade sig under jakten efter alla hans sexuella lösaktighetsförbindelser. Först när en annan, i det verkliga livet ojämförligt mycket starkare kraft kommit till, fullbordades hans öde, varvid visserligen under själva mordgärningen de genom hans medfödda defekter förgiftade sexuella drifterna bröto fram i verkligheten.

Denna kraft var helt enkelt hans fasa för allt ansvar, den på samma gång djupaste, starkaste och mest omedelbara följden av hans medvetande om sin egen livsoduglighet.

Så länge han ännu kunnat hålla sin förbindelse med Anna någorlunda hemlig eller i varje fall vid behov alltid kunnat förneka den hade hon knappast spelat större roll i hans liv och framtidsgrubblerier än alla de tidigare offren för hans liderlighet; möjligen hade han så småningom kommit att hata henne djupare än de andra därför att hans förhållande till henne varat längre än till alla föregående och därför att det följaktligen sannolikt skulle bli svårare för honom att skaka henne ifrån sig än alla de andra; liksom han i allting annat såvitt möjligt flytt från sina egna handlingar, hade han också genomgående försökt göra sina sexuella förbindelser så kortvariga som möjligt och helst avbrutit dem samma dag de fullbordats. Men i samma ögonblick han fick veta att Anna var havande och att han alltså, med eller utan äktenskap,skulle nödgas inför människorna påtaga sig ansvaret för deras förbindelse och till slut också för det barn som hon skulle föda, sköt ett så gränslöst hat emot henne upp inom honom, att det ovillkorligen uppsög i sig allt hans livslånga vanmaktshat mot människorna och tillvaron i alla dess former, helt enkelt därför att hon i det ögonblicket blev den som framför alla andra människor på jorden hade rätt att öppet fordra handlande på eget ansvar av honom. Om han skulle kunnat hata något levande väsen ännu djupare än henne, så skulle det varit barnet som hon bar under sitt hjärta, därför att det för all framtid skulle bliva hans fordringsägare, efter modern representanten för tillvarons krav emot honom som människa; men hans hat mot den ofödde försvann naturligtvis i hatet mot henne som skulle föda. För första gången i hans liv hade en människa vågat ställa honom inför ett verkligt ansvar, från vilket han varken kunde tigga, smyga eller ljuga sig bort. Därför hatade han henne så som han förr endast hatat mänskligheten i gemen eller hela tillvaron eller verkligheten såsom sådan. Men därför kunde han nu också genom att mörda Anna en gång för alla släcka sitt hat mot människorna och tillvaron i dess helhet och en gång för alla övertyga sig om att han var starkare än hela verkligheten; allra djupast i sitt hjärta, i det fullkomligt omedvetnas mörker kände eller anade han, att han i Annas person mördade hela mänskligheten och verkligen för alltid befriade sig från allt livsansvar. Och liksom så många andra mördare var Gunnarsson verkligen för första och enda gången i sitt liv fullkomligt lycklig efter mordet, därför att han nu äntligen funnit uttryck för sitt väsens innersta längtan i en verklig handling.

SKENLIV.

Inom de här ifrågavarande brottslingarna hade alla individuella känslor och därav beroende instinkter antingen från födseln eller från deras tidigaste barndom varit för svaga för att kunna bilda grundvalen för något personligt liv, ocb ur den därav följande själiska tomhet, som jag mött hos så många brottslingar av alla psykologiska kategorier och ur vilken de sökt fly på så många olika vägar, hade dessa på ett mycket tidigt stadium av deras liv omedvetet strävat efter att rädda sig genom att försöka så att säga utifrån tillägna sig från sin omgivning icke endast alla dess konventionella och praktiska levnadsregler, utan också alla dess moraliska livsnormer; och då de med en sorts feghetens entusiasm ansträngt sig att in i alla detaljer följa allt vad de kunnat uppfatta av dessa regler eller lagar, hade de verkligen blivit övertygade om att de uppfyllt alla plikter som ålegat dem. Men då det bakom eller under detta skenliv i andras former ingenting annat ursprungligt levande funnits kvar inom dem än den nakna självbevarelsedriften och följaktligen ingenting inifrån dem själva kunnat ställa sigbegränsande emot densamma, så hade den naturligtvis snart urartat i en radikalt egocentrisk livsfientlig egoism, som i verkligheten också blivit det centrala och avgörande i deras liv såväl direkt som indirekt därigenom att de hos andra naturligtvis ingenting annat kunnat se än vad de i någon mån upplevat inom sig själva (se inledn.) och följaktligen, när de trott sig följa sin omgivnings livsregler, i verkligheten icke behärskats av annat än sin egen egoism. Och alla de tendenser till oftast kanske endast för deras närmaste betungande, men stundom även för samhället farlig eller skadlig egoism, som man inom det normala livet möter överallt hos människor, vilkas ursprungliga känslor mer eller mindre fullständigt förtvinat och dött och vilkas själsliv följaktligen i motsvarande omfattning endast rent mekaniskt funktionerat vidare i invanda eller av samhället eller deras omgivning föreskrivna former, återfann jag följaktligen utvecklade och förverkligade utan någon som helst begränsning inom dessa brottslingar.

Den såvitt jag kunnat finna mest typiska representanten för denna grupp av brottslingar hade levat i blodskamsförhållande med tre av sina döttrar och dräpt eller mördat sin hustru, och han hade dessutom efter all sannolikhet begått mordbrand och mened, för vilka sistnämnda brott han dock i brist på bevis icke kunnat fällas.

Rörande det yttre förloppet av hans liv och förbrytelser må här till att börja med anföras följande fakta ur rättegångshandlingarna, vilka jag under redogörelsen för hans självutveckling skall försöka komplettera på alla nödvändiga punkter.Olof Malmström var son till en grovarbetare och hans hustru på landet. Han hade levat i sitt föräldrahem till vid 14 års ålder, gått i folkskola, konfirmerats, haft plats som drängpojke hos grannar i socknen och vid 17 års ålder tagit värvning vid sin hemtrakts regemente, där han tjänat som soldat i något mera än 8 år. Under tiden hade han vid 23 års ålder fått plats som skogvaktare på en av sin födelseprovins' största herrgårdar, en anställning som han sedan innehaft i 28 år och från vilken han blivit uppsagd på grund av omorganisationer på godset några månader innan han häktades. Samtidigt som han tillträtt skogvaktarebefattningen hade han gift sig med en dotter till sin företrädare i tjänsten, Brita Andersson, och övertagit hennes barndomshem, skogvaktarebostället Mossarp, där han och Brita förblivit boende under hela sitt äktenskap. Med sin hustru hade han haft tre söner och fem döttrar.

Den 12 maj samma år som Malmström fyllt 51 år anmälde han för vederbörande myndigheter i orten att hans hustru varit försvunnen sedan fyra dagar, under vilka han själv varit bortrest i affärer, samt att hon efterlämnat ett brev om att hon begått självmord genom att dränka sig.

Det ansågs allmänt i trakten att förhållandet mellan Malmström och hans hustru aldrig varit annat än gott och man fann därför ingen anledning att misstänka honom för att ha haft någon del i Britas försvinnande. Likväl vunno hans uppgifter om hennes självmord ingen riktig tilltro. Brita hade gjort sig känd som en stilla, undergiven, religiös kvinna, som man omöjligt kunde tro i stånd till att ha tagit sitt eget liv. Dessutom tilldrog sig Malmströms uppträdandeunder de närmaste dagarna efter hennes försvinnande allmän uppmärksamhet. Han lät icke verkställa några allvarliga efterforskningar efter hennes lik och han underrättade icke sina bortavarande barn om hennes död; och i sina uppgifter om vad som förekommit under dagarna före den 12 maj visade han sig

vacklande och lät t. o. m. undfalla sig några hemlighetsfulla uttalanden om att hon möjligen icke hade dränkt sig utan rest till släktingar i Amerika. Härtill kommo några obestämda antydningar från Malmströms närmaste grannar på en gård vid namn Myngen om att han försökt förmå dem att anlägga eld på Mossarp under hans frånvaro för att kunna göra troligt att Brita brunnit inne. I varje fall började inom kort i trakten sprida sig misstankar om att Malmström skaffat sin hustru ur vägen, och sedan myndigheterna inlett officiella undersökningar kallades han cirka fjorton dagar efter anmälan om hennes försvinnande till första polisförhör.

Han hade då redan en helt ny version om Britas försvinnande färdig. Hans första ord då han inträdde hos kronofogden voro: min hustru lever, jag har fått brev som jag skall lämna kommissarien, så den saken är snart ordnad, och jag vill betala kostnaderna för besväret. Han överlämnade härvid ett brev, som Brita, enligt uppgift i ett postskriptum i detsamma, låtit en åttaårig flicka skriva och däri hon meddelade att hon var vid liv och blev väl vårdad efter ett anfall av sinnesförvirring samt uppmanade sina anhöriga att icke vara oroliga för hennes skull, ehuru hon icke ville låta dem veta var hon uppehöll sig. Och ungefär samtidigt ankommo till trakten två andra brev avsedda att ytterligarestyrka att Brita icke var död. I det första, som var adresserat till en av Malmströms grannar, meddelade brevskrivaren att han funnit henne sanslös i en liten båt ute på havet, men att hon nu var återställd efter sina lidanden, samt att han längre fram skulle skriva vidare. I det senare, som var ställt till kyrkoherden i församlingen, berättade Brita själv genom en väninna som skrev efter hennes diktamen, att hon sökt döden i ett anfall av vansinne men blivit räddad av en fiskare och att hon nu inom kort skulle resa till sin syster i Amerika, och hon anropade kyrkoherden brinnande varmt att ställa det så att ingen annan och framför allt icke hennes man komme att få lida för vad hon begått under sin sjukdom, och till slut sände hon kärleksfulla hälsningar till sin man med bön att han måtte förlåta henne allt det onda hon gjort honom i livet.

Av dessa brev visade sig de båda första vara skrivna av Malmström själv och det tredje av hans yngsta dotter, Erna, som låtit förmå sig att renskriva ett koncept, vilket Malmström påstått sig hava mottagit i det första, till honom själv adresserade brevet från Brita. Detta brev hade aldrig varit postbehandlat, det andra hade avsänts från närmaste stad en av de dagar Malmström varit där, och det tredje hade postats av Ernas fästman under ett tillfälligt besök i en annan närbelägen stad.

Den 14 juli anträffades Britas lik nedgrävt i en potatisrås på Mossarp några hundratal meter från mansbyggnaden, och samma dag häktades Malmström som misstänkt för mord på sin hustru.

När man meddelade honom att liket anträffats blev han

först mycket tyst, men framkastade efter en stund möjligheten att Brita blivit mördad av någon luffare. Och denna helt och hållet nya hypotes utarbetade han under den närmast följande tiden hastigt till en mycket detaljrik teori om att Brita blivit mördad av en kringvandrande mormonmissionär vid namn Knut Janson, och redan vid tredje rannsakningen inlämnade han till rätten en avskrift av ett brev, vilket efter vad han uppgav blivit insmugglat till honom i fängelset och vilket bl. a. innehållit en fullständig bekännelse av Janson om att han mördat Brita. Den nya versionen försökte han förena med den närmast föregående därigenom att han framhöll som sannolikt att det varit denne Janson, som skrivit de fingerade breven från Brita för att göra honom, Malmström, misstänkt för mordet.

Om Janson berättade Malmström första gången han nämnde hans namn inför rätten endast att han lärt känna Brita för 32 år sen och att han kort därefter rest till Amerika men dessförinnan lovat henne att komma tillbaka och gifta sig med henne, samt att han nu, den 3 maj på aftonen, kommit till Mossarp och begärt natthärbärge, varvid Brita iakttagit att han haft lösskägg som dolt ett stort brännärr på hakan och att han medfört en väska med underliga redskap, sannolikt falskmynteriverktyg, och då Malmström och Brita öppnat dörren till hans rum på morgonen hade han kommit emot dem med två höjda revolvrar och hotat att döda dem om de yppade något av vad de sett, varefter han försvunnit i skogen och icke vidare hörts av. Avskriften av det enligt Malmströms uppgift i fängelset insmugglade brevet var undertecknat av ordföranden i Sv. h. d. s. hemligabrödraförbund i Hamburg och innehöll utom Jansons bekännelse ett meddelande, att det kommit till brödraförbundets kännedom att en av dess medlemmar mördat Brita och att han därför blivit fasttagen och dömd till döden samt att han

nedskrivit den medsända bekännelsen omedelbart före avrättningen. I bekännelsen berättade Janson bl. a., att han som ung friat till Brita men fått avslag och därför rest till Amerika och att han efter sin återkomst därifrån efter 17 år ofta besökt henne i hennes hem för att locka henne till otrohet mot sin man, samt att han vid sitt sista besök på Mossarp försökt tvinga henne att följa honom till Amerika, och då det misslyckats hade han övat nesligt våld mot henne och därefter dödat henne genom att låtsas avtorka hennes tårar med en näsduk doppad i gift, vilket Brita inandats, varefter han betalat två av folket på granngården Myngen 50 kr. för att skaffa liket i sjön.

Med anledning av dessa Malmströms uppgifter fastställdes, att ingenting kunnat insmugglas till honom i rannsakningshäktet och att ingen person vid namn Knut Janson någonsin verkat i Mormonkyrkans tjänst i Sverige; däremot hade verkligen en mormonmissionär vid namn Gustav Jensen några år tidigare vandrat omkring på svenska landsbygden som försäljare av religiösa småskrifter och t. o. m. en gång besökt Mossarp, varvid han råkat i gräl med Malmström angående kyrkliga spörsmål, vilket slutat med att han blivit utkörd.

Slutligen uppgav Malmström under en av de sista rannsakningarna, att han cirka 14 dagar efter Britas död tillfälligtvis fått höra av grannfamiljen på Myngen, att modern (somemellertid avlidit kort därefter) och två av sönerna varit på Mossarp natten mellan den 7:de och 8:de maj och att en jude vid detta tillfälle visat dem Britas lik och erbjudit dem 100 kr. för att skaffa det i sjön, vilket de åtagit sig men icke vågat utföra i det starka månljuset, varför de i stället grävt ner det i potatisråsen där det sedan anträffats; Malmström framhöll härvid, att Janson och juden naturligtvis varit samma person, och som förklaring på varför han icke tidigare nämnt någonting om allt detta uppgav han att han icke fäst sig vid Myngenfolkets prat, därför att han då ännu varit övertygad om att Brita levde eftersom han fått brev ifrån henne. De båda sönerna från Myngengården förklarade, att dessa Malmströms uppgifter voro uppdiktade från början till slut. —

Under de efterforskningar angående Malmströms förflutna liv, som igångsattes efter häktningen, kom det i dagen att Malmström en gång tre år tidigare följt sin yngsta dotter, Erna, som då varit havande, till en barnmorska i provinsens största stad och att han där inackorderat ett barn som Erna fött men som avlidit kort därefter; och det framkom misstankar om att Malmström varit fader till detta sin dotters barn. Under förhören med Erna visade det sig att han sannolikt levat i blodskamsförhållande även med sina båda äldre döttrar, Elsa och Inga, och efter vad samtliga döttrarna uppgåvo inför rätten hade han först försökt övertala dem att hänge sig åt honom därför att en läkare rått honom att för sin hälsas skull leva så mycket som möjligt i köttsliga förbindelser med kvinnor och därför att de i varje fall redan nu borde lära sig hur kvinnor bli havande för att icke senare,då de släppts ensamma ut i livet, bli offer för illasinnade på grund av sin okunnighet, och då de icke givit vika för dessa övertalningar hade han med hotelser och våld tvungit dem att underkasta sig hans vilja; med var och en av de båda äldre döttrarna hade han bedrivit otukt tre eller fyra gånger under de vintrar då de förberetts till sin konfirmation; förhållandet till den yngsta dottern, vilket börjat redan innan hon fyllt 15 år, hade däremot varat ända tills hon vid 20 års ålder fött det sedan utackorderade barnet.

När döttrarnas utsagor ur protokollet upplästes för Malmström, erkände han sig genast skyldig till alla dessa brott. Men sedan häradsrättens utslag fallit, enligt vilket han för vart och ett av blodskamsbrotten dömts till livstids straffarbete, återtog han i en skrift till hovrätten hela sin bekännelse och vidhöll även inför Högsta Domstolen att han var oskyldig till allt som i detta liksom i så många andra avseenden lagts honom till last. I sin skrift till hovrätten uppgav han, att åklagaren själv i enrum sagt honom, att han tvungit döttrarna till uppgifterna om blodskamsbrotten genom att hota dem med att åtala dem alla för att tillsamman hava mördat Ernas barn, samt att åklagaren vid samma tillfälle avpressat honom bekännelsen om blodskamsbrotten genom hot om att låta detta åtal gå i verkställelse, om han icke erkände sig skyldig till dessa brott; såväl döttrarnas uppgifter inför rätten som hans egen bekännelse, vilken tillkommit uteslutande för att rädda hans barn, voro följaktligen utan all betydelse. Åklagaren tillbakavisade dessa beskyllningar såsom fullkomligt sanningslösa. —

För den ovan nämnda mordbranden, som gällde hans egethögt försäkrade hem, hade Malmström varit åtalad tre år före Britas död. En mängd vittnen intygade under mordprocessen, att han efter branden varit allmänt misstänkt i orten för att hava anlagt elden, men att ingen vågat uppträda emot honom inför rätten. Enligt dessa vittnesmål

hade han redan vid brandtillfället börjat tala i hemlighetsfulla ordalag om att detta nog komme att visa sig icke ha berott på olyckshändelse, och under den närmast följande tiden hade han försökt sprida misstankar mot en mängd olika personer i trakten, däribland särskilt mot en av sönerna på Myngengården och mot en i bygden illa känd kringstrykerska, misstankar som visat sig sakna all grund. Men mera än något annat hade, enligt vittnenas utsago, Britas förändrade sinnestillstånd efter branden bidragit till att hålla misstankarna emot Malmström vid liv. Brita hade visserligen alltid varit känd som en stilla och undergiven natur men också som en frisk och duktig husmor med jämnt och gott humör, och omedelbart efter branden hade hon börjat lida av huvudvärk, oro, grubbel, melankoli och sömnlöshet, och under månljusa nätter, då skenet utifrån tyckts ha skrämt henne, hade hon upprepade gånger lämnat sitt hem och irrat ikring i skog och mark intill daggryningen; och branden hade uppenbarligen ständigt varit i hennes tankar, såsom det enda ämne som numera riktigt intresserade henne under samtal med grannar och vänner. Några direkta misstankar mot Malmström hade hon visserligen aldrig uttalat, men alla som kommit i beröring med henne under denna tid hade haft ett bestämt intryck av att hon plågats av samvetsångest efter vådaeden som hon avlagt tillsamman med honom. Undermordprocessen framhöll åklagaren som sannolikt, att Brita haft kännedom om att Malmström anlagt elden och att detta varit ett av de starkaste motiven till mordet; och många vittnen intygade att han efter branden ständigt varit irriterad av hennes oro och sjuklighet. — För den mened Malmström sannolikt begått under mordbrandsprocessen blev han aldrig åtalad, eftersom han i denna process måst frikännas i brist på bevis.

För blodskamsbrotten dömdes Malmström av alla instanser till livstids straffarbete. Häradsrätten dömde honom dessutom för mord till döden. Hovrätten och Högsta Domstolen ansågo däremot icke utrett att han handlat med berått mod då han dödat sin hustru och dömde honom följaktligen för dråp till livstids straffarbete. —

Malmström erkände lika litet under den tid jag sysselsatte mig med honom som under rättegången något av de brott han begått. Tvärtom arbetade han i fängelset oavbrutet vidare på att så att säga fullkomna det stora försvarsverket från processen genom att överallt, där det av något skäl syntes honom behövligt, infoga nya uppdiktade händelser, förhållanden och omständigheter till desto fullständigare förklaring av hans fienders handlingssätt gentemot honom, och han uppfann t. o. m. alldeles nya teorier om Britas försvinnande och om döttrarnas motiv till de falska vittnesmålen. Det blev följaktligen endast i och genom hans lögner som jag hade att tränga fram till de centrala defekterna i hans själsliv.

Jag lärde känna honom i fängelset helt kort efter det att domen på livstids straffarbete hade fallit i högsta instans, och liksom så många andra livstidsfångar före och efter honombörjade Malmström redan under mitt första besök förhöra sig om de juridiska möjligheterna för att få målet upptaget till ny prövning. Men i motsats till alla andra nekande livstidsfångar utom de med honom psykologiskt besläktade talade Malmström lugnt, sakligt, säkert, energiskt, med efter allt att döma bottenfast kraft ur ett gott samvete, då han framlade inför mig alla de vidriga omständigheter, som gjort att han blivit oskyldigt misstänkt och dömd. Vid den nyssnämnda tidpunkten brukade hos andra nekande livstidsfångar förmärkas en viss likgiltighet eller trötthet i deras nekande, utan tvivel en produkt av dessa under cellårens första period alldeles särskilt strängt isolerade fångars känsla av hjälplöshet inför allt som framdragits emot dem under den ofta årslånga processen, liksom inför den slutliga domen, vilken fallit med samhällets högsta och tyngsta auktoritet och under denna tid verkligen i regeln framstod för dem som icke endast statens utan hela mänsklighetens fördömelse över deras ogärningar; det var i regeln först sedan dessa livstidsfångar hunnit pressa undan i glömska eller ännu hellre grundligt förfalska minnena från rättegången och sedan de förresten återvunnit självförtroende och livslust bland sina yrkeskamrater ute i fängelsets gemensamhetsavdelningar, som de gamla lögnerna från rannsakningarna och klagoskrifterna till överdomstolarna i någon mån levde upp igen, organiserades i mer eller mindre välbyggda system och, vare sig de verkligen fördes fram i resningsansökningar eller ej, blevo det huvudsakliga innehållet i dessa fångars liv, naturligtvis därför att de tack vare sin självbedrägeriskhet lyckades bevara sin tro på dem såsom den enda möjligheten att brytaupp portarna till allt vad de längtade efter ute i världen. Hos Malmström märktes däremot icke minsta spår av vacklan eller tvekan och — vad som kanske var ännu mera betydelsefullt — icke heller minsta skymt av den särskilda spejande oro eller darrande iver att i varje ögonblick hemligen övertyga sig om vad intryck lögnerna gjort, vilken

trots alla deras ansträngningar mer eller mindre plägade sätta sin prägel även på de mest tränade ljugares uppträdande, åtminstone så länge de förmådde intala sig att de hade något att vinna av den som de strävade efter att överbevisa. Det fanns knappast ens någonting av hjälpsökande i Malmströms uppträdande: till den grad självklart tycktes han anse det vara, att jag som hederlig man skulle vilja efter måttet av mina krafter bidraga till att en oskyldigt dömd bleve återupprättad, och dessutom framhöll han redan nu i förbigående, att han så snart han blivit fri naturligtvis komme att skäligen ersätta mina tjänster — detta icke i ton av inställsamt trevande mutförsök, utan öppet och ärligt, som en man vilken från ungdomen varit van att göra rätt för sig emot alla och envar. Överhuvudtaget mottog han mig därute i cellen på fängelset snarast som han förr i världen i sitt hem på landet skulle mottagit en efterskickad advokat, om han förlorat en civilprocess vid häradsrätten: som en trygg och självsäker bonde, vilken genom underdomstolens misstag aldrig förmåtts att tvivla på att han förr eller senare skulle få sin fulla rätt. Och när det under mina närmast följande besök efter hand gick upp för honom, att jag från domstolsprotokollen in i alla detaljer kände hans lögner och genom vilka vittnesmål eller andra bevismedel devederlagts punkt för punkt, var det icke den ertappade brottslingens skamsna snopenhet eller den avslöjades trötta eller ursinniga förtvivlan över att ha förlorat ännu en chans, kanske den sista, som mötte mig, utan helt enkelt en stark och oskyldig mans ärliga indignation och naturliga vredesutbrott, då dumhet eller feghet på nytt vältrat hinder i hans väg fram till den enklaste rättfärdighet.

Det fanns ingen möjlighet att misstaga sig om att icke denna bergfasta samvetstrygghet var ursprunglig och äkta: vad jag här hade framför mig var verkligen en man, som ur sitt väsens innersta djup inför Gud och människor visste sig oskyldig till de brott för vilka han dömts. Men samtidigt fanns det naturligtvis ännu mindre någon möjlighet att ens ett ögonblick tänka på att sätta tro till de lögner Malmström under rättegången framfört till sitt försvar och som han nu i utförligare och mera omedelbart personliga variationer upprepade och vidare utvecklade för mig i fängelset.

Det bör emellertid här framhållas, att jag under mina studier bland mördarna hos åtskilliga nekande mött något av en liknande känsla av deras straffs orättfärdighet som hos Malmström, ehuru naturligtvis i ojämförligt mycket svagare grad och på grund av helt andra psykologiska förutsättningar, och det må därför i detta sammanhang tillåtas mig att infoga några ord om erkännandets och nekandets psykologi i allmänhet.

Vanligen antager man ju att en brottslings erkännande antingen beror på mer eller mindre djup och varaktig ånger eller därpå att han insett det lönlösa i fortsatt nekande. Men av dessa antaganden är det första en av de så oerhört talrikakriminalpsykologiska feluppfattningar, som uppkomma genom att man under de brottsligas handlingar inlägger normala eller genomsnittsmänskliga drivkrafter eller motiv. Ånger i etisk mening finner man, enligt min erfarenhet, som jag i den här närmast föregående studien utvecklat, överhuvudtaget aldrig bland grova brottslingar. Och att en brottsling, som står inför inga andra alternativ än döden eller livstids straffarbete, genom erkännande i viss mån frivilligt (ty några absoluta bevis existera ju icke i verkligheten) skulle påtaga sig ett av dessa straff, blott därför att han blivit intellektuellt övertygad om att domstolarna funnit bevisen emot honom fällande, är helt enkelt en psykologisk omöjlighet: han skulle ovillkorligen in i det sista hoppas på att någonting alldeles oväntat skulle omöjliggöra domen, t. ex. nya (naturligtvis falska) vittnesmål eller andra bevismedel till hans fördel, tvekan hos domarna inför hans enständiga nekande, att man kommit till insikt om att han handlat i nödvärn eller åtminstone av ädla motiv o. s. v., och med varje brottslings självbedrägeriskhet skulle han finna tusen sinom tusen liknande anledningar till förhoppningar att slutligen segra i sitt nekandes kamp emot straffet; en dödsdömd mördare kom under ett av våra samtal kort efter benådningen att berätta mig, att han aldrig ett ögonblick trott att dödsdomen varit allvarligt menad, utan hela tiden »förstått att den blott varit en demonstration», d. v. s. att det från början varit avtalat mellan regeringen och högsta domstolen att han icke skulle bli avrättad, men att högsta domstolen skulle döma honom till döden för att lugna den enfaldiga allmänna opinionen, som i hans fall krävt lagens strängaste straff.När mördare erkänna, är det nästan undantagslöst antingen helt enkelt därför att de vänta sig fördelar därav eller därför att de i sitt hjärta erkänna straffets berättigande. I det förra fallet bryter självbedrägeriet återigen fram och förespeglar dem de mest fantastiska möjligheter som följd av deras erkännanden; och särskilt har jag härvid iakttagit, att redan det

självövervinnelsens lidande, som naturligtvis föregår alla mördares erkännande, oftast i deras egna ögon till den grad rentvår dem från varje skuld, att de efter erkännandet ovillkorligt vänta sig underverk av straffmildring, om icke rentav straffrihet som rättvis belöning, och de känna sig redan av detta skäl efter domen som offer för det svartaste förräderi, begånget av samhället eller dess hantlangare, poliser, åklagare, försvarsadvokater, domare och fängelsepräster; och det är sålunda tydligt, att dessa brottslingars självbedrägeri allt efter omständigheterna för övrigt kan bli en av de starkaste orsakerna till såväl deras nekande som deras erkännande. Vad återigen dessa brottslingars innersta, naturligtvis omedvetna känsla av deras straffs berättigande angår, så fanns i regeln däri förvisso icke minsta skymt av vilja att försona vad de brutit, utan den berodde uteslutande på att de i sina hjärtan voro orubbligt övertygade icke endast om sin egen rätt att mörda, utan i naiv konsekvens härmed också om alla andras rätt att hämnas; det hade aldrig fallit dem in att deras straff skulle kunnat vara någonting annat än de andras samfällda hämnd, och i sitt väsens djupaste instinkter visste de t. o. m. att de själva, om de haft makten, skulle hämnats tusenfalt hårdare än samhället i sina straffanstalter gör. Hela dennamördarnas hemliga visshet om straffets berättigande kunde jag konstatera på tusentals olika vägar; den bröt fram eller låg lättfunnen i snart sagt varje deras ord under mina samtal med dem i fängelset. Alldeles öppet framträdde den i deras uttalanden om *andras* brott och straff: det finnes säkerligen icke på jorden något ställe, där man dömer hårdare över andras försummelser, felsteg, synder och brott än i ett fängelse för livstidsdömda; jag kan icke erinra mig ett enda fall, i vilket en livstidsfånge skulle ha röjt minsta gnista av barmhärtighet i sitt bedömande av en annans brott, vare sig det gällde en nykommen, som för tillfället pinades i cellisoleringen, eller en äldre brottsling med vilken han under åratal levat i kamratskap (märk väl: icke vänskap, ty därav fann jag aldrig minsta aning bland de brottsliga i fängelset). Dessa brottslingar hade ännu lång väg fram till den mosaiska vedergällningslagens öga för öga och tand för tand: de fordrade för ögat eller tanden total förintelse av den skyldige, om möjligt under särskilda kval. Och denna sällsamma, uråldriga uppfattning av brottet och straffet som likaberättigade var, efter vad jag kunnat finna, den djupaste källan till det stora flertalet mördares erkännande; och kanske kunna djupare undersökningar också på denna punkt komma att bekräfta Lombrosos och den antropologiska skolans tes om de brottsligas psykologiska släktskap med de lägst stående primitiva folken. — Jag har i ett tidigare arbeteKriminalpsykologiska Studier I Bidrag till tjuvnadsbrottens psykologi, sid. 43—44. nämnt, att gamla yrkestjuvar i allmänhet anse sin rätt att stjäla lika god som samhällets rätt attbekämpa stölden med straff och tvångsarbetsinterneringar; och dessa brottslingars uppfattning av deras yrkes existensberättigande just sådant som det finnes och behandlas av samhället har otvivelaktigt sina djupaste rötter i en liknande känsla av straffets rättfärdighet som de här behandlade mördarnas. —

Men om flertalet av de mördare som aldrig erkände sina brott sålunda funno kraft till sitt fortsatta nekande antingen i självbedrägeriska förhoppningar i alla tänkbara olika riktningar eller i sin mer eller mindre klart medvetna övertygelse att deras straff icke var rättfärdigt, så härflöt som nyss antyddes denna deras övertygelse ur helt och hållet andra psykologiska källor än samma övertygelse hos Malmström och de med honom själsligen besläktade. Oftast lärde jag känna de förstnämndas nekande hos fantastiskt oroliga vagabondnaturer, för vilka straffanstalternas tvång var ett millionfalt värre ont än hunger och köld och alla sorters umbäranden i friheten på landsvägarna och för vilka livet i fängelset följaktligen blev en stundligen och dagligen förnyad pina av oerhörd intensitet, som hetsade dem icke endast till ideliga brott mot anstaltsdisciplinen, utan också till att in i det sista förneka sina brott; och det var i allmänhet bland de, av olika psykologiska skäl, av de ändlösa straffarbetsåren alldeles särskilt förpinta, som jag mötte fortsatt nekande av detta slag. Med andra ord: dessa brottslingar förnekade inom sig själva icke de brott de förövat, utan endast att det för dem outhärdliga lidandet i fängelset skulle vara ett rättfärdigt straff för dessa brott, och det var följaktligen själva strafflidandet — resp. den fasa somstraffhotet fött inom dem efter fasttagandet, särskilt om de förut varit straffade — som gjorde det omöjligt för dem att i sina hjärtan böja sig för sina straffs berättigande och drev dem att öppet förneka sina brott.

Malmström var däremot, som redan framhållits, orubbligt övertygad om att han aldrig begått de brott för vilka han dömts.

Det kan förresten här i förbigående nämnas, att strafflidandet minst av allt kunde vara vad som drev Malmström

till fortsatt förnekande av sina brott: Malmström trivdes uppenbarligen, ehuru av så vitt skilda psykologiska orsaker som gärna tänkas kan, minst lika hjärtinnerligt väl i fängelset som den i detta arbetes första studie skildrade brottslingstypen Winge. Han åt med bästa aptit, fetmade, tycktes redan under cellåren fullt belåten med sitt nylärda arbete, liksom f. ö. med fängelsets hela dagordning, och han tröttnade aldrig på att lovprisa fångvårdsbefälets och bevakningsmanskapets alla utomordentliga förtjänster. Och ju längre jag sysselsatte mig med honom, desto starkare drogs min uppmärksamhet ovillkorligt till detta sällsamt excessiva välbefinnande i straffarbetslivets alla tusen tvångsregler och denna utomordentliga entusiasm för dem som satts att genomtvinga deras punktliga efterlevnad. Det var utan vidare tydligt, att detta välbefinnande och denna entusiasm ingenting hade gemensamt med Winges förut skildrade självbedrägeriska skönmålningar av verkligheten. Och lika tydligt var det, att vad som framför allt fyllde Malmström med verkligt djup lyckokänsla i fängelset var att han dagligen och stundligen genom att rigoröst följa ochunderkasta sig alla dess regler och föreskrifter och eventuellt bidraga till att andra förhindrades att överskrida desamma kunde tillvinna sig bevakningsmanskapets och befälets alldeles speciella välvilja. Särskilt sedan han flyttats ut på fängelsets gemensamhetsavdelning, där det fanns rikare tillfällen att ådraga sig de överordnades uppmärksamhet och visa sitt välförhållande än i cellisoleringen, återkom han i våra samtal ständigt till hur i alla avseenden förträffligt hans liv numera gestaltat sig: han hade från straffets första dag heligt föresatt sig att aldrig göra sig skyldig till minsta överträdelse av ordningsreglementet, utan att tvärtom alltid sträva att i arbete och annat göra *mera* än vad som fordrades av honom, och allting i fängelset hade gjort det lätt för honom att förbli denna föresats trogen, alla hade från början visat honom vänlighet och uppmuntran, ingen hade någonsin tilldelat honom minsta tillrättavisning, och sedan han flera gånger lyckats överraska kamrater vid insmuggling av tobak, karameller, brevlappar och annat i cellerna och genast skyndat sig att anmäla dem, hade befälet i tusen smådrag börjat visa honom sitt särskilda förtroende, en konstapel hade t. o. m. föreslagit honom till städare på direktörsexpeditionen, den högsta förtroendesyssla en fånge kunde uppnå, en verklig framtidsplats försäkrade Malmström mig, och det skulle icke dröja länge förrän alla inom fängelset, från den högste till den lägste, visste att på honom kunde man lita som på ingen annan, och något högre begärde han icke — hade det icke varit därför att han var oskyldigt dömd skulle han numera icke velat byta sitt liv i fängelset mot det gamla i friheten, det hade han flera gånger sagt till både direktören ochassistenten och andra o. s. v. Till att börja med verkade allt detta — som Malmström framförde djupt känslosamt, ofta nästan rörd till tårar över sin egen förträfflighet och över hur väl försynen hade skyddat honom sedan olyckorna brutit in över hans liv — knappast som mera än extrem inställsamhet av samma slag som man av självklara skäl mycket ofta möter i fängelserna, särskilt bland de livstidsdömda. Men under det att flertalet av de livstidsfångar jag lärt känna åtminstone bevarat någon smula självständighet i hemligt hat eller hån, trots eller resignation etc, kunde jag hos Malmström icke endast icke spåra någon som helst protestreaktion mot straffet; han hängav sig tvärtom lycksaligen åt det med hela sin själ, vällustigt utnyttjande dess torftiga möjligheter att tillvinna sig själv fördelar framför andra. Möjligen härflöt denna Malmströms bottenlösa servilism till någon del ur samma svaghetens och feghetens eller den faktiska hjälplöshetens och övergivenhetens behov av att söka skydd hos de maktägande, som väl är all vanlig inställsamhets närmaste källa såväl inom som utanför fängelserna. Men den hade uppenbarligen också ett ojämförligt mycket djupare och starkare ursprung, till vilket jag med några ord skall återkomma i samband med redogörelsen för hans psykologiska livsutveckling. —

Emellertid kvarstod endast alltför länge den skenbart olösliga motsatsen mellan hans faktiskt begångna brott och hans lika otvivelaktiga övertygelse att han icke begått dem, och det blev i verkligheten först efter betydligt mycket längre utsträckta besök än hos de flesta av de andra livstidsfångar jag sysselsatt mig med, som jag fann en ledtråd in till de defekter i hans själsliv, som samtidigt varit upphovettill denna motsats och det avgörande för hela hans livsutveckling. Ju mera ingående mina samtal med Malmström blevo, desto mera frapperades jag nämligen av det än ytterligare paradoxala faktum, att han i själva verket icke förnekade att han *begått* de ogärningar som han dömts för, utan blott att det kunde *bevisas* att han begått dem; och det blev så småningom fullt klart för mig, att vad han i verkligheten eftersträvade med alla sina lögner alldeles icke var att jag skulle låta mig personligen övertygas av dem, d. v. s. sätta tro till dem i egentlig mening, utan endast att jag oberoende av

mina tankar om dem för övrigt skulle erkänna dem som logiskt och faktiskt möjliga och följaktligen också som likvärdiga med åklagarens bevismaterial. Därmed skulle tydligen enligt Malmströms uppfattning hans förbrytelser inför mig liksom inför alla andra förnuftiga människor, för vilka han fått framlägga hela sitt bevismaterial, blivit obevisbara, och sedan skulle allting annat följa av sig självt; för min eller andras privata mening om hans brottslighet eller hans berättelsers lögnaktighet saknade han uppenbarligen allt intresse. *Formellt* måste han naturligtvis anstränga sig att övertyga mig om att alla dessa vidunderliga påfund och uppdiktningar endast återgåvo vad som verkligen skett, men *reellt* var vad han arbetade på att vinna ingenting annat än mitt medgivande att hans versioner om mordet, förhållandet till döttrarna o. s. v. voro lika acceptabla som domstolarnas. Hade det varit möjligt för honom att erkänna de begångna brotten utan att upphäva deras obevisbarhet skulle han säkerligen gärna gjort det, eftersom jag egendomligt nog tycktes önska något dylikt: till den grad likgiltigt föreföll det honomuppenbarligen, huruvida han verkligen begått dessa handlingar eller ej — det enda som han i sina tankar tillmätte någon vikt var tydligen att det aldrig någonsin kunnat, ej heller kunde eller någonsin skulle komma att kunna bevisas att han hade begått något enda brott emot statens lagar. Ett i viss mån liknande intryck får man visserligen av de flesta nekande mördares utredningar av varför de icke kunnat begå de brott för vilka de dömts. Men under det att dessa uppenbarligen inom sig själva ursäktade sina lögner med att ingen annan utväg stod dem öppen i deras stora nöd efter brotten, forcerade Malmström med all kraft tvärs igenom alla lögnerna sin *rätt* att ljuga liksom sin *rätt* att mörda — blott intetdera kunde bevisas. Ja, det fanns till slut ingen möjlighet att misstaga sig om att Malmström icke endast ansåg det vara sin rätt att förneka sina brott, utan också att han i och genom alla sina lögner kände sig fullgöra en moralisk plikt, liksom varje oskyldigt anklagad eller dömd anser det vara icke endast sin rätt utan också sin plikt att hålla fast vid sitt nekande, d. v. s. vid sanningen, trots alla de prövningar och lidanden det i många fall kan medföra.

Men därmed var jag också framme vid den förklaring till hans själsutveckling som antytts i inledningsorden till denna studie.

Jag nämnde där, att på grund av dessa brottslingars individuella känslodefekter aldrig något personligt liv kunnat uppkomma inom dem och att de ur den därav följande själiska tomheten sökt en väg ut i livet genom att utifrån eller så att säga förståndsmässigt försöka tillägna sig sinomgivnings alla praktiska och moraliska livsregler, men att de, då obegränsad egoism varit det enda ursprungligt levande inom dem själva, icke heller hos andra människor kunnat se eller finna andra än rent egoistiska drivkrafter.

Det torde emellertid vara tydligt, att den bild av deras omgivnings och därmed av hela samhällets och hela mänsklighetens liv, som de under dessa förhållanden kunde tillägna sig, måste bli en så fasansfull vrångbild av verkligheten som någonsin kunnat uppkomma i en mänsklig hjärna, en bild i vilken det icke fanns plats för minsta skymt av samhörighet eller överhuvudtaget goda känslor och god vilja mellan människorna: bakom ingen enda mänsklig handling gentemot en annan människa kunde de finna andra än rent själviska motiv, och i varje ögonblick i deras liv stodo de beredda på baksluga angrepp från alla i deras närhet; det enda som de verkligen kunnat uppfatta riktigt bland sina medmänniskor var deras praktiska levnadsregler, försåvitt de berodde på strävan efter egen fördel. Vad särskilt människornas ställning till statens lagar angår, kunde de visserligen icke förbli blinda inför att det ojämförligt stora flertalet verkligen följde dessa lagar, men det hade aldrig ett ögonblick fallit dem in att detta berodde på någon sorts moralisk eller social pliktkänsla, de hade helt enkelt icke kunnat föreställa sig annat än att människornas laglydnad var bestämd uteslutande av praktiska beräkningar. Men då de sålunda från början funnit det självklart, att människorna lydde lagarna endast därför att det var fördelaktigt för dem, hade de icke heller ett ögonblick kunnat tveka om att alla människor, så snart de hade något att vinna därav,begingo vilka brott som helst — t. ex. mordbrand och mened — blott de voro säkra på att de aldrig skulle kunna bevisas; och sin omgivnings indignation inför vissa grova brott hade de följaktligen aldrig kunnat uppfatta annat än som ett nödvändigt eller i varje fall för deras goda namn och rykte nyttigt hyckleri. Och eftersom andras levnadsregler sådana som de uppfattade dem voro deras enda rättesnöre i livet, hade de så småningom levat sig in i den vidunderliga föreställningen, att av strafflagen förbjudna handlingar endast voro förkastliga och otillåtna, där de kunde bevisas, eller m. a. o. att endast bevisbara brott voro verkliga brott. Men fullt laga bevis var enligt

Malmströms uppfattning endast två vittnen eller eget bekännande. Denna uppfattning, som under århundraden hunnit växa sig fast i folkmedvetandet, torde ännu för ett 50-tal år sen, då Malmström var helt ung och mottog sina för hela hans framtid livsavgörande intryck, tämligen säkert ha varit allmänt gängse bland bönderna i hans hemtrakt. Och när Malmström, som ju endast kunde se egoistiska drivkrafter hos sina medmänniskor, tillägnade sig denna uppfattning, framstod det helt naturligt som självklart för honom, att ingen människa som begått ett brott, vilket icke kunde bevisas med två vittnen, erkände det annat än antingen av svaghet eller därför att han hoppades på större fördelar av erkännandet än av fortsatt nekande. Och eftersom Malmström onekligen aldrig begått någon straffbelagd handling i två vittnens närvaro eller själv erkänt någon sådan, var han i sitt innersta väsen orubbligt övertygad om att han aldrig begått någon lagöverträdelse; tvärtom skulle han just genom att erkänna göra dehandlingar, för vilka han dömts, till brott och sålunda genom själva erkännandet i viss mån för första gången i sitt liv göra sig skyldig till ett verkligt brott.

Till samma resultat i fråga om Malmströms livsavgörande defekter, som jag sålunda uppnått genom mina intryck av hans rent yttre uppträdande i fängelset under framförandet av alla hans försvarslögner, hade jag emellertid samtidigt kommit genom mina undersökningar av hans lögners innehåll.

I inledningen till detta arbete framhöll jag bl. a. att den gamla ordspråksregeln att man dömer andra efter sig själv, med visserligen betydande undantag för människor av rikare bildning, världserfarenhet eller naturliga anlag, innehåller en sanning av utomordentligt värde vid alla försök att förstå andra människor överhuvudtaget samt att dess betydelse vid kriminalpsykologiska studier knappast kan överskattas, därför att de brottsliga i allmänhet icke endast sakna de egenskaper som undantagen förutsätta, utan också på grund av sina övriga defekter äro alldeles särskilt förblindade i detta avseende.

Men hos inga andra brottslingar, som jag lärt känna under mina studier i fängelset, hade denna ursprungligt allmäntmänskliga tendens att döma andra efter sig själv förblivit så nära nog radikalt ensamhärskande i deras uppfattning av andra människor som hos de i denna studie behandlade, och det kan därför knappast förvåna att denna tendens brutit fram också i deras lögner om andra, vare sig verkligen existerande eller endast uppdiktade personer: liksom de i verkligheten i sin uppfattning av alla andra tillskrevo dem sina egnainnersta egenskaper, så pådiktade de dem i sina lögner samma egenskaper försåvitt det var på något, om också det mest fantastiska sätt förenligt med lögnernas praktiska ändamål; omedvetet läto de de beljugna handla just så som de själva under de i lögnerna förutsatta omständigheterna skulle ha gjort; och deras innersta, livsavgörande defekter framträdde därför minst lika påtagligt i deras lögner om andra, som de skulle ha gjort i sanningsenliga uppgifter om deras eget liv.

Men hur tedde sig den värld som Malmström sålunda befolkat med utflöden av sina egna defekter? Av vilka krafter behärskades de människor, i vilka han levde fri från nära nog alla verklighetens band?

Efter den slutliga domen hade Malmström dragit sitt försvar tillbaka från dess sista mest framskjutna position, historien om luffaren-mormonmissionären-juden som Britas mördare, och retirerat till den punkt där han låtit Brita efter det misslyckade självmordsförsöket bege sig till Amerika. Troligen föreföll det honom vid närmare besinning svårare för åklagaren att »lagligen bevisa» att hon icke befann sig på andra sidan världshavet än att hon icke blivit mördad av en viss missionär, vars vistelseort vid olika tidpunkter polisen tydligen kunde fastställa; och han förklarade nu att Jansons bekännelse och överhuvudtaget hela hans inblandning i processen uppenbarligen blott varit en mystifikation — ett »förräderi», som han kallade det — av hans fiender för att förleda honom att framlägga falska uppgifter inför domstolen, misstänkliggöra hela hans försvar och dymedelst bringa honom i fördärvet. Härigenom kom han ju emellertid att återigen stå inför det besvärandefaktum, som ursprungligen givit upphovet till hela hypotesen om att Brita mördats av en luffare o. s. v., nämligen att hennes lik anträffats och identifierats av vittnen som känt henne sedan åratal — och hur försökte han nu reda sig ur denna svårighet? Jo, någon gång under rannsakningstidens sista månader hade det kommit till hans kännedom, att just ett av dessa identifieringsvittnen, sedan Malmström häktats, övertagit i arrende den jordlott under fideikommisset som han haft i bruk i sin egenskap av skogvaktare — och häri påstod han sig nu hava funnit det

solklara ursprunget till att han blivit beskylld för att ha mördat sin hustru: när Brita försvunnit hade hans närmaste granne gripit tillfället i flykten och utpekat Malmström som hennes mördare för att få honom undanskaffad för alltid och komma åt visserligen icke jorden själv men det inkomstbringande arrendet, och sedan hade det varit en lätt sak att köpa falska vittnen bland grannarna och att slutligen genom mutor vinna åklagaren som delaktig i komplotten — huruvida de sammansvurna också låtit mörda och vanställa t. ex. någon okänd kringstrykerska och grävt ner hennes lik på Furumossen för att prestera det yttersta beviset emot honom eller om de härvid gynnats av slumpen, ville Malmström icke yttra sig om, men av dunkla anspelningar i andra sammanhang framgick att han ansåg det förra sannolikast; och han betonade eller påvisade punkt för punkt under hela denna nya berättelse om hur mordet på Brita verkligen gått till, att allt vad de sammansvurna gjort hade utförts under sådana omständigheter att det aldrig skulle kunna lagligen bevisas. Med andra ord: Malmström fann det lika naturligt och självklart, att hansgranne för att åtkomma ett förmånligt arrende hade beskyllt honom för mord, svurit mened, köpt falska vittnen, mutat åklagarmakten och eventuellt själv begått ett mord, som att folket och myndigheterna i trakten låtit köpa sig till delaktighet i dylikt — blott ingenting kunnat bevisas. Ty vid allt detta är, som jag redan framhållit, väl att märka att Malmström ingalunda tillgrep dessa lögner i yttersta desperation utan tro på deras brukbarhet för sitt ändamål: tvärtom mötte han mina försök att förklara det absurda i att någon människa på jorden skulle kunnat begå så oerhörda brott för så ringa vinning, först med misstänksamhet, som om han fruktade att bli utsatt för amsagor, och sedan, då trovärdighetsfrågan ju i grund och botten var honom likgiltig, med ursinnig indignation, eftersom dessa uppgifter enligt hans mening voro lika möjliga och följaktligen lika goda bevis som vad åklagaren och vittnena förebragt inför domstolarna.

Men måhända ännu djupare karakteriserande var vad han i fängelset berättade mig som förklaring till att hans tre döttrar falskeligen beskyllt honom för så fasaväckande förbrytelser emot dem själva: den äldsta dotterns, Ingas, man hade varit far till den yngstas, Ernas, barn och för att på en gång vältra skulden från Ingas man och återupprätta Erna hade de båda äldsta beslutat och den yngsta gått med på att beskylla fadern för att ha levat i brottsligt förhållande till dem alla — att de icke nöjt sig med att beskylla honom för brott endast mot Erna hade varit dels därför, att hon naturligtvis skulle komma att framstå som mera fullständigt oskyldig, om han förbrutit sig mot dem alla tre, och dels därför att de fruktat att hon eljest, om honkomme att häktas, skulle kunna falla för frestelsen att förråda Inga och hennes man genom att återtaga sin falska bekännelse. Också detta anförtrodde mig Malmström som något helt och hållet naturligt och självklart; också här reagerade han med misstänksamhet och indignation, när jag försökte tala honom någorlunda till rätta: hela denna historia stod uppenbarligen för honom som en episod vilken skulle kunnat inträffa i varje familj på landet — vad kunde ligga närmare till hands för döttrarna än detta, att då den giftas man råkat illa ut med en av de andra, hjälpas åt att rentvå både den förförda och förföraren genom att skylla skulden på fadern, då sanningen i varje fall aldrig skulle kunna bevisas; och nästan efter varje besök hos Malmström i fängelset kunde jag anteckna nya liknande exempel på vad han fann trovärdigt i fråga om hur hans barn, hans närmaste, hans vänner och hans grannar skulle velat handla mot honom och emot varandra inbördes.

I de nu anförda fallen hade Malmströms lögner gällt endast verkligen existerande människor, och han hade därför varit bunden åtminstone av vissa yttre omständigheter, som möjligen i någon ringa mån påverkat karakteristiken av de beljugna och därigenom också hindrat hans djupaste egenskaper att framträda i skarpaste möjliga belysning. Men så snart han börjat operera med fingerade personer i det stora försvarsdramat, kände han sig fullständigt fri från alla andra band än nödvändigheten att åstadkomma en i sanning hårfin förbindelsetråd mellan de gamla och de nya lögnerna; och i de uppdiktade figurernas känslor, tankar och handlingar forsade all hans otillfredsställda längtan och alla ur hans väsensinnersta defekter födda lidelser fram mera våldsamt och fullständigt blottlagda än kanske i några av hans andra lögner.

Redan under genomläsningen av Malmströms rättegångshandlingar drogs min uppmärksamhet ovillkorligt till hans frossande i alldeles onödigt och orimligt fantastiskt hemlighetsfulla förhållanden, och under våra samtal i fängelset växte och fördjupades dag för dag detta intryck av att han oemotståndligt drogs ut i allt mera rasande virvlar av exotiskt skräckfyllda spökhistorier, trots att de visserligen redan förut minimala möjligheterna att

försvara lögnerna därunder gingo alltmera hopplöst förlorade.

Till någon del berodde detta utan tvivel på en enkel motivförskjutning: Malmström hade under åratal lyckats hålla sitt liv gående tack vare dagliga och stundliga lögner; därunder hade han med nödvändighet vant sig att älska lögnen icke blott därför att den skaffade honom oberättigade fördelar eller förhjälpte honom att vältra från sig ansvar för begångna förbrytelser, utan för dess egen skull, ungefär som en framgångsrik hantverkare så småningom lär sig älska sina redskap och sin verksamhet icke endast därför att de ge honom hans utkomst; lögnen hade under loppet av alla dessa år för Malmström, kortast uttryckt, från att ha varit ett medel blivit ett självändamål, och följaktligen njöt han nu desto mera vällustigt av ljugandet, ju vildare fjärran från verkligheten han kunde driva det. Om han likväl stannade vid de jämförelsevis torftiga påfund för vilka jag ovan redogjort, så var det endast därför att han, som nyss framhållits, såväl i fråga om fantasi som kunskapsmaterial var t. o. m. fattigare utrustad än flertalet och följaktligen måste nöja sig med vad han kundesätta ihop av reminiscenser ur gamla tidningsföljetonger om misslyckade Amerikaemigranter, billighetstryck om Svarta Handens Brödraskap och annat liknande. Svagare ansatser till dylik så att säga oegennyttig entusiasm för lögnen såsom sådan hade jag förövrigt konstaterat hos de flesta nekande livstidsfångar; och det skulle ju också snarast vara ägnat att förvåna, om en människa år efter år eller t. o. m. årtionde efter årtionde kunde leva med sin innersta längtan och sina djupaste förhoppningar koncentrerade i lögner utan att så småningom förlora sig i även från hennes egen utgångspunkt oförnuftig kärlek till lögnen för dess egen skull.

Men samtidigt stod det fullt klart för mig, att det ingalunda var *endast* dylik allmän glädje i ljugandet för ljugandets egen skull, som i de hopdiktade händelseförloppen så oemotståndligt lockade Malmström allt längre och längre utanför det möjligas gränser. Och allt eftersom hans fablers verkliga innehåll under våra fortsatta samtal avslöjade sig alltmera ohöljt levande inför mig, framträdde allt klarare som det innerst gemensamma i dem alla en oemotståndligt hetsande längtan efter ett sällsamt, alla borgerliga och gudomliga lagar trotsande, endast med hemliga, i mörkret smygande medel genomfört herravälde över allt och alla, en så att säga underjordisk makt, som han tillade allehanda hopljugna individer eller samfund.

Redan det första uppslaget i Malmströms sedan så växlande försvarssystem antydde, att hans fantasi från botten behärskades av dylika omedvetna begär att just hemligen i varje ögonblick stå som oinskränkt herre över liv och död bland människorna i hans närhet. Hela historien om Britas

självmord och det kvarlämnade brevet verkade ju som direkt hämtad ur en lägsta klassens kriminalroman, vars hjälte författaren velat utstyra med demonisk makt att när som helst låta den som väcker hans misshag försvinna för alltid. Också andra mördare än Malmström skulle helt visst i upphetsningen före brotten kunnat koncipiera och kanske t. o. m. i ångestförvirringen efteråt i första ögonblicket försökt försvara lika förtvivlat verklighetsfrämmande lögner för att vältra misstankarna ifrån sig. Men ingen annan än Malmström och de med honom besläktade skulle inifrån sig själv kunnat drivas eller hämta kraft att under åratal fasthålla och genomföra ett dylikt försvar. Och vilken alltförblindande makt denna hans hemliga längtan hade över hans eljest ingalunda undermåliga förstånd visade sig i hans glada trygghet i dessa banala lögnhistorier efter anmälan om mordet: trots att Malmström, ehuru svagt utrustad i fråga om fantasi, både enligt min och många andras mening var långt över medelmåttan begåvad i fråga om naturlig intelligens, ansåg han sig nu uppenbarligen fullt säkerställd genom denna enkla anmälan inför fjärdingsmannen om självmordet och brevet; han fann det icke ens nödvändigt att någorlunda konsekvent fortfölja dessa försvarslögner genom att t. ex. hyckla sorg eller anställa forskningar efter hustruns lik eller blott underrätta sina bortavarande barn om deras moders död, utan fortsatte tvärtom sitt liv som om ingenting hänt, och t. o. m. när motgångarna började och misstankarna emot honom föranledde honom att modifiera den ursprungliga försvarsplanen så högst väsentligt som till att Brita räddats och rest till Amerika, vilket han visserligen, efter åtskilliga tidigare yttranden attdöma, från början torde ha haft alternativt i tankarna, förlorade han på intet sätt modet eller förvissningen om att ha uppfyllt allt vad av honom rimligen kunde begäras, utan inställde sig vid första polisförhöret fullt säker om att allt hade ordnats på bästa sätt genom det nya lögntillägget och att han följaktligen nu endast behövde förklara sig villig att ersätta myndigheternas kostnader i målet, och samma obotliga inre tillfredsställelse med alla de olika lögnpåfunden gjorde det under processen från

början till slut omöjligt för honom att vinna en riktig uppfattning av sin ställning: han kunde i själva verket intill sista ögonblicket aldrig fatta, att icke dessa lögner, som föreföllo honom själv så präktiga därför att de voro utflöden av hans centrala och djupaste defekter, måste vinna också andra förnuftiga människors gillande som fullgott lagligt försvar. Och ännu i fängelset brann hans väsen uppenbarligen i innerligt jubel och glödde hans ögon i stolt triumf varje gång han återkom till detta, att i det ögonblick hans hustru blivit honom obekväm hade han blott behövt skriva ett låtsat självmordsbrev för att mörda henne utan att det kunnat lagligen bevisas. Men helt fritt kunde dessa Malmströms omedvetna begär efter hemlig suveränitet av nyss antydda skäl icke utveckla sig, förrän sedan han av omständigheterna tvungits att börja använda uppdiktade personer i sina försvarslögner. Men från detta ögonblick vältrade han sig också, så långt hans kraftlösa fantasi räckte till, med frenetiskt rasande vällust i allt som kan tillförsäkra män dold och oansvarig makt över andras liv, ära, egendom och kvinnors och barns okränkbarhet. Av den enkla luffaren-mördaren, som tillkommit under hårdastenödtvång då Britas lik anträffats, blev inom några veckor en apostel för det obegränsade hustruantalets evangelium på andra sidan jordklotet, vilken efter 32 års landsflykt plötsligt återvänt hem icke endast maskerad, behängd med svart hår och svart skägg, utan också, under masken, vanställd av hemska ärr efter brännmärken, ständigt opererande utan vittnen med höjda revolvrar, försedd med gifter som dödade spårlöst och — utan minsta skymt av motivering — med falskmynteriverktyg, och vilken ingalunda nöjde sig med att giftmörda sin ungdoms älskade utan först lockade henne, nu en 50-årig gumma, ut i skogen för att öva nesligt våld emot henne och sedan stal hennes mans pengar och värdepapper och t. o. m. för honom själv fullkomligt värdelösa växlar och köpebrev. Och icke nog härmed, denne med den allra lägsta romanlitteraturens alla yttre och inre brottslingsinsignier personligen utstyrde hjälte visade sig till slut också vara medlem av folkfantasiens mest fruktade förbrytaresällskap, ett samfund vars allmakt i mörkret sträckte sig till att lägga händerna på ohörsamma offer i svenska småstäder och låta avrätta dem i Hamburg genom att tömma giftbägaren, sedan de fått bikta sig i 12 dömande bröders närvaro; och som ett lögnpsykologiskt rätt intressant kuriosum kan slutligen tilläggas, att Malmström i den — naturligtvis bakvänt skrivna — bekännelse, som Svarta Handens hantlangare, trotsande också svenska rannsakningsfängelsers bevakningssystem, smugglat in till honom, icke kunnat avhålla sig från att låta den bekännande mördaren, som mystifierat sitt offers anhöriga med falska brev, triumferande hångrina åt de mystifierades, alltså i detta fall Malmströms egen dumhet — just så somMalmström själv hade *hoppats* få triumfera över myndigheternas och grannarnas dumhet efter sin anmälan om Britas självmord; det ifrågavarande brevet från den bekännande mördaren slutade nämligen med orden: »Malmström har trott hela tiden, att hans lilla rara hustru levde efter di brev som jag skrivit både till honom och andra, det nötet trodde ja aldrig vara så enfaldig att tro mig om något gott»,

Det torde utan vidare vara klart, att de i dessa lögner mest iögonenfallande egenskaperna inom Malmström — hans all självkritik undansopande längtan efter att äga en fantastiskt hemlighetsfull, absolut makt över alla och allt på jorden och hans drömmar om att använda denna makt till att fördärva eller förgöra sina medmänniskors liv när helst han önskade det — tämligen direkt härflöto ur hans djupaste defekter. Hans instinktiva försök att uppsnappa sin omgivnings levnadsregler hade ju, som jag redan utvecklat, på grund av hans ursprungliga känslodefekter resulterat i att han i sitt hjärta blivit övertygad om att alla människor, som kunde ha någon fördel därav, beginge vilka brott som helst, blott det kunde ske på sådant sätt att det aldrig skulle kunna bevisas och allra helst så hemligt, att ingen någonsin skulle kunna få en aning om dem; och denna hemlighetsfullhet hade i Malmströms ögon till slut blivit hans medmänniskors och följaktligen hans egen mest väsentliga livsnorm, därför att det var tack vare den som alla andra och alltså också han själv med gott samvete kunde begå så gott som alla straffbara handlingar. Hans omedvetna drömmar om att få utöva denna makt till att draga olyckor och död över sina medmänniskor, särskilt där det kunde bringa honom någon vinning,

härflöt uppenbarligen direkt ur hans egocentriska svaghetsegoism.

Efter allt vad som nu anförts om hur dessa brottslingars innersta defekter avslöjade sig i deras lögner om *andra*, verkliga eller uppdiktade, personer bör emellertid uttryckligen framhållas, att man i deras lögner om sig *själva* ingalunda på samma sätt kunde iakttaga dessa defekter. I dessa lögner inriktade de nämligen all sin energi på att

framställa sig själva så olika sitt eget verkliga jag som möjligt, naturligtvis av medveten eller omeveten fruktan för att i första ögonblicket skenbart ofarliga, *sanna* uppgifter om dem själva senare skulle kunna visa sig i högsta grad farliga, om icke rent av fällande genom att icke passa in i deras lögner. Men just därför framträdde i stället deras djupaste egenskaper i dessa lögners ofta fantastiska överdrifter, d. v. s. i vad de gingo utöver de praktiska ändamål som de ville uppnå med desamma.

Malmströms verkliga motiv till det sedermera återtagna och nu alltså »falska» erkännandet av otuktsbrotten mot döttrarna hade säkerligen helt enkelt varit att skaffa sig desto mera förtroende i mordprocessen. Det visade sig under våra samtal i fängelset, att då han börjat blodskamsförbindelserna med sina döttrar, hade han verkligen levat i den föreställningen att sådana förbindelser icke voro straffbara, och då han åtalats för dem hade han gissat på att de möjligen kunde bestraffas med någon kort tids fängelse eller böter — vilket förresten i och för sig är värt att observeras, därför att också det visar hur fullkomligt utan all ursprungligt levande känslogrund hans uppfattning av olika förbrytelser i verkligheten var: där han icke, somt. ex. i fråga om mord och andra grövre brott, genom andra hade kunskap om lagens bestämmelser, saknade han alla förutsättningar att bedöma eller ens ana deras olika straffbarhetsgrader; då jag en gång försökte förklara för honom, att brottens olika straffbarhet givetvis står i ett visst förhållande till deras olika moraliska fördömvärdhet, svarade han mig, att sådant måste man ju vara advokat för att kunna förstå. Och han hade därför helt visst, när rannsakningarna angående mordet började vända sig illa, med stora förhoppningar om vad det skulle komma att betyda för att styrka hans övriga uppgifters trovärdighet, utan varje skymt av tvekan gått till bekännelse om blodskamsbrotten för att visa att han ingalunda var en man som ville undandraga sig straff för de brott han verkligen begått; när sedan den förfärliga sanningen, att vart och ett av dessa brott ådragit honom livstids straffarbete, avslöjats för honom, hade han helt enkelt ögonblickligen återtagit erkännandet. I fängelset uppgav han nu utöver vad som anförts i redogörelsen för rättegångshandlingarna (nämligen att han blivit tvungen av åklagaren till detta falska erkännande genom de förfärligaste hotelser), att han velat rädda sina döttrar från straff för falsk angivelse: trots att de båda yngsta ju åtalats jämte honom för otuktsbrotten, hade han naturligtvis hela tiden förstått, att de under inga omständigheter, alltså icke ens om han bekände, skulle kunna bli dömda för något sådant som detta, och hellre än att se dem vandra i fängelse för deras falskhet hade han med glatt mod tagit på sig straffet för de brott som deras beskyllningar gällde. När jag häpnande inför denna nya motivering bland mycketannat frågade honom, om det verkligen var hans mening att han tagit martyriet för sina döttrars räddning på sig i samma ögonblick som det meddelats honom att de begått en så oerhörd förbrytelse emot honom som denna falska angivelse skulle ha inneburit, svarade han i högtidligt upprörd känslosamhet, att det fanns ingenting på jorden som han icke skulle vilja göra för sina barn, han hade burit dem på sina armar då de varit små, vaggat dem i sömn och vårdat dem då de varit sjuka, trälat hela sin mannaålder för deras uppfostran, aldrig arbetat eller levat för annat än dem, de hade varit hans enda fröjd och stolthet i livet — skulle han icke då med glädje lägga sitt huvud på stupstocken för att frälsa dem från att försmäkta i fängelsets mörker och nesa, när de stackars barnen nu en gång i sitt oförstånd ställt sig så illa? — Men denna alltförlåtande kärlek och självuppoffring utan gränser, vilka uppenbarligen ingalunda erbjödo den lättast funna eller möjligast plausibla förklaringen till den sedermera återkallade bekännelsen, lockade honom alldeles påtagligt med oemotståndlig makt just därför att de voro hans innersta väsens motpol, det från hans eget själv mest avlägsna som han över huvud taget kunnat nå i fantasien.

I detta sammanhang anförtrodde mig Malmström också att han aldrig haft köttslig förbindelse med någon annan kvinna än sin hustru. Han hade över huvud taget aldrig vare sig före eller under sitt äktenskap spårat någon sinnlig drift inom sig, för Brita hade han under fästfolkstiden icke hyst några som helst känslor av detta slag, hon hade icke på något sätt verkat tilldragande på honom, han hade gift siguteslutande därför att han måste ha en kvinna på gården då han skulle bli skogvaktare, och sina äktenskapliga plikter hade han fullgjort icke av lättfärdighet utan därför att skriften bjöd det. För sin okunnighet i dessa ting hade han ådragit sig allmänt åtlöje bland kamraterna på regementet, han hade blivit allas driftkucku därför att han icke vetat vad en lösaktig kvinna var eller ens vad män i allmänhet sinnligt åstunda av kvinnor. Lika litet hade han då han gifte sig haft någon aning om hur barn komma till världen eller ens om hur husdjurens ungar födas. Han hade gått ren in i sitt

äktenskap och han hade med Guds hjälp bevarat sin renhet intill nu; och han hoppades att han också i framtiden skulle kunna stå stark emot köttets frestelser. Dessa oerhörda lögner utgjorde Malmströms älsklingstema, till dem återkom han ständigt, i dem njöt han uppenbarligen alldeles särskilt ljugandets vällust, dock utan att någonsin en aning om lögnernas absurditet bröt igenom hans ständigt lika djupa vederhäftighet. Och han drogs tillbaka till dem tydligen enbart och uteslutande därför att knappast någonting på jorden kunde vara mera fjärran från sanningen, mera fullkomligt främmande för hans natur än just denna sexuella renhet och självbehärskning. I dessa lögners överdrifter — ty det är utan vidare uppenbart att allt detta på intet sätt var nödvändigt eller ens nyttigt i det stora försvarssystemet — skymtade jag för första gången det innerst avgörande i hans sexuella driftliv. Men till detta område av hans själsliv skall jag återkomma i ett senare sammanhang.

Men under det att Malmström sålunda under mina besök hos honom i fängelset utbredde sig över allt som han troddekunde bevisa hans oskuld i fråga om hans olika brott, kom han naturligtvis också att berätta allehanda i och för sig betydelselösa, sanna eller osanna episoder och händelser från olika tidpunkter ur sitt liv; och såväl ur vad han sålunda berättade eller förteg, som ur mina ovan skildrade intryck av honom själv under det han utvecklade sina försvarslögner, framträdde så småningom en allt klarare och mera fullständig bild av hans själsutveckling från hans barndom eller allra tidigaste ungdom intill den dag då han begick sitt sista brott.

Under sin barndom hade han för sin omgivning uppenbarligen närmast framstått som någon sorts underlig blandning av den ömkligaste feghet och det mest oförfärade mod. Under långa tider hade han kunnat krypa och kräla inför kamraterna i skolan och — i nära nog lika hög grad som de i den här närmast föregående studien skildrade brottslingarna — tåla snart sagt varje sorts översitteri eller t. o. m. misshandel från deras sida, tills han slutligen så småningom, naturligtvis instinktivt, åtminstone på några punkter fått klart för sig de yttre regler för kamraternas nöjen, lekar, arbete och annat som utgjorde deras liv under denna åldersperiod; och sedan hade han varit självsäkrare och mera brutalt hänsynslös i genomförandet av dessa enstaka regler än någon av kamraterna eller t. o. m. än alla tillsamman. Han tycktes då rent av stundom ha kunnat slåss för sin mening emot hela sin klass och hade på detta sätt rent av vunnit en sorts aktning eller åtminstone fruktan bland sina kamrater. Och på samma sätt hade det, efter allt att döma, varit i hemmet. Föräldrarna hade haft honom som ett vax eller kanske snarare som ett tomrum i sina händer, tills han på samma sätt så småningom i allt fleraavseenden lyckats uppsnappa vad andra barn tilläto sig gentemot sina föräldrar eller överhuvudtaget i sina hem, och han hade därefter i dessa avseenden visat sig som det mest halsstarriga, för alla tillrättavisningar och bestraffningar otillgängliga barn. Utan tvivel hade både hans kamrater, hans lärare och hans föräldrar dessutom instinktivt funnit eller känt hos honom en egenartad köld eller likgiltighet för alla i hans närhet och för allt som brukade sysselsätta andra barn eller ungdomar. Dagar, veckor eller t. o. m. månader i sträck, under vilka han — naturligtvis utan att förstå vad som försiggick inom honom — var upptagen av sitt sökande efter andras drivkrafter och levnadsregler, kunde han gå tigande omkring både i hemmet och bland kamraterna i skolan, allt under det han fullt tillfredsställande utförde sitt arbete just så som det blev honom förelagt.

Under de båda första ungdomsåren, från hans 16—17 år, då han haft tjänst som drängpojke på granngårdar, hade hans liv säkerligen förflutit tämligen lugnt och jämt i arbete efter andras föredömen eller anvisningar och i visserligen oreflekterat men därför ingalunda mindre ivrigt spejande efter vad han kunde finna hos andra av regler för sitt eget liv. Också under denna tid föreföll han väl understundom sin omgivning som en underlig människa, än försvarande med näbbar och klor till det yttersta allt vad han ansåg vara sin rätt gentemot vem som helst, om det så var husbonden själv, än eftergiven ända till fjäskighet inför den yngste drängen eller pigorna på gården, och än fullkomligt oberörd av allt som skedde ikring honom. Och naturligtvis kunde det väl icke heller under denna tid helt undgå hans närmaste omgivningsuppmärksamhet, att han utförde sitt arbete på något sätt automatiskt eller blott som en maskin; det måste naturligtvis ge anledning till friktioner av mer eller mindre allvarlig art mellan honom och de andra. Men till slut hade man uppenbarligen stannat vid att han var en slö och egensinnig människa, som det dock icke fanns skäl att köra ur tjänsten, därför att han på sitt sätt skötte sitt arbete lika bra som de andra drängarna. Och under tiden växte naturligtvis enligt Malmströms mening hans världserfarenhet och människokännedom, så att han till slut i sitt hjärta var övertygad om att han snart aldrig

mera skulle komma att handla annorlunda än alla andra.

Till militärlivet drogs eller sögs han helt naturligt av hela sin själs innersta längtan, d. v. s. av sina djupaste defekter. Det var helt enkelt idealet för Malmström, där kunde aldrig något tvivel uppkomma om vad man hade att göra eller icke göra, där var allting från det man väcktes på morgonen till tjänstens slut på aftonen fastslaget i reglementen, och där var man till yttermera säkerhet varje ögonblick kontrollerad av överordnade, inför vilka det var en glädje — för att icke säga en salighet — att framstå som den villigaste och noggrannaste soldaten; här kunde man i sanning leva dagen lång i den tryggaste säkerhet och sova natten lång i den djupaste samvetsfrid; och Malmström hade enligt vad polisundersökningarna givit vid handen under sina åtta soldatår *aldrig* blivit disciplinärt bestraffad utom en enda gång då han blivit tilldelad varning därför att han under en gudstjänst tittat för ivrigt åt fruntimmersbänkarna, dock utan att hans uppförande därigenom blev störande. Endast de timmar eller dagar då han hade permission vållade Malmström, omhan inte helt enkelt sov bort dem, i början några svårigheter, och han kunde då stundom återfalla i sin gamla tystnad och otillgänglighet; men snart hade han — naturligtvis utan all reflexion — lärt känna vad kamraterna hade för sig under permissionstiderna av gymnastiska lekar och spel, hemresor, festande med flickor, fylleri etc, och snart hade det därför också varit lätt för honom att få dessa timmar och dagar att gå. Han hade följaktligen under de tider han tjänstgjort knappast haft någon ouppfylld önskan, och soldatåren stodo ännu i fängelset för honom som den lyckligaste perioden i hans liv. — Hans laglydnadsglädje i fängelset har jag i ett tidigare sammanhang berört, och det torde nu vara klart att den härflöt ur samma källor som hans andliga välbefinnande under soldattiden; det kunde t. o. m. sättas i fråga, huruvida han icke, trots alla försakelser, blott han icke ansett sig oskyldigt dömd, skulle trivts ännu bättre i fängelset, med dess så mycket strängare kontroll, än i militärtjänsten.

Under skogvaktaretiden hade Malmström visserligen icke kunnat njuta sötman av att vara ställd under reglementen och kontrollerad i lika hög grad som under militärtjänsten. Men i stället hade Malmström vid denna tid, d. v. s. vid 23 års ålder, otvivelaktigt inhämtat tillräckligt mycket av andras levnadsregler för att någorlunda kunna reda sig i livets enklaste och nödvändigaste förhållanden; vidare hade det ingått i hans tjänsteåliggande att hålla vakt över att tjuvskytte icke förekom inom godsets ägor, och det beredde honom i och för sig en kanske större glädje än något annat arbete han utfört under hela sitt liv. Han frossade som ett vilddjur som lyckats bli herre över ett annat, när han infångat en tjuvskytt,och han kände sig som segraren i ett triumftåg när han uppträdde inför tingen och kunde få en sådan anklagad dömd. Här visste han sig icke endast följa alla andras vilja, från godsägarens ner till den fattigaste bondes, utan här var han också deras aktive och framgångsrike representant.

Naturligtvis kände folket också under allt detta instinktivt känslotomheten inom honom, och naturligtvis råkade han tämligen ofta i gräl med sina grannar både i fråga om praktiska ting och i allmänna resonemang. I de förra var han oböjlig som ett berg, därför att han i viss mån kände sig som godsägarens representant, liksom han i varje tvist mellan två parter alltid kände sig säker sedan han slutit sig till den starkare, därför att han utan vidare antog att hans vilja också var den riktigare; i de senare kunde han någon gång slunga fram alldeles obegripliga meningar, han var härvid lika halsstarrig som i praktiska frågor och man tröttnade snart på att lyssna till hans i oändlighet upprepade argument att så hade den och den och den etc. gjort eller sagt, så det måste vara rätt. Men å andra sidan kunde han utan tvivel någon gång, då han kände sig fullt trygg och belåten med sig själv, vara glad och uppsluppen som ingen annan och roa hela sitt sällskap för kvällen med de galnaste historier om vad som vore möjligt för var och en och särskilt för honom själv; han fick i själva verket, just på det komiska sätt som var nödvändigt, upp alla de omedvetna ansatser till äventyrliga eller halvt kriminella instinkter som funnos inom hans åhörare. Dock voro dylika stunder tämligen sällsynta. Han måste, ju mera livets vanskligheter hopade sig över honom, alltmera grubbla över vad man kunde och icke kunde göra, d. v. s. vad som var andras verkligahandlingsnormer, och han kom därför snart att leva nära nog lika ensam i den yttre verkligheten som i sitt eget hjärta. Och så lät man honom gå där som han ville, surmulen eller plötsligt uppspelt, och hans liv förflöt år efter år utan att några särskilt märkvärdiga händelser inträffade.

Men under hela denna tid hade Malmström känt inom sig, att han icke skulle kunna reda sig i längden endast

genom att följa andras rent yttre praktiska regler, och han hade därför omedvetet hos andra börjat spana efter de djupare och starkare regler som gjorde det möjligt för människor att leva. Detta spejande efter vad som i verkligheten var ingenting annat än hans omgivnings moraliska instinkter och livsnormer hade säkerligen börjat redan under skol- eller drängpojksåren och fortskridit under militärtjänsten, men det hade tagit riktig fart först sedan han fått ett självständigt arbete. Och då han, som jag redan utvecklat, på grund av sin egen egoism icke kunde se annat än egoistiska drifter hos andra, hade det resulterat i övertygelsen att hans grannar och bekanta och alla andra människor begingo både vilka skändliga handlingar och vilka brott som helst, blott de voro säkra om att dessa icke kunde bevisas. Denna övertygelse hade långsamt grävt sig allt djupare och fastare in i hans själsliv, tills den slutligen blivit orubblig. Denna ödesdigra utveckling hade fordrat så många år, därför att så mycket yttre bland människorna ikring honom ställt sig hindrande i dess väg: deras förakt eller raseri emot nesliga handlingar som de icke kunnat hindra, deras indignation inför alla grövre brott i deras närhet, deras tillfredsställelse när brottslingar blivit dömda, alldeles oberoende av bevisen emot demo. s. v., allt detta och mycket annat hade varit svårt att tro ha varit endast hyckleri. Men den hade förr eller senare *måst* segra, därför att det på grund av hans nyssnämnda defekter för Malmström trots allt i längden varit omöjligt att tro, att människorna icke begingo alla handlingar som på något sätt kunde vara fördelaktiga för dem.

De första brott, för vilka Malmström i samband med mordprocessen sedermera blev dömd, nämligen otuktsbrotten emot döttrarna, hade han emellertid begått utan att det någonsin kunnat falla honom in att de voro brott.

Han hade naturligtvis snart kommit underfund med, att det var allmän sed att bondpojkarna därute på landet innan de gifte sig levde i lösa, mer eller mindre långvariga och mer eller mindre öppna förbindelser med pigorna i trakten och han hade alltså med gott samvete kunnat göra detsamma. Säkerligen hade han också, på grund av sin ursprungliga känslotomhet och därav följande brist på levande intresse för såväl sitt arbete som alla sorters förströelser, kommit att hemfalla mera åt sina sexuella drifter än hans jämnåriga, och han hade därför också förstorat vad han såg av deras lösaktighet, och följaktligen också vågat släppa sig lös mera än de. Också hade han utan tvivel hört de äldre bönderna i trakten, när icke deras hustrur voro med, skämta ganska mustigt om andra äkta mäns snedsprång utan att märka någon sorts klander över äktenskapsbrytarna, och naturligtvis hade han också överdrivit dessa lösaktigheter och följaktligen icke funnit något skäl att efter äktenskapets ingående vara sin hustru trogen. Efter allt som här ovan framhållits i fråga om Malmströms innersta defekter ochderas konsekvenser i olika riktningar i hans själsliv torde det icke vara nödvändigt att vidare utveckla, att alla dessa sexualförbindelser saknade varje skymt av annat känsloinnehåll än rent egoistisk brunst; varje kvinna var i hans ögon endast ett eventuellt objekt för hans sexuella drifter, i övrigt intresserade hon honom icke annat än i den mån hon möjligen kunde vara honom praktiskt nyttig. Om blodskamsbrott hade Malmström säkerligen aldrig hört talas förr än inför domstolen, och när hans lystnad till döttrarna vaknat hade han därför utan tvekan följt den i den naiva tron att liknande förhållanden förekommo överallt i hemmen därute på landet; och endast därför att det aldrig talades om dylika förhållanden förmodade han att de på något sätt ansågos förkastliga om de begingos öppet och att de därför måste hållas hemliga, och han följde denna sed för att hans handlingar också i detta avseende skulle stå i överensstämmelse med alla andra rättfärdiga mäns och att han alltså också på denna punkt skulle kunna ha fullt rent samvete.

Så länge de varit för små för att deltaga i arbetet på gården hade han uppenbarligen helt enkelt betraktat sina barn som en förbannelse, ett ont som så mycket annat här i livet, t. ex. ohyra, skadedjur eller annat liknande, och under deras tidigaste barndom hade han knappast haft någon annan beröring med dem än att han sparkat undan dem då de kommit i hans väg och genom prygel försökt få dem att vara dödsstilla då han var hemma. Allt efter som de vuxit upp hade han sett på allt liv som vaknat inom dem — deras jubel över leksaker som de själva satt ihop av bortkastade träpinnar eller gamla tidningar etc, deras glädje i lekar och samvaro med andra barnoch t. o. m. deras iver att följa med i skolan — som på medfödd ondska, vilken måste piskas ur dem; själv hade han ju aldrig i sin barndom upplevat något liknande, och då det syntes honom alldeles onyttigt måste han från början hata det, och han råkade slutligen i raseri varje gång han såg en skymt av denna deras oegoistiska livslust. Och

naturligtvis trodde han att det gick till på samma sätt i alla andra hem. — Det förefaller mig i hög grad sannolikt, ehuru jag naturligtvis icke kunnat fastställa det, att ett av resultaten av denna uppfostran varit den skräckslagenhet inför fadern och kanske inför hela tillvaron, som visat sig i att döttrarna vid otuktsbrotten icke förmått göra tillräckligt starkt motstånd och icke heller efter desamma kunnat rädda sig ur hemmet.

Till en viss grad hade dessa Malmströms känslor gentemot döttrarna förändrats allt efter som de vuxit upp och kunnat börja göra skäl för sig som pigor på gården eller genom att förtjäna pengar genom dagsverken på godset eller annat.

Däremot hade det faktum att de samtidigt nått den kroppsliga utveckling, som kunnat göra dem till föremål och offer för hans sexuella drifter, icke utövat något inflytande på hans känslor för dem. Ty det fanns naturligtvis i dessa incestuösa förbindelser om möjligt ännu mindre någon aning av ömhet, godhet, välvilja, tillgivenhet eller ens tacksamhet än i hans övriga lösa förbindelser eller i hans förhållande till sin hustru (varom mera i det följande). Mellan blodskamsbrotten hade de helt enkelt återgått till att bli delar av inventarierna på gården eller maskiner som kunde uthyras.

När han slutligen släppte loss sin lystnad över sinadöttrar, hade det sålunda i främsta rummet helt enkelt berott på att han saknade varje motiv att lägga band på sig: inom honom själv fanns ju på grund av hans ursprungliga känslotomhet ingenting som skulle kunnat ställa sig hindrande i vägen, och vad andra mäns mening om dylika hemliga förbindelser angick var han ju fullt och fast övertygad om att han hade den på sin sida. Men härtill kom att Malmström snart börjat finna dessa förbindelser vara de i alla avseenden fördelaktigaste bland dem han hade att välja emellan därute på landsbygden. Han hade nu nått den ålder då det börjat bli obekvämt att springa och kurtisera töserna i trakten, det hade allt oftare hänt att han icke lyckats uppnå vad han ville, det kostade honom också en massa pengar och tog för mycken tid ifrån hans arbete. Döttrarna hade han däremot i varje ögonblick till hands, så länge de ännu voro kvar i hemmet; han kunde våldtaga dem på en höskulle eller gå direkt från Britas och hans gemensamma säng till deras, alltså överhuvudtaget tillfredsställa sina drifter med dem när helst han önskade, dag eller natt. Dem spillde han följaktligen ingen onödig tid på, och de vållade honom förresten icke heller några utgifter. Då de gjort motstånd, hade han visserligen försökt locka dem med en slant, men den hade de aldrig velat taga emot; och det hade i varje fall aldrig dröjt länge, förr än han genom något grövre hotelser än de alldagliga — t. ex. att skjuta dem — hetsat upp deras under de första barnaåren grundlagda och sedan alltjämt förnyade outhärdliga skräck inför honom och därmed fått dem viljelösa i sin makt. Hur skulle han under dessa omständigheter kunnat tveka i valet mellan sina döttrar och allehandafrämmande tvivelaktiga kvinnor? — Detaljerna i Malmströms själsliv under dessa omänskliga förbrytelser är det så mycket mindre nödvändigt att framlägga i detta sammanhang som de endast indirekt och utan nämnvärd skärpa skulle kunna bidraga till att belysa hans psykologi som mördare.

Sin första fullt medvetna lagöverträdelse begick Malmström då han tre år före mordet på hustrun anlade mordbrand på sitt eget hem. Som ovan nämnts kunde han icke mot sitt nekande fällas till ansvar för detta brott, men de yttre omständigheterna emot honom voro mycket tungt vägande, och alla psykologiska kriterier som jag lärt känna i fängelset talade enligt min mening också för hans skuld. Jag kommer därför att här utgå från densamma som ett faktum, varvid dock bör betonas, att denna förbrytelse liksom blodskamsbrotten endast var av indirekt och dessutom av ännu mindre betydelse för Malmströms psykologi som mördare.

I varje fall hade den — i motsats till blodskamsbrotten — verkligen föregåtts av en fullt medveten motivkamp inom honom. Inför det definitiva steget över lagarnas gränser reste sig instinktivt alla Malmströms självbevarelsedrifter och framför allt den ur hans ursprungliga känslodefekter framvuxna, nära nog till ett gudomligt pliktbud vordna strävan att följa andra människors praktiska, rättsliga och moraliska levnadsregler, eller med ett ord hans laglydnadsinstinkter, i samlad massa till allvarligt motstånd emot den lockande vinstens bländande argumentering. Att slutet på denna strid, sedan den först en gång öppnats i medvetandets ljus, icke kunde bli mer än ett, ligger emellertid i sakens natur. Man kan nämligen tryggt utgå från som allmän regel, att om en människa försten gång på fullt allvar börjat överväga möjligheten att begå ett visst brott, kommer hon förr

eller senare ofelbart att begå detsamma, om icke alldeles extraordinära yttre förändringar i hennes liv göra det omöjligt, detta helt enkelt därför att — väl att märka: *det allvarliga* — övervägandet i själva verket förutsätter och innebär, att de djupaste, omedvetet hämmande krafterna inom henne redan äro döda; och ett endast egoistiskt praktiskt övervägande av en förbrytelses vinstmöjligheter emot dess risker kan, på grund av de brottsligas självbedrägeriskhet, aldrig resultera i annat än att de förra framstå som hart när gränslösa och de senare som fullkomligt försvinnande — endast ursprunglig känsla för brottens moraliska fördömvärdhet kan i längden rädda en människa från att bli brottsling. I motivkampen inom Malmström före brotten spelade ju dessutom hans strävan efter att handla liksom alla andra de moraliska hämningskrafternas roll i samma motivkamp hos andra brottslingar, och denna strävan kunde naturligtvis ännu mindre hålla stånd emot brottens vinstutsikter än ursprungliga levande moraliska instinkter.

Att försäkringsväsendet blev det område där Malmström för första gången beslöt sig för att exploatera rättsordningen berodde närmast helt enkelt på att mordbrand därute på landsbygden var icke endast den vanligaste och allmännast kända formen av bedrägeri i större skala, utan också bland alla brott det som var utan all jämförelse svårast att bevisa. Naturligtvis hade Malmström, liksom alla andra, i sin hemort någon gång hört mer eller mindre romantiska berättelser om mordbrandsanläggningar, som räddat mordbrännarna undan ekonomisk ruin och lagt grunden till deras förmögenheter o. s. v.utan att någon därför vågat röra vid deras borgerliga rykte, än mindre resa anklagelse emot dem, och sedan hans tankar under trycket av tillfälliga ekonomiska svårigheter börjat kretsa kring dessa planer hade det varit lätt för honom att lyssna ihop en tillräckligt rik fond av sådana legender för att kunna övertyga sig själv om att bönderna i orten ingalunda ryggade tillbaka för att anlägga eld på sina gårdar, blott de kände sig fullt säkra om att detta ej skulle kunna bevisas, och att en obevisbar mordbrand följaktligen överhuvudtaget icke var något brott.

Helt undgick Malmström visserligen icke onda rykten i orten. Men dessa berodde till en början uteslutande på hans egna göranden och låtanden *efter* mordbranden. Fylld av förbrytarnas vanliga hybris efter lyckade kupper ville han så att säga utnyttja sitt brott utöver dess naturliga räckvidd, nämligen till att försöka oskadliggöra en granne och fiende genom att beskylla honom för att ha anlagt elden, ungefär på samma sätt som han senare påstod, att hans grannar anklagat honom för mordet för att dymedelst undanskaffa honom och komma åt hans arrende, och då den bakdantade, som ingen dessförinnan misstänkt för mordbranden, lätt kunde tillbakavisa beskyllningen, övergick han till att försöka misstänkliggöra en som han antog värnlös kringstrykande tiggerska, och då också hon kunde bevisa sin skuldlöshet blev han själv den misstänkte. Längre fram gav visserligen också hans hustrus sjukliga sinnesförändring, som sattes i samband med hennes vådaed efter branden, anledningar till smygande elakt tal. Men det kom, som redan nämnts, aldrig så långt att någon vågade öppet framträda emot honom, förr än Malmström tre år senare stodanklagad för och så gott som överbevisad om mord. Och denna fullständiga framgång vid det första brottet fastslog naturligtvis slutgiltigt för Malmström, att endast bevisbara lagöverträdelser voro verkliga brott. Tiden efter mordbranden skulle följaktligen ha varit den lyckligaste i hans liv, om icke förhållandet till hustrun något förmörkat den. Han stod nu på höjden av sin levnadskraft och kände sig fri från alla band och fullkomligt säker på sig själv, och han såg ett obegränsat arbetsfält framför sig: kanske kunde han rent av en gång bli chef för en allsmäktig hemlig sammanslutning sådan som t. ex. Svarta Handen.

Men på *en* punkt hade Malmström trots alla sina detaljerade och med yttersta noggrannhet slutförda beräkningar över upptäcktsriskerna vid mordbranden likväl räknat fel, och det var i fråga om hans hustru — naturligtvis därför att det överhuvudtaget icke fallit honom in att räkna med henne eller ännu mindre med vad hon kallade sitt samvete som en faktor, vilken någonsin skulle kunna bli av praktisk betydelse.

När Malmström vid 23 års ålder fått plats som skogvaktare och i omedelbart sammanhang därmed ingått äktenskap, hade det skett enbart och uteslutande av praktiska skäl, nämligen helt enkelt därför att han behövt en kvinna på gården, och såtillvida hade det verkligen i alla hans förbluffande lögner om hans sexuella renhet — liksom förresten också i hans lögner om andra drivkrafter eller motiv i hans liv — insmugit sig ett korn av sanning, som kunde vara av ganska stor betydelse för förståelsen av hans själsliv. Att hans val fallit på Brita

hade, efter vad som framgick både ur hans sanningsenliga och hans lögnaktiga uttalanden i fängelset, i förstarummet berott därpå att han i hennes hem lärt känna henne som en frisk och stark, arbetsam och undergiven kvinna, eller med ett ord som ett idealiskt arbetsdjur, men därnäst också på att hon som dotter till hans företrädare på skogvaktaregården kände väl till allt som var nödvändigt och nyttigt för dess skötsel, vilket skulle komma att spara honom mycken tid, som eljest gått förlorad på att uppfostra eller dressera en kvinna till husmor på gården. Visserligen hade han samtidigt känt sig ungefär lika oindividualiserat sexuellt dragen till Brita som till alla andra unga och friska kvinnor, men att låta dylika drifter utöva något som helst inflytande på hans beslut i en för all hans framgång i livet så utomordentligt betydelsefull angelägenhet som denna, skulle han ovillkorligt ha betraktat som den hemskaste synd han kunde tänka sig. Hans sexuella förhållande till Brita hade naturligtvis från den dag de gifte sig intill den dag han mördade henne blivit lika oberört av alla sorters goda känslor som hans tidigare eller samtidiga förbindelser med lösa kvinnor eller med döttrarna.

Intill mordbrandsdagen hade han däremot lärt sig att sätta värde på alla de egenskaper hos Brita — hennes arbetsamhet, hennes sparsamhet, hennes absoluta lydaktighet o. s. v. — som gjort att han före deras äktenskap varit säker på att hon under hans ledning skulle bli en idealisk kvinna på hans gård. Härav hade visserligen lika litet som genom hans sexuella förhållande till henne följt någon sorts tacksamhet eller tillgivenhet, eftersom sådana känslor överhuvudtaget icke kunde uppkomma inom honom. Han hade endast tyst och surmulet och kanske t. o. m. en smula knorrande över att det icke gick bättre låtit henne hållas i sitt arbete, och vid varje minstaförsummelse hade han råkat i raseri och inför barnen och andra på gården behandlat henne som den odugligaste av alla skapade varelser. Men eftersom dylika försummelser från Britas sida endast förekommit ytterligt sällan, och då hon dessutom ständigt burit hans raseri, hans sparkar och förbannelser, icke endast med tystnad, utan också med innerlig kristlig undergivenhet, hade hon så småningom övergått till att bli eller rättare försvunnit som en fullkomligt opersonlig, endast honom tjänande ande. Härtill hade också bidragit att Malmström i sin egocentriska egoism så att säga sugit in under sig såväl Brita som döttrarna, tills de slutligen icke existerat för honom annat än som delar av honom själv eller på sin höjd som redskap i hans arbete. Och på detta sätt hade hans och Britas äktenskap förflutit i ett någorlunda lugnt och stilla skenliv; och därför hade folket i trakten, enligt rättegångshandlingarna, alltid betraktat förhållandet mellan Malmström och hans hustru som lyckligt och gott.

Brita hade säkerligen före branden på Mossarp aldrig haft någon kännedom om Malmströms planer på att begå mordbrand, utan först efteråt genom något tillfälligt yttrande av honom i hemmet fått vetskap om att han verkligen anlagt elden. Ty Malmström hade naturligtvis lika litet före brottet funnit någon anledning att tala med Brita om vad som nu skulle ske med deras gemensamma hem, som efter brottet något skäl att iakttaga försiktighet gentemot henne i fråga om vad han gjort; för honom existerade ju hans hustru ännu mindre än någon annan som självständig människa. Men då Brita sålunda blivit medveten om att hon begått falsk ed, hade hon naturligtvis dag och natt slitits emellan sin känslaav ovillkorlig plikt att uppenbara sanningen och sin skräck inför alla de olyckor som därigenom skulle träffa såväl hennes man som också hennes barn och hela deras hem; och hennes samvetskval efter vådaeden och alla dessa slitningar hade inom kort gjort henne sjuk till sinnet och därmed oduglig till allt arbete på gården och i hemmet. Men här stod Malmström uppenbarligen inför ett faktum, som dagligen och stundligen måste väcka raseri ur hans själs allra innersta djup utan att han kunde göra något för att ändra det. Det hade icke i hans hemskaste mardrömmar någonsin förekommit, att hans hustru hyst andra känslor, tankar eller önskningar än som voro honom bekvämliga, och han hade ju aldrig ett ögonblick i hela deras liv kunnat se på henne annat än som en nödvändig del av driften på gården. Och nu — efter att hon under mera än 25 års äktenskap skött sig oklanderligt i lika självklar ovillkorlig lydnad under hans vilja som hans hundar, hans hästar, hans bössa eller hans plog — nu visade hon sig helt plötsligt behäftad med någon sorts obotlig sinnessjukdom, som gjorde henne icke endast otjänlig till de invanda sysslorna i hemmet utan också kanske rent av farlig för honom själv. Vad Malmström måste känna inför detta kan endast jämföras med vad han skulle känt, om ett av hans djur fått pest eller skabb och han icke haft rätt att slakta ner det eller ens låta tillkalla veterinär.

I början gjorde Malmström verkligen vad han kunde för att *bota* Brita — icke endast med hotelser eller våld utan också med vänliga övertalningar och till slut rent av med kortare rekreationsresor till släktingar eller bekanta. Brita var ju i alla fall ett av gårdens värdefullaste inventarier, somman måste kosta på någon ansträngning för att återställa i brukbart skick; och vad Malmström kände inför hennes samvetssjukdom var knappast personlig ovilja; det skulle ju ha förutsatt att han uppfattat henne som självständig människa. Hans raseri var snarast riktat mot ödet eller försynen, som från höjden av alla hans förhoppningar störtat honom skuldlös ner i ett så namnlöst elände. Och då Britas tillstånd långt ifrån att förbättras genom Malmströms kurer tvärtom urartade allt vildare och hemmet förföll allt jämmerligare månad efter månad och år efter år och Malmström följaktligen *måste* börja tänka på att göra sig av med henne, var det knappast hat eller hämndbegär som behärskade honom, utan snarare en sorts desperation. Ty att han icke kunde låta förhållandena i hemmet sådana som de gestaltat sig efter mordbranden fortgå, blev för varje dag alltmera klart; det kunde ju till slut rent av tänkas att Brita, som numera i sitt elände t. o. m. irrade ikring ute i markerna om nätterna, kunde helt förlora förståndet och anförtro vad hon visste om mordbranden t. ex. till kyrkoherden, om inte rent av till länsman.

Men å andra sidan var *mord* en allvarlig sak. Ty här stod Malmström varken, som i fråga om blodskamsbrotten, blind för att det var en verklig lagöverträdelse som han måste begå, och ej heller kunde han, som i fråga om mordbranden, riktigt till botten intala sig att detta brott med full säkerhet kunde begås hemligt. Tvärtom var han från början till slut ohjälpligt klart medveten om att den handling han nu hade framför sig var belagd med livstids straffarbete eller livets förlust; och han hade uppenbarligen länge förgäves grubblat över möjligheten att utföra denna nödvändigahandling på sådant sätt att den bleve lagligen obevisbar och därmed också lovlig. Ända in i det sista tvekade han om huruvida han efter mordet borde uppge att Brita själv tagit sitt liv eller att hon rest till Amerika, och först sedan han bestämt sig för och noga genomtänkt brevförfalskningsplanens alla detaljer, vilka aldrig skulle kunna motbevisas, fann han sig ha uppfyllt all rättfärdighet och kände sig, när han gick att mörda sin hustru, därför också fylld av den trygga kraft som endast växer ur djupaste samvetsfrid.